

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Rigorózní práce

na téma:

ALTERNATIVNÍ TRESTY

Alternative Punishments

Konzultant rigorózní práce:

Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Prosinec 2011

Mgr. Vladimír Lichnovský

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci na téma: „Alternativní tresty“ vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kokorách dne 20. prosince 2011

.....

Mgr. Vladimír Lichnovský

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval konzultantovi rigorózní práce panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za jeho ochotu, pomoc a poskytování odborných rad v průběhu tvorby rigorózní práce. Dále bych chtěl poděkovat panu Mgr. Jiřímu Zatloukalovi, vedoucímu střediska Probační a mediační služby v Olomouci, za vstřícné konzultace a nezištné poskytnutí materiálů.

Obsah

Úvod	6
1. Pojem a účel trestu.....	9
1.1. Pojem trestu.....	9
1.2. Účel trestu.....	11
2. Koncepce restorativní justice.....	15
2.1. Pojem restorativní justice	15
2.2. Principy restorativní justice.....	18
2.3. Užití principů restorativní justice v praxi.....	19
2.4. Vliv mezinárodních organizací na restorativní justici.....	22
3. Systém alternativního řešení trestních věcí	24
3.1. Alternativy v trestním právu	24
3.2. Alternativy k trestnímu právu.....	26
4. Historický vývoj alternativních trestů	27
4.1. Historický vývoj v českých zemích před rokem 1989.....	28
4.2. Historický vývoj v českých zemích po roce 1989.....	34
5. Mezinárodní vlivy na vývoj alternativních trestů.....	40
5.1. Vliv OSN.....	40
5.2. Vliv Rady Evropy.....	41
5.3. Vliv EU	43
6. Probační a mediační služba v ČR.....	49
6.1. Vývoj a organizace probační a mediační služby	49
6.2. Probace a mediace	51
6.2.1. Probace.....	51
6.2.2. Oblasti činnosti Probační a mediační služby	52
6.2.3. Mediace.....	56
6.2.4. Hlavní změny nastolené trestním zákoníkem	57
7. Alternativní tresty v novém trestním zákoníku	59
7.1. K systému trestů obecně.....	59
8. Alternativní tresty v užším pojetí.....	62
8.1. Domácí vězení	62

8.1.2. Hmotněprávní úprava	65
8.1.3. Výkon trestu domácího vězení	70
8.2. Obecně prospěšné práce	78
8.2.1. Hmotněprávní úprava	79
8.2.2. Výkon trestu obecně prospěšných prací	86
8.2.3. Přeměna trestu obecně prospěšných prací	90
8.3. Peněžitý trest.....	94
8.3.1. Hmotněprávní úprava	96
8.3.2. Výkon peněžitého trestu	100
8.3.3. Peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu	103
8.4. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.....	107
8.4.1. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody	110
8.4.2. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem	115
9. Slovenská právní úprava.....	117
Závěr	127
Summary.....	131
Seznam zkratk	134
Seznam použité literatury a pramenů.....	135
Seznam příloh.....	148
Příloha č. 1 – Statistika jednotlivých druhů trestů uložených v letech 1972-2010	148
Příloha č. 2 – Grafy podílu a počtu jednotlivých druhů trestů uložených v roce 2010	148
Příloha č. 3 – Graf počtu jednotlivých druhů trestů uložených v roce 2010 na Okresním soudě v Přerově.....	148
Abstrakt	152
Abstract.....	153
Seznam klíčových slov	154

Úvod

Otázka alternativního řešení trestních věcí vzbuzuje v posledních desetiletích časté diskuze, a to nejen mezi odbornou veřejností v České Republice, což je způsobeno mnoha nedostatky, které se celosvětově objevují v souvislosti s výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody, a snahou o snížení vynakládaných finančních prostředků a naopak o zvýšení výkonnosti a efektivity systému trestní justice. Alternativa skýtá možnost výběru, což v případě alternativních sankcí znamená v přesně vymezených situacích možnost výběru sankce odlišné od nepodmíněného trestu odnětí svobody, jež představuje jeho rovnocennou náhradu a jako bonus nabízí možnost zachování stávajících společenských, osobních, pracovních a jiných vztahů odsouzeného za současného posílení výchovných vlivů vůči jeho osobě.

Po převratných společenských změnách, které zasáhly náš zeměpisný prostor v roce 1989, lze také v českém trestním právu registrovat postupné snahy o posílení humanizace postihů za spáchanou trestnou činnost, přičemž konkrétním projevem těchto snah se stalo postupné začlenění řady alternativních sankcí do právního rámce českého trestního práva. Určitým milníkem těchto snah se stal první leden roku 2010, kdy nabyt účinnosti zákon č. 40/2009 Sb., nový trestní zákoník, čímž byla úspěšně završena rekodifikace českého trestního práva hmotného, tj. první etapa změn samostatného českého trestního práva, jejímž cílem bylo přebudování dříve platného trestního zákona a na něj navazujících předpisů, vystavěných povětšinou na základech socialistického práva, v hmotněprávní kodex zahrnující moderní prvky kontinentálního práva. Změny, které nový trestní zákoník přinesl, postihly samozřejmě i sankční systém trestního práva.

Sankční systém trestního práva představuje velmi rozsáhlou oblast, která hraje jednu z nejdůležitějších rolí v rámci trestní politiky, kdy vzhledem k velkému záběru této oblasti se ve své rigorózní práci podrobněji zaměřím na problematiku jedné ze složek uvedeného systému, a sice alternativní tresty, jež prošly v posledních dvou desetiletích v návaznosti na globální vlivy dynamickými proměnami dovršenými v trestním zákoníku, s cílem nabídnout nové možnosti řešení rostoucí kriminality a s ní spojených doprovodných jevů, nedostatku finančních prostředků nutných pro zabezpečení výkonu trestu odnětí svobody a v neposlední řadě i přeplněných vězeňských zařízení.

K volbě tématu rigorózní práce mě vedla především aktuálnost uvedené problematiky, neboť nový trestní zákoník nabyl účinnosti teprve nedávno, přičemž v teoretické rovině s sebou přinesl podstatné novinky v podobě nových druhů alternativních trestů (např. domácí vězení) a velkých změn v rámci těch stávajících (např. obecně prospěšné práce, peněžitý trest). Cílem mé práce je proto zmapovat situaci v oblasti alternativních trestů, jež vykryštovala v českém trestním právu po přijetí nového trestního zákoníku, se zaměřením na problematiku alternativních trestů k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v tzv. užším pojetí, za současného porovnání hlavních změn, které nastaly v jejich struktuře a obsahu oproti právní úpravě obsažené v trestním zákoně, s nastíněním možných podnětů a změn v právní úpravě *de lege ferenda*.

Základním východiskem pro zpracování tohoto tématu je obecná charakteristika pojmu a účelu trestu, včetně nejvýznamnějších teorií vztahujících se ke smyslu a účelu trestání, jež lze z hlediska jejich podstaty a historického vývoje rozlišit a také charakteristiky základních zásad ukládání trestů, dotvářejících prostor, ve kterém se lze při ukládání trestu pohybovat.

Myšlenkový základ alternativních trestů vychází z koncepce restorativní justice, a proto této koncepci vyhradím samostatnou kapitolu, ve které nejprve objasním pojem a historický vývoj tohoto institutu a následně se budu věnovat stěžejní otázce principů restorativní justice a jejich možnému využití v praxi, neboť tyto principy s sebou přinášejí významné benefity pramenící z odlišného náhledu na samotnou podstatu trestného činu než jaký nám poskytuje tradiční trestní justice, kdy velký důraz je kladen především na spolupráci mezi pachatelem a poškozeným v průběhu celého trestního řízení s cílem odstranit následky sociálního konfliktu, jenž mezi nimi vznikl.

Stejně jako jiné trestní instituty procházely i alternativní tresty, podléhající vlivům politického, společenského či hospodářského klimatu existujícího v různých dějinných údobích na našem území, určitým historickým vývojem, přičemž mým cílem je co nejpodrobněji zmapovat etapy vývoje trestů odlišných od nepodmíněného trestu odnětí svobody v období od přijetí Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech Josefa II. až po současný trestní zákoník. Vývoj alternativních trestů podléhá rovněž působení mezinárodních vlivů, kdy velmi aktivně se v tomto směru projevují některé mezinárodní organizace, na jejichž půdě došlo k přijetí několika důležitých dokumentů

s celosvětovou či celoevropskou působností. Ve své práci se budu věnovat vlivu Organizace spojených národů a Rady Evropy, které považuji za nejaktivnější v popisované oblasti, přičemž pro dokreslení zmíním i stále zesilující vliv Evropské unie na trestní právo.

Do své práce začlením rovněž kapitulu týkající se Probační a mediační služby, neboť tato organizace hraje stěžejní roli při prosazování principů restorativní justice v českém trestním právu, kdy nese odpovědnost za kvalitní výkon probačních a mediačních postupů s cílem integrovat pachatele, zapojit poškozeného a ochránit společnost. Pokusím se vysvětlit konkrétní náplň práce úředníků v rámci probace a mediace a nastínit podstatné změny, které proběhly v koncepci činnosti Probační a mediační služby v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku.

Pro srovnání současné právní úpravy alternativních trestů s právní úpravou obsaženou v některém ze zahraničních trestněprávních systémů, jsem se rozhodl, že využiji příležitosti a provedu stručné srovnání s právní úpravou obsaženou ve slovenském trestním právu, která historicky vychází ze stejného základu jako právní úprava česká, prošla rekodifikací, a obsahuje některé instituty, které by české právní úpravě mohly sloužit jako inspirace *de lege ferenda*.

Při zpracování této práce použiji následující metody řešení, které se navzájem prolínají v úzkých souvislostech. Jedná se o metodu monografickou spočívající ve zpracování české a zahraniční literatury, metodu historickou spočívající ve sledování historického vývoje vytyčených jevů, metodu komparativní projevující se v podobě srovnání české a slovenské právní úpravy, analýzu, syntézu a interpretaci.

Rigorózní práce zobrazuje právní stav ke dni 20. prosince 2011.

1. Pojem a účel trestu

1.1. Pojem trestu

Instituce trestu je stará jako lidstvo samo a kdybychom v běhu dějin hledali nějakou společnost, která by tresty neznala, tak bychom pravděpodobně neuspěli. Trestání bylo a je běžnou součástí našeho života, a proto můžeme o otázce trestů hovořit v rozmanitých situacích a při různých příležitostech – rodiče trestají své děti, žáci jsou trestáni ve škole, zaměstnavatelé uplatňují sankce vůči zaměstnancům, sankce při smluvních vztazích...V nejobecnější rovině je pak každé zavrženíhodné jednání sankcionováno odsouzením ze strany společnosti a izolací jedince. Každá společnost si velmi dobře uvědomuje, že za porušení stanovených pravidel je třeba viníka potrestat, protože jinak by daná pravidla ztratila svůj význam. To platí ve všech oblastech i dějinných údobích. Jediné, co se měnilo, byly názory na to, jakým způsobem trestat a způsob nahlížení na samotný trest.

V trestním právu lze trest definovat jako zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Právní následek činu, na němž lpí vina, spočívá v právní újmě, která je pachatelem činu pocíťována jako zlo a podle vůle zákonodárce má být i jako taková přijímána¹.

Pro zajímavost a především pro srovnání uvádím definici trestu vytvořenou jedním z předních právních teoretiků anglosaského právního prostředí H. L. A. Hartem, podle něhož je trest určen těmito pěti prvky:

- 1) *„zahrnuje bolest či jiný následek obvykle pokládáný za nepříjemný,*
- 2) *je ukládán za přestupek proti právním normám,*
- 3) *je ukládán skutečnému či alespoň předpokládanému pachateli za jeho skutek,*
- 4) *je vykonán (proveden) jinou osobou než pachatelem,*
- 5) *je uložen a vykonán autoritou ustanovenou právním systémem, proti kterému byl spáchán přestupek“².*

V současném českém trestním právu je trest prostředkem státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákoníkem, ochraně společnosti

¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 346.

² LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání, Praha: LexisNexis CZ, 2007. s. 6.

před trestnými činy a jejich pachateli. Rozdílně od obecné právní úpravy trestání dospělých obsažené v trestním zákoníku se právní následky provinění (tj. trestných činů mladistvých delikventů) nazývají opatřením. (§ 9 odst. 1 z. č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen „ZSM“).

Naše trestní právo je při ukládání trestů determinováno zásadami humanismu, personality, proporcionality, zákonnosti a individualizace trestu, což má vyústit ve spravedlivý trest. Výše uvedené zásady vytvářejí omezení a mantinely, ve kterých se lze při ukládání trestu pohybovat.

Základním mantinelem, který je odrazem zásady *nulla poena sine lege* je, že trest může být uložen pachateli trestného činu jen na základě zákona a jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné právní újmy na právech a majetku, lze za jeho spáchání uložit (čl. 39 z. č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, dále jen „LZPS“).

Je zakázáno kruté, nelidské nebo ponižující zacházení a trest (čl. 7 odst. 2 LZPS). Pachateli trestného činu nelze rovněž uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce a výkonem trestu (trestního opatření u mladistvých) nesmí být ponížena lidská důstojnost (§ 37 odst. 2 z. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, dále jen „TrZ“, § 24 odst. 2 ZSM).

Při ukládání druhu a výměry trestu musí být přihlédnuto ke konkrétním aspektům vztahujícím se k závažnosti trestného činu, k možnostem sociální reintegrace pachatele a k přiměřené satisfakci osob poškozených trestným činem.

Trest by měl být uložen tak, aby byl adekvátní spáchanému trestnému činu, aby postihoval pouze konkrétní osobu pachatele a vliv na ostatní členy společnosti aby byl minimalizován.

V neposlední řadě je nutné zmínit, že o trestu za trestné činy rozhoduje pouze soud (čl. 40 odst. 1 LZPS, čl. 90 z. č. 1/1993 Sb., Ústava ČR), což znamená, že za tresty nelze považovat ani sankce ukládané v přestupkovém řízení, ani sankce za jiné správní delikty.

Na základě výše uvedených skutečností lze pojem trestu shrnout do následujících 4 bodů:

- 1) jde o prostředek státního donucení,
- 2) lze jej uložit výlučně pachateli trestného činu,
- 3) trest ukládají výhradně soudy,

- 4) trestem je pachateli trestného činu způsobena újma³.

1.2. Účel trestu

Úvahy o účelu, smyslu, oprávněnosti, důvodu a původu trestu provázejí lidstvo již od starověku, zabývá se jimi celá řada vědních disciplín – filozofie, etika, teologie, právní teorie, trestněprávní věda, kriminologie, sociologie, psychologie a samozřejmě penologie⁴. Již z provedeného výčtu plyne, že náhled na problematiku smyslu a účelu trestu nezůstal v průběhu historie stejný, naopak došlo k dynamickému vývoji, který měl za následek vytvoření různých teorií. Dle jejich podstaty a historického vývoje můžeme tyto teorie dělit na *teorie absolutní, relativní a smíšené*.

Absolutní teorie, někdy uváděné jako teorie taliační (z lat. *ius talionis* – právo msty), jsou postaveny na tezi, že trest představuje spravedlivou odplatu za trestný čin neboli *punitur, quia peccatum est*. Trest není primárně zaměřen na osobu pachatele, nýbrž jeho účelem je vyhovět požadavkům absolutní spravedlnosti. Trest by se měl co nejvíce přibližovat povaze provinění, což znamená, že by měl obsahovat tolik utrpení, bolesti, ztráty, kolik jí bylo způsobeno trestným činem⁵. Představiteli těchto teorií byli např. Aristoteles, T. Akvinský, I. Kant a G. F. Hegel. Dle Kanta jediným účelem obsaženým v trestu je uskutečňování spravedlnosti, jež má být zárukou existence státu. V podobném duchu se vyjadřuje i Hegel, který říká, že trest má účel sám v sobě a cílem je spíše potrestání zločinu, než náprava pachatele.

Relativní teorie jsou na rozdíl od teorií absolutních založeny na zásadě *punitur ne peccetur* (trestá se, aby nebylo páčáno zlo). Propagátoři těchto myšlenek spojují s trestem určité cíle, které jsou užitečné pro společnost. Účelem trestu je chránit společnost před nebezpečím dalších trestných činů, což A. Anzenbacher⁶ výstižně vyjadřuje názorem, že v relativních teoriích neplatí imperativ „Vina vyžaduje trest“, nýbrž „Nemoc vyžaduje léčení“. Počátky myšlenek na preventivní působení na

³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 350.

⁴ LATA, Jan. Účel trestu a jeho spravedlnost. *Trestní právo*. 2001, roč. 6, č. 2, s. 22.

⁵ KUČTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005. s. 185.

⁶ Arno Anzenbacher je rakouský filosof a teolog, který v současné době působí jako emeritní profesor křesťanské antropologie a sociální etiky na Univerzitě v Mohuči. Arno Anzenbacher. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 17.4.2006, last modified on 6.8.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://cs.wikipedia.org/wiki/Arno_Anzenbacher>.

pachatele můžeme vidět ve škole přirozeného práva. Mezi nositele těchto myšlenek řadíme především C. Beccariu⁷, P. J. Anselma von Feuerbacha⁸ a F. von Liszt⁹. Významné místo mezi relativními teoriemi zaujímá Feuerbachova teorie psychologického donucení, která již jasně diferencuje individuální a generální prevenci, přičemž její nejvýraznější přínos vidíme v prosazování požadavku na spravedlnost trestu. Důležitou roli sehrála i Lisztova teorie speciální prevence, jež rozlišuje tresty odstrašovací pro příležitostné pachatele, tresty výchovné pro zločince ze zvyku, schopné nápravy a konečně tresty zajišťovací pro nepolepšitelné zločince¹⁰.

Teorie smíšené vyjadřují určitý průsečík mezi teoriemi absolutními a teoriemi relativními, neboť kladou důraz jak na odplatný prvek trestu, tak i na jeho jednotlivé společenské účely. Trest má jednak předcházet trestným činům prostřednictvím funkce generálně preventivní, tj. zaměřené na potenciální pachatele, a zároveň působit speciální prevencí na pachatele trestného činu, o kterém se momentálně rozhoduje. Jedním z významných zastánců těchto teorií byl J. Kallab¹¹, jenž neuznával dělení teorií na absolutní a relativní, neboť tvrdil, že „i *odplatný trest může být účelný, a naopak trest, stanovený podle myšlenky účelnosti, jest odplatou*“¹².

Výše uvedené rozčlenění trestních teorií je typické především pro náš zeměpisný prostor. Pro srovnání uvedu asi nejpoužívanější členění, jež je typické především pro

⁷ Cesare markýz Beccaria byl italský aristokrat, filosof a ekonom, jehož proslavilo dílo s názvem „O zločinech a trestech“, v němž odmítl trest smrti a položil základy moderní penologie. Cesare Beccaria. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 7.5. 2006, last modified on 8.6.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://cs.wikipedia.org/wiki/Cesare_Beccaria>.

⁸ Paul Johann Anselm rytíř von Feuerbach byl německý profesor práva, který je považován za zakladatele moderní německé nauky trestního práva, psychologické teorie zastrasování, a je také tvůrcem bavorského trestního zákoníku z roku 1813. Paul Johann Anselm von Feuerbach. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 24.5.2003, last modified on 11.5.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Johann_Anselm_von_Feuerbach>.

⁹ Franz rytíř von Liszt byl německý profesor práva, kriminalista a reformátor mezinárodního práva, který byl zastáncem moderních sociologických a historických škol práva. Franz von Liszt. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 11.9.2009, last modified on 2.2.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://en.wikipedia.org/wiki/Franz_von_Liszt>.

¹⁰ KUČTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005. s. 187.

¹¹ Jaroslav Kallab byl profesor trestního práva a právní filozofie, který působil na právnických fakultách České univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze a Masarykovy univerzity v Brně, kde zároveň v roce 1928 založil a vybudoval Ústav kriminologický, jehož byl pak dlouhá léta ředitelem. Jako člen komise při ministerstvu spravedlnosti se podílel na zákonodárných pracích, na reformě a unifikaci trestního práva a řízení, byl např. autorem Zákona o trestním soudnictví nad mládeží. JABLONICKÝ, Tomáš. Jaroslav Kallab – právník a filozof (rekonstrukce modelů myšlení). *Právník*. 2011, roč. CL, č. 9, s. 910.

¹² Blíže viz KALLAB, Jaroslav. *Zločin a trest : úvahy o základech trestního práva*. Praha: J. Vilímek, 1916. s. 26-30.

anglosaský právní systém, a sice členění na *teorie retributivní* a *utilitární*. Dle *retributivních teorií*, někdy též nazývaných *back looking theory* neboli teorií „zpět hledících“ je trest ospravedlněn již samotným spácháním trestného činu a jakýkoliv pozitivní účel a smysl trestu nemůže nikdy plně ospravedlnit jeho uložení. Trest je nutno uložit tomu (a jen tomu), kdo spáchal zločin, kterému trest musí být úměrný, výše trestu tak závisí jen na spáchaném zločinu a na žádných jiných aspektech¹³. Opačný přístup pak zastávají příznivci *utilitárních teorií*, kteří mají na zřeteli především budoucí následky uloženého trestu, který by měl být dle jejich názorů ukládán s ohledem na cíle trestní politiky, přičemž zločin, který byl spáchán, je z hlediska ukládání trestu druhotný. Co se stalo, stejně již nelze vzít zpět, a proto je v zájmu celé společnosti uložit takový trest, jenž by do budoucna různými způsoby (převýchovou, odstrašením či izolací pachatele) obdobným trestným činům zabránil. Proto jsou tyto teorie někdy nazývány jako *looking forward theory* neboli teorie „vpřed hledící“.

Základním, konečným a nejdůležitějším cílem trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů. K tomuto cíli se však dospívá postupnými kroky, které jsou tvořeny individuální represí, která je reprezentována nutností zabránit odsouzenému v dalším páchaní trestné činnosti, dále individuální prevencí, jejíž podstatou je výchova odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život a konečně i generální prevencí, které má být dosaženo výchovným působením trestu na ostatní členy společnosti.

Zabránit pachateli v dalším páchaní trestné činnosti znamená přimět či naučit ho respektovat zákony. Tohoto je možno dosáhnout především prostředky záporného působení, které pachateli v co nejvyšší míře znesnadní či úplně znemožní trestnou činnost. Nejobvykleji se jedná o izolaci pachatele trestem odnětí svobody v některém z vězeňských zařízení či zákazem povolání, eventuálně odnětím věci anebo odčerpáním finančních prostředků. Nepřímá zábrana pak může být spatřována např. již v samotné existenci trestu v zákoně, neboť obava z jeho uložení může účinně působit na psychiku pachatele.

Výchova odsouzeného k vedení řádného života je velmi náročný, a přitom potřebný a důležitý, ale především problematický příspěvek k ochraně společnosti. Je spojen s různorodými pozitivními a motivujícími metodami. Může se jednat buď o opatření, které přímo sleduje výchovný cíl (podmíněné odsouzení k trestu odnětí

¹³ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ, 2007. s. 7.

svobody, dále jen „podmíněné odsouzení“, podmíněné zastavení trestního stíhání) nebo např. o výchovné činnosti s odsouzenými ve výkonu trestu. Je nutné konstatovat, že výchovné působení trestů nemá dostatečné výsledky¹⁴. Nejhorších výsledků dosahuje nepodmíněný trest odnětí svobody (dále jen „trest odnětí svobody“). Veškeré snahy orgánů činných v trestním řízení by měly směřovat k aktivní účasti pachatele na pozitivních změnách jeho osobnosti. Pachatel by neměl být pouze pasivním objektem, nýbrž by sám měl mít snahu začlenit se zpět do společnosti. Tato idea je asi nejvíce zdůrazněna v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Bohužel je pravdou, že množství recidivujících pachatelů tuto teorii přinejmenším nepodporuje.

Hlavním úkolem generální prevence má být zajištění ochranného efektu trestu ve vztahu k ostatním potencionálním pachatelům prostřednictvím prevence individuální. Jestliže totiž pachateli uložením spravedlivého trestu účinně zabráníme v páchání trestné činnosti, pak bude mít tato skutečnost nepochybně zásadní vliv i na ostatní členy společnosti. Nepůjde pouze o labilní a nerozhodné členy společnosti, kteří budou tímto způsobem upozorněni na neodvratnost trestu, ale zároveň bude působeno i na ostatní občany ve smyslu posilování důvěry v trestní právo ukládáním pokud možno přiměřených (adekvátních) trestů. Důležitou roli zde bude hrát otázka pocitu bezpečnosti všech občanů a právní jistoty, jenž je reprezentován soudy, které aplikují kvalitní zákony. Aby mohly být výše uvedené ideje realizovány, je žádoucí, aby byla v celém generálně-preventivním procesu v dostatečné míře zainteresována média, jejichž prostřednictvím jsou zveřejňovány informace o trestních procesech.

Vztah prevence generální a individuální je proto vztahem cíle a prostředku, neboť prostřednictvím individuální prevence dosáhneme účinku na všechny členy společnosti.

I když je účel trestu ryze teoretickým pojmem, jenž není výslovně uveden v trestním zákoníku, je nepochybné, že jeho význam pro trestněprávní sféru je značný.

¹⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 352.

2. Koncepce restorativní justice

Trestní politika se na přelomu tisíciletí dostala do slepé uličky, neboť je zahlcena na mnoha frontách a nedokáže řešit problémy související s obrovským množstvím sociálně patologických jevů, včetně kriminality, dynamicky se vyvíjejícího globalizovaného světa. V pozadí nezůstala ani Česká republika, na jejímž území se problémy znásobují, a to především v souvislosti s dlouhodobým setrváváním na tradičních formách trestní represe. Důsledkem je, že již nedlouho po svém vzniku se ČR dostala do situace, kdy zaprvé není schopna zajistit některá základní práva odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a zadruhé při srovnání s ostatními evropskými zeměmi stoupá do absolutní špičky co do množství uvězněných osob počítaných na 100000 obyvatel. Proč to všechno uvádím? Odpověď je zcela prostá. Jsem totiž zastáncem názoru, že právě principy restorativní¹⁵ justice představují nástroj, který by mohl výše popsanou situaci postupně zvrátit. Restorativní justice je totiž myšlenkovým proudem, který nám dává možnou alternativu ke klasické trestní justici a zavádí mnoho novinek, které mohou stávající systém vhodně doplňovat a vyvažovat. A za druhé, jeden z nejviditelnějších projevů uplatnění prvků restorativní justice v praxi představují alternativní tresty, kterými bych se chtěl ve své rigorózní práci blíže zabývat.

2.1. Pojem restorativní justice

Principy a myšlenky restorativní justice se začaly rozvíjet v 80. letech 20. století, a to především v Kanadě a Spojených státech amerických v souvislosti se zjevnou krizí trestní justice, vězeňství a trestu odnětí svobody, která se projevila růstem společenských nákladů na boj s kriminalitou, přeplněností věznic, neúčinností různých resocializačních programů a nárůstem skepse pramenící z přesvědčení o bezvýchodnosti dosavadního pojetí trestní spravedlnosti. Do Evropy začaly tyto myšlenky proudit až později, přičemž se dočkaly širšího uznání a uplatnění nejdříve ve Velké Británii a skandinávských zemích, a posléze i v dalších zemích západní a střední Evropy. Zvláštností je nepochybně skutečnost, že s tradicemi obsahujícími restorativní prvky se

¹⁵ Restorativní justice pochází z anglického *restorative* (též *restoring*, *restitutory*) *justice*, což znamená obnovit, navrátit do původního stavu; proto se někdy můžeme setkat s ekvivalentem „obnovující justice“ případně „napomáhající spravedlnost“. VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice – trestní politika pro 21. Století. *Trestní právo*. 2000, roč. 2, č. 1, s. 6.

setkáváme již u domorodých obyvatel Nového Zélandu, severní Kanady a v africkém zvykovém právu několik století předtím¹⁶.

Stejně jako existuje mnoho zastánců a odpůrců restorativního pojetí justice, tak existuje i mnoho definic a názorů, co vlastně pod tento pojem spadá, čím je typický, popřípadě jak se vymezuje vůči ostatním směrům. Jeden z názorů říká, že lze restorativní justici chápat jako ucelenou soustavu metod, cílů a postulátů, jež je charakteristická pro určitý přístup k řešení otázky zločinnosti. Druhý uvádí, že jde o filosofický rámec, jenž byl navržen jako alternativa k současnému způsobu uvažování o trestné činnosti a trestním soudnictví se zaměřením na způsob, jakým zločin narušuje vztahy v rámci komunity. Třetí pak, že restorativní justice je nástrojem, který umožňuje nejvíce zasaženým subjektům (má na mysli hlavně poškozené) „vzít spravedlnost do vlastních rukou“. Asi nejfundovanější definice pochází z pera jednoho ze zakladatelů a propagátorů této koncepce H. Zehra¹⁷, který považuje restorativní justici „za proces, jenž v maximální míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla a usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky“¹⁸. Tento vynikající odborník se však ve své knize neomezil pouze na kladné vymezení, nýbrž i s ohledem na často nepřesné či mylné představy společnosti, prezentoval i názor opačný, a sice, co restorativní justici není:

- hlavním účelem restorativní justice není snížit recidivu,
- restorativní justice není totožná s mediací,
- odpuštění a smíření nejsou středem zájmu restorativní justice,
- restorativní justice nepředstavuje konkrétní program nebo návod k použití,

¹⁶ Blíže viz ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci, 2003.; Srov. VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice – trestní politika pro 21. Století. *Trestní právo*. 2000, roč. 2, č. 1, s. 18-23.

¹⁷ Howard Zehr bývá nazýván otcem restorativní justice. Mimo jiné stál v čele prvního programu konference mezi poškozeným a pachatelem v USA. Je také jedním z odborníků, kteří restorativní justici rozvíjí jako teoretickou koncepci.

¹⁸ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci, 2003. s. 26. Srov. např. National Institute of Justice. *Working Definitions of Restorative Justice* [online]. ojp.usdoj.gov, 3. Dezeember 2007 [cit. 2010-05-14]. Dostupný z WWW <<http://www.ojp.usdoj.gov/nij/topics/courts/restorative-justice/definitions1.html>>.

- restorativní justice se nevěnuje jen méně závažné trestné činnosti a prvopachatelům,
- restorativní justice není novým objevem nebo severoamerickým výdobytkem,
- restorativní justice není všelékem, ani nemusí nezbytně nahradit právní systém,
- restorativní justice není bezpodmínečně alternativou trestu odnětí svobody,
- restorativní justice nemusí nezbytně znamenat opak justice odplatné.¹⁹

Pokud se zamyslíme nad výše uvedeným, tak nám nezbyvá, než s drtivou většinou názorů autora souhlasit. Mě osobně velmi zaujala myšlenka prezentovaná v rámci posledního bodu, a proto bych si ji dovolil dále rozvést.

Ve světě justice skutečně existují dva modely, jež některé aspekty trestání řeší velmi rozdílně, ale rozhodně bychom je neměli považovat za ryzí protiklady. Naopak bychom na ně měli nahlížet jako na dva protipóly, které se v určitých situacích vzájemně prolínají. Základem je, že retributivní²⁰ i restorativní justice chtějí dosáhnout stejného cíle, a sice ochrany prostřednictvím reciprocity a urovnání stavu, ale každá z nich preferuje odlišné postupy a prostředky. A tak zatímco z hlediska retributivní justice je trestný čin považován za útok na stát, a proto je možné napravit vzniklou situaci pouze prostřednictvím újmy a omezení pachatele, tak v restorativním pojetí justice je trestný čin chápán jako útok proti konkrétním lidem a mezilidským vztahům, který lze napravit uznáním újmy a potřeb poškozeného a aktivní podporou pachatele, čímž by došlo k převzetí odpovědnosti, k nahrazení způsobené škody a řešení příčin jeho chování²¹. Obě teorie mají své zastánce i odpůrce, přednosti i limity. Dle mého názoru se retributivní justice, která zde existuje již po staletí, jeví v některých ohledech jako kontraproduktivní. Ilustraci je možné vidět např. na výkonu trestů odnětí svobody, kdy po opuštění vězení nedochází u většiny propuštěných k resocializaci ani ke zpětné vazbě. A zde vidím prostor pro realizaci prvků restorativní justice, kterou nemůžeme považovat za nějaký ucelený právní systém, jako je např. anglosaský či kontinentální

¹⁹ Ibid. s. 7-10.

²⁰ Jinak také odplatná neboli trestající.

²¹ Srov. např. LIEBMANN, Marian. *Restorative justice : How it works* [online]. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007 [cit. 2010-06-10]. Dostupné z WWW <<http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10196776>>.

system, ale můžeme na ni nazírat jako na odlišné pojetí justice, které může vhodně doplňovat stávající systém. V mezních situacích je naopak naprosto nezbytné, aby klasický (retributivní) systém zůstal zachován, neboť někdy nastanou situace, kdy pachatel je natolik nenapravitelný, že neexistuje jiné východisko. Ve výsledku to potom vypadá tak, že některé země mají trestní justici „více restorativní“, některé méně, v závislosti na panující legislativní úpravě, která více či méně začleňuje teoretická východiska a principy, které řadíme do restorativní justice.

2.2. Principy restorativní justice

Základní principy restorativní justice můžeme shrnout takto²²:

- Zločin nemá být považován za porušení společenského pořádku ani za překročení abstraktních právních a morálních pravidel, ale má být chápán především jako škoda (újma), která byla způsobena oběti a jako hrozba pro bezpečnost společnosti,
- Škodu způsobenou oběti je třeba chápat široce, jde o újmu materiální, fyzickou, psychickou, o ztrátu společenského postavení, narušení sociálních vazeb, osobního a rodinného života,
- Reakce na zločin má přispět ke snížení (odstranění) této škody a hrozby,
- Hlavním účelem společenské reakce na spáchaný čin nemá být potrestání pachatele, ani jeho převýchova nebo odstrašení, ale vytvoření takových podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestné činnosti,
- Tendence ke zpřísnování trestní represe (ukládání přísnějších trestů) je kontraproduktivní, zejména u mladistvých pachatelů,
- Pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody (na odstranění škodlivých následků trestného činu) a mají mu přitom být zachována všechna práva jako ostatním občanům,
- Jestliže pachatel nehodlá participovat na tomto odstranění následků (na náhradě škody, je k tomu donucen soudem,
- Státní orgány (orgány činné v trestním řízení) se mají v systému restorativní justice angažovat pouze tehdy, jestliže čistě vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli nebo jestliže spáchaný

²² KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restorativní justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 9.

trestný čin je takového druhu (závažnosti), že klasický trestní proces je nezbytný,

- Oběť trestného činu nemůže být nucena k vyjednávání s pachatelem o způsobu a rozsahu kompenzace za způsobenou škodu.

Pro prohloubení obsahu dané problematiky předestírám i pohled H. Zehra, který uvádí, že restorativní justice vychází z tradičního vnímání zločinu z pohledu „dobrého selského rozumu“. Tato skutečnost je sice v různých kulturách vyjadřována různě, ale její podstata je pro většinu tradičních společností obdobná. Sám pak definuje tři základní pilíře či elementy, na kterých je celá restorativní justice vystavěna: „

- 1) *Restorativní justice se zaměřuje na újmy způsobené trestným činem,*
- 2) *Trestný čin a způsobená újma vede k závazkům a povinnostem,*
- 3) *Restorativní justice podporuje angažovanost a účast*²³.

2.3. Užití principů restorativní justice v praxi

Základní principy restorativní justice se v největší míře uplatňují především při zprostředkování styku pachatele s obětí, při kterém se hledají řešení situace způsobené trestným činem. Tento postup je obvykle nazýván mediací²⁴ a je tvořen několika strategickými programy. Jedná se o narovnání mezi pachatelem a obětí²⁵, rodinné skupinové konference (*family group conferencing*) a o projednání deliktu za účasti činem dotčeného sociálního společenství (*circle sentencing*)²⁶. Tyto postupy se potom zásadně odlišují od zprostředkování, které funguje v rámci civilního procesu nebo při řešení obchodních sporů v arbitrážním řízení, neboť zde nejsou zúčastněné strany postaveny naroveň, tj. nemají stejnou právní pozici.

Počátky mediace jsou spojeny především s klasickou formou zprostředkování alternativního řešení trestních věcí formou jednání mezi obviněným a obětí. Počátky

²³ Blíže viz ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci, 2003. s. 17.

²⁴ Pojem mediace pochází z latinského výrazu *medius* - střední, ležící uprostřed, nestranný.

²⁵ V odborné literatuře nacházíme pro tento program několik synonym a to: *victim-offender-reconciliation programme*, *victim-offender-mediation*, *Tater-Opfer-Ausgleich*. Blíže viz LORTIE, Serge et al. Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice (...). Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. s. 227.

²⁶ FENYK, Jaroslav, SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk et al. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. *Trestní právo*. 2001, roč. 6, č. 5, s. 21. Srov. např. Department of justice Canada. *Restorative justice. Fact sheets* [online]. justice.gc.ca, 31. Dezeber 2010 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW <<http://www.justice.gc.ca/eng/pi/pcvi-cpcv/res-rep.html>>.

této tzv. *victim offender mediation* v zemích, kde se uplatňuje, sahají ještě před začlenění restorativního pojetí trestní spravedlnosti do jejich právního řádu, a proto nebyla ještě prováděna na základě jasně vytyčených restorativních principů, což znamenalo, že se zaměřovala především na rychlé odškodnění oběti trestného činu. Prvním projektem na této bázi byl kanadský projekt VORP, s jehož realizací se začalo již v roce 1974 v provincii Ontario. Jakmile však došlo k začlenění restorativních prvků, tak můžeme za tuto formu mediace považovat pouze takový, mediátorem vedený, způsob komunikace mezi pachatelem a obětí, jenž vyústí u pachatele v pochopení důsledků svého činu a k převzetí své plné odpovědnosti za jeho kompenzaci a u oběti ke snížení, lépe řečeno ke zbavení se pocitu ohrožení, strachu a bezmocnosti. Můžeme říci, že při uvedeném konceptu nezáleží ani tak na formální podobě mediace, ale především na jejím obsahu, tj. jestli naplňuje kritéria restorativní spravedlnosti či nikoliv. Většina programů tohoto mediačního směru se zaměřuje především na méně závažné trestné činy a mladistvé pachatele. Do současnosti zůstává tento mediační směr nejjasněji a nejlépe propracovaným projektem mediace s velkým vlivem na praktickou činnost řady soukromoprávních a církevních organizací.

Projednávání trestného jednání, kterého se pachatel dopustil mimo soudní proceduru za účasti zástupců rodin pachatele a oběti je považováno rovněž za účinnou metodu restorativní justice. Pro naznačený postup se ujalo označení rodinná skupinová konference (*family group conferencing*)²⁷. Vychází z tradic původního obyvatelstva na Novém Zélandu a Nový Zéland je také zemí, kde je v současnosti tato metoda nejvíce využívána především při jednání s mladistvými delikventy. Jedná se o nejčastěji používaný odklon v trestním řízení ve vztahu k mladistvým delikventům a ve výjimečných případech i vůči dospělým pachatelům. Přítomnost širšího okruhu osob, které byly zasaženy spáchaným trestným jednáním, má umožnit, aby si byl pachatel více vědom společenského dosahu svého jednání a také, aby širší okruh účastníků (počítaje členy rodiny pachatele a členy rodiny oběti) pozitivně působil na pachatele. Je nepochybné, že této metody je možno užít pouze v případě, kdy pachatel disponuje kvalitním rodinným zázemím. Na druhou stranu, jestliže jsou obligatorní předpoklady splněny, tak může rodinná skupinová konference vyústit v určitou kolektivní záruku, že způsobená škoda bude pachatelem nahrazena.

²⁷ Blíže viz TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie : jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. s. 166-167.

Velmi blízko k tomuto přístupu mají mediační modely, které stavějí na specifickém efektu projednání případu v přítomnosti lidí z komunity (nejčastěji etnické), v níž žije či se pohybuje pachatel a oběť trestného činu. Rozdíl vychází ze situace, že v těchto modelech nazývaných kruhy²⁸ (*circle sentencing*) jsou do mediačního procesu vtaženi nejen nejbližší příbuzní, ale i další osoby z jejich sociálního okolí a co nejvíce těch, kdo jsou trestnou činností dotčeni²⁹. Tyto osoby se účastní neformálního jednání „u kulatého stolu“, které je většinou usměrňováno určitým laickým mediátorem (např. rada starších). Pro reálné fungování je nezbytné, aby konkrétní stát daný způsob řešení kriminálního chování uznal a byl srozuměn s tím, že případ bude vyřízen mimo jeho kompetenci. Takto přijatá opatření mají různou formu závaznosti, která opět vychází z tradic a zvyklostí nebo z ochoty státních orgánů vzdát se svých pravomocí. Uvádí se např., že popisovaná metoda je úspěšná při řešení deliktů v indiánských rezervacích v USA³⁰.

Jednou z dalších možností, jak se lze na programy v rámci restorativní justice dívat, je objektivem zkoumání jejich cílů. Z tohoto pohledu můžeme programy rozčlenit do tří kategorií:

Alternativní nebo odklonné programy

Jejich cílem je převážně umožnit či přinést určitou alternativu klasickým postupům při ukládání trestu nebo případ v některé části trestního stíhání či řízení odklonit. Státnímu zástupci nebo soudci se tak otevírá cesta, jak uspokojivě vyřešit případ bez použití klasických represivních prostředků.

Léčebné nebo terapeutické programy

Tyto programy zprostředkování kontaktu zpravidla neusilují o ovlivnění případu a konečného rozhodnutí ve věci, přičemž pachatelé s tím často výslovně souhlasí. Jestliže se podaří tyto programy vhodně koncipovat, pak představují velmi kladnou zkušenost pro oběť i pachatele, bez ohledu na skutečnost, kdo je inicioval. Ne vždy však dojde k přímému kontaktu mezi poškozeným a pachatelem, některé totiž fungují spíše jako určitá forma rehabilitace pachatele se zaměřením na poškozeného. Během

²⁸ Soudce Barry Stuart, který tuto formu ve své soudcovské praxi poprvé použil, ji nazval smířčí kruhy (*peacemaking circles*). Více viz ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 34.

²⁹ FENYK, Jaroslav, SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk et al. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. *Trestní právo*. 2001, roč. 6, č. 5, s. 22.

³⁰ KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restorativní justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 14.

programu jsou pro pachatele vytvořeny takové podmínky, aby porozuměli tomu, co spáchali a vzali za to na sebe odpovědnost³¹.

Programy po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Tyto programy, které byly vytvořeny teprve nedávno, jsou zaměřeny na určitou přechodnou fázi nebo vakuum, které vznikne po propuštění pachatele z výkonu trestu. Existují tzv. „domy na půli cesty“, kde jsou rozvíjeny programy reagující na újmu způsobenou poškozenému a usilující o posílení odpovědnosti pachatele s cílem pomoci oběma stranám při návratu pachatele zpět do společnosti. K nejzajímavějším patří kanadské Kruhy podpory a odpovědnosti³² určené pachatelům sexuálně motivovaných trestných činů, sdružující bývalé pachatele, členy komunity i oběti podobných trestných činů, které jsou vytvořeny nejen za účelem propuštěné pachatele podpořit, ale také je učinit odpovědnými.

2.4. Vliv mezinárodních organizací na restorativní justici

Prosazování principů restorativní justice věnuje dlouhodobě značnou pozornost také mnoho nevládních organizací a mezinárodních institucí včetně Organizace spojených národů³³, Rady Evropy³⁴ nebo Organizace amerických států. Všechny uvedené organizace připravily několik mezinárodních úmluv, rezolucí a doporučení řešících danou problematiku buď komplexně, nebo v dílčích souvislostech, popřípadě ve vztahu k některým specifickým skupinám jako jsou mladiství nebo narkomani³⁵.

Jedním z důležitých symposií, kde byla problematika možností rozvoje a uplatňování principů restorativní justice projednávána byl X. kongres OSN týkající se

³¹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci, 2003. s. 36.

³² *Circles of Support and Accountability*.

³³ *Organizace spojených národů* je celosvětovou univerzální organizací založenou 26.6.1945, navazující na Společnost národů, jejímž cílem je především uchránit budoucí pokolení další světové války, sjednotit síly států k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, rozvíjet mezi národy přátelské vztahy založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů, uskutečňovat mezinárodní hospodářskou, sociální, kulturní a humanitární spolupráci apod. Dnes OSN sdružuje 192 států a stále častěji se mluví o nutných reformách. Blíže viz POTOČNÝ, Michal, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5.dopl. a roz. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. S. 287-290.

³⁴ *Rada Evropy* je regionální evropskou organizací se sídlem ve Štrasburku, založenou dne 5.5.1949 deseti západoevropskými státy s cílem dosáhnout větší jednoty mezi jejími členy, aby mohl být usnadněn jejich ekonomický a sociální pokrok a účinněji zabezpečena realizace ideálů a zásad, které jsou jejich společným dědictvím. Dnes Rada Evropy sdružuje 47 států, přičemž posledním přistouplivším státem se stala v roce 2007 Černá hora. Blíže viz POTOČNÝ, Michal, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. dopl. a roz. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 311-313.

³⁵ Blíže viz FENYK, Jaroslav, SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk et al. *Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti*. *Trestní právo*. 2001, roč. 6, č. 5, s. 23-24.

prevence kriminality a trestní justice, který se konal ve Vídni v roce 2000. Na tomto Kongresu došlo k projednání dokumentů zpracovaných Aliancí nevládních organizací v oblasti prevence zločinnosti a trestní justice působící při OSN, na jejichž podkladě zpracovala Hospodářská a sociální rada OSN (dále jen „ECOSOC“) důležitý návrh „Rezoluce o základních principech při aplikování restorativní justice v trestních věcech“. Návrh byl následně podroben zkoumání expertů na restorativní justici, kteří po zapracování připomínek navrhli, aby byla výše uvedená rezoluce schválena, a aby schválení a přijetí základních principů pro využívání programů restorativní justice v trestních věcech provázelo vývoj a implementaci programů restorativní justice v trestních věcech³⁶. Rezoluce byla poté dne 24.7.2002 skutečně přijata jako Resolution ECOSOC 2002/12.

Tímto krokem se však v žádném případě normotvorná činnost nesměla vyčerpat a ani nevyčerpala. Naopak na jejím základě došlo k přijetí několika dalších aktů, (především v souvislosti s XI. a XII. Kongresem OSN o prevenci kriminality a trestní justici), ve kterých jsou základní principy restorativní justice dále rozpracovány a upřesněny.

Nové pojetí uplatňované v obnovující trestní spravedlnosti přistupuje k trestnému činu naprosto jinak než stávající praxe, neboť klade důraz především na potřeby poškozeného vyplývající ze sociálního konfliktu, který vznikl mezi ním a pachatelem a nevnímá již trestný čin jako poškození veřejných zájmů. I v trestním procesu se potom vytváří prostor nejen pro „obnovující“ aktivity obviněného, ale též pro aktivní roli oběti a sociálního společenství, v němž se obviněný i oběť pohybují. V tomto smyslu jde o kvalitativně nové pojetí odpovědnosti za řešení problému kriminality, které není již pouze v rukou státu, ale rovněž v kompetenci těch, kterých se bezprostředně týká. Výkon trestní spravedlnosti v tomto kontextu nabývá úplně jinou podobu, mnohem bližší subjektivním pocitům dotčených osob³⁷.

³⁶ Blíže viz CORMIER, B. Robert. Restorativní justice : Směřování a zásady – vývoj v Kanadě. In KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restorativní justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 117-118.

³⁷ LORTIE, Serge et al. Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice (...). Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. s. 219.

3. Systém alternativního řešení trestních věcí

Možnosti praktického uplatnění jednotlivých forem alternativního řešení trestních věcí jsou v České republice, stejně jako ve všech ostatních zemích, limitovány právním rámcem, ve kterém se musí pohybovat³⁸.

V případě, že hovoříme o určitých alternativách jakéhokoli systému, pak máme vždy na mysli řešení, která jsou odchylná od něčeho, co považujeme za obvyklé či standardní. V právu můžeme považovat za jeden z takových systémů i relativně celistvý systém trestního práva, přičemž základním kamenem a rovněž standardem v tomto systému je potrestání trestem odnětí svobody. Samotné aktivity, jejichž cílem je alternativní řešení trestních věcí, se v ČR vyskytují ve dvou rovinách. První z nich vychází ze samotného systému platného trestního práva, druhá pak probíhá mimo tento systém, a to v prostředí, které sice není trestním právem samo o sobě regulováno, ale lze v něm dosáhnout řešení, které má určitý dopad do trestněprávní oblasti. Zkráceně řečeno rozeznáváme *alternativy v trestním právu* a *alternativy k trestnímu právu*.

3.1. Alternativy v trestním právu

V tomto směru je třeba rozlišovat alternativy na bázi hmotněprávní a na bázi procesní. Zvláštní a samostatnou kategorii představují výchovná opatření upravená zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže³⁹.

Mezi *hmotněprávní alternativy* řadíme především *alternativní tresty* a *alternativy k potrestání*. Pod pojmem alternativní tresty si lze obecně představit všechny tresty, při nichž nedochází bezprostředně k odnětí svobody. V zásadě jde o tresty vykonávané ve společenství (trest obecně prospěšných prací, dále jen „trest OPP“), tresty s probačními prvky (trest domácího vězení, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce⁴⁰) a peněžitý trest. Zřídka ukládanými alternativními tresty jsou např. samostatně uložený trest zákazu činnosti nebo trest vyhoštění uložený

³⁸ SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 15.

³⁹ Blíže viz ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 32.

⁴⁰ Zavedení dvou nových druhů alternativních trestů do trestního zákoníku jednoznačně ukazuje současný trend začleňování dalších prvků restorativní justice do systému trestů, a přináší důkaz o stálém rozšiřování možností alternativních trestů.

cizinci⁴¹. Specifickou kapitolu představuje institut podmíněného odsouzení neboli podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody, u kterého se vedou spory, zda může být považováno za samostatný trest či nikoli (blíže viz kapitola 8.4.)

Nezbytným právním následkem trestného činu však není vždy uložení trestu, nýbrž v některých zvláštních případech lze situaci řešit i bez uložení trestu, tj. alternativou k potrestání. Konkrétně se jedná o tři případy a to:

Upuštění od potrestání (§ 46 TrZ),

Upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení či zabezpečovací detence (§ 47 TrZ),

Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 TrZ).

U mladistvých lze od uložení trestního opatření upustit jen podle speciální právní úpravy obsažené v ustanoveních § 11 až 14 ZSM; postup podle § 46 TrZ se u nich neuplatní⁴².

Od alternativ v rámci trestního práva hmotného je nutné odlišovat *alternativy uvnitř systému trestního práva procesního*. V nejobecnějším slova smyslu k nim lze zařadit jednotlivé typy tzv. *odklonů od standardního trestního řízení*, které proces urychlují anebo do procedury vyřízení konkrétní trestní věci vtahují jak obviněného, tak poškozeného⁴³. Naznačený postup ve velké míře respektuje principy restorativní justice. Mezi odklony řadíme:

Podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a § 308 z. č. 141/1961 Sb., trestní řád, dále jen „TrŘ“),

Narovnání (§ 309 až 314 TrŘ),

Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g a § 179h TrŘ),

Odstoupení od trestního stíhání (§ 70 ZSM).

Za zvláštní případ procesní alternace můžeme považovat též trestní příkaz, který je zakotven v § 314e a násl. TrŘ., plnící důležitou roli při zjednodušování a urychlování trestního řízení ve věcech, ve kterých není nutné nařizovat hlavní líčení.

⁴¹ Domnívám se, že i přes taxativní výčet trestů uvedených v § 52 TrZ, které je možné pachateli trestného činu teoreticky uložit, nelze všechny z nich považovat za pravou alternaci k trestu odnětí svobody. Mám na mysli především tzv. vedlejší tresty (tj. trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti), neboť tyto nelze uložit samostatně. Blíže viz kapitola 7.1.

⁴² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 544.

⁴³ SOTOLÁŘ, Alexander et. al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. s. 90.

3.2. Alternativy k trestnímu právu

Do této skupiny můžeme zařadit různé druhy postupů směřujících k řešení trestních věcí uskutečňovaných mimo systém trestního práva. K stěžejním z nich patří mediace a výsledky, kterých je v jejím rámci dosaženo. Mediací se dle zákonné dikce rozumí proces mimosoudního zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným (§ 2 odst. 2 z. č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě, dále jen „zákon o PMS“). Z hlediska trestního práva procesního je mediace zvláštní neprocesní formou alternativního řešení trestních věcí, jejíž výsledky se mohou promítnout do rozhodnutí ve věci, ale sama jako taková není právem upravena⁴⁴. Výše uvedené však nesmí vyvolat dojem, že by snad mediační jednání bylo možné vést v rozporu s platnými právními normami, právě naopak. Mediační postupy musí být vedeny tak, aby nevhodně nezasahovaly do trestního řízení, především aby nemařily opatřování a provádění důkazů. Skutečnosti, které vyjdou při mediaci najevo, není možné použít jako důkaz při trestním procesu. Samozřejmostí je, že v rámci mediace nelze řešit otázky trestního práva hmotného, obzvláště otázky viny a trestu.

Z nastíněného by se mohlo zdát, že mediační postupy nemají pro trestní právo větší relevanci. Opak je pravdou, neboť výsledky dosažené při mediaci mají velký význam pro úvahy soudů při stanovování výše a druhu trestu, popř. pro jiný způsob rozhodnutí⁴⁵.

Další metodou spojenou s výkonem alternativních trestů a alternativ k potrestání v trestním řízení, která je využívána při řešení problémů spojených s trestním stíháním a osobou pachatele je probace. Tato metoda, kterou lze stručně charakterizovat jako spojení prvků pomoci, psychosociálního vedení a pozitivní motivace pachatele s nezbytnou mírou kontroly jeho chování, je však na rozdíl od mediace standardní součástí výkonu trestních rozhodnutí a jako taková se opírá o autoritu státu⁴⁶. Podrobněji se problematice probace a mediace budu věnovat v kapitole 6.

⁴⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 16.

⁴⁵ Např. dojde-li mezi obviněným a poškozeným v rámci mediačního procesu k dohodě o formě a způsobu odčinění újmy vzniklé trestným činem, může to být jeden z impulsů pro schválení narovnání či podmíněného zastavení trestního stíhání. Blíže viz SOTOLÁŘ, Alexander et. al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. s. 90-91.

⁴⁶ Srov. PŘESLIČKOVÁ, Hana, GAJDOŠ, Radek, KRUTINA, Miroslav. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Český helsinský výbor, 2003. s. 61- 62; KARABEC,

4. Historický vývoj alternativních trestů

Pohledy na trest a jeho úlohu, stejně jako na jeho účel a smysl, doznamenaly v průběhu dějinného vývoje velmi dramatických proměn. V původní verzi jediným a nejdůležitějším smyslem trestní sankce, která byla symbolicky ukryta v principu „oko za oko, zub za zub“, byl trest smrti. Během staletí byl tento trest, spolu s ostatními tělesnými tresty v hojné míře využíván, ba v mnoha případech i zneužíván jako nejobvyklejší sankce proti narušitelům zákonů a obyčejových norem soužití v rámci sociálně ekonomických a kulturních společenství. Z historického náhledu až relativně nedávno došlo k situaci, že frekvence využívání trestu smrti se snížila na minimum za současného vzestupu trestů, které zahrnují „pouze“ odnětí svobody či ani to ne⁴⁷.

Uvěznění jako výkon trestu se začalo postupně rozšiřovat spolu s rozvojem renesančních myšlenek, které s sebou přinesly změnu postojů k lidskému životu. Dochází ke stavbě prvních věznic, ve kterých však zpočátku panují velmi neutěšené poměry. Ke zlepšení dochází až v situaci, kdy se vězení jako zákonná forma trestu začíná uplatňovat ve větší míře, s čímž souvisí i růst zájmu o tuto problematiku ze strany mnoha osvícenských filosofů a právníků. Velký zájem o problematiku materiálního, technického a obsahového zabezpečení výkonu trestu vedl ke vzniku samostatného vědního oboru nazývaného penologie. Významný počín z hlediska rozvoje moderní penologie i trestního práva představuje dílo zakladatele klasické školy trestního práva C. Beccarii z roku 1764 s názvem *Dei delitti a delle pene* (O zločinech a trestech)⁴⁸. Beccaria se zde zabývá mnoha pokrokovými myšlenkami, které měly následně stěžejní vliv na utváření nových trestních kodexů napříč Evropou. Jednou z nich, kterou osobně považují za velmi významnou pro další vývoj směrem k alternativním trestům je ta, že skutečně uložený a vykonaný trest, byť mírný, učiní větší dojem na potenciálního pachatele než pouhý strach před krutým trestem, který by eventuelně mohl být uložen.

Zdeněk. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. Bulletin advokacie. 1997, roč. 27, č. 4, s. 34.

⁴⁷ Například ve starověku byl trest odnětí svobody okrajovou formou trestní represe, neměl charakter samostatného trestu, ale představoval zejména prostředek k zabezpečení jiného druhu trestu (jako zajišťovací vazba do vynesení rozsudku nebo střežení odsouzených před výkonem trestu smrti). Pro názornost uvedu i výrok Ulpianiana, který říká „*Carcer enim ad continendos homines non ad puniendos haberi debet*“ (Vězení je třeba mít na zadržení lidí, ne na potrestání). Bližší viz KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 9.

⁴⁸ Ibid. s. 11.

4.1. Historický vývoj v českých zemích před rokem 1989

Jedním z prvních trestních kodexů vytvořených pod vlivem Beccariova díla, reprezentující moderní osvícenské myšlenky, se stal v roce 1787 Všeobecný zákoník o zločinech a trestech císaře Josefa II. K hlavním kladům josefínského trestního zákoníku patřila jeho technická dokonalost, stručnost a úplnost. Při vyměřování trestů zaváděl úměrnost mezi společenskou nebezpečností trestného činu a přísností trestu, přičemž tresty měly především přispívat k převýchově pachatele. Dalším významným novem v našem právním řádu je uplatnění zásady *nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege*. Podle těchto zásad mohlo být za trestné považováno jen takové jednání, které bylo jako trestné v trestním zákoníku výslovně označeno a zároveň nemohl být uložen jiný trest než ten, který za daný trestný čin stanovil zákon. Tím byla v trestním zákonodárství pevně zakotvena zásada legalitní, tak jak to odpovídalo potřebám buržoazie, která potřebovala záruky proti libovůli byrokratických soudců, zcela závislých na panovníkovi⁴⁹. Za hlavní minus lze považovat skutečnost, že i přes odklon od starých feudálních trestů či krutých trestů na těle, zůstaly některé tělesné tresty až příliš kruté.

Dalším evolučním stupněm se stal Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích vydaný v roce 1803. Jednalo se na svou dobu o dílo značných kvalit, které se později stalo zdrojem trestního práva i pro Československo, neboť později přijatý trestní zákon z roku 1852 byl pouze jeho novelizací. Zákoník se sestával ze dvou částí, přičemž v jedné se pojednávalo o zločinech a v druhé o přestupcích. Jen pro zajímavost uvedu, že přestupky byly trestány pokutou, propadnutím zboží, ztrátou práv, vězením, bitím a vyhoštěním cizince.

Asi nejdůležitějším dílem, navazujícím na josefínský kodex, které se stalo základem pro rakouské a později i československé trestní právo, byl z. č. 117/1852 ř. z., Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích, ze dne 27.5.1852. Oproti předchozím úpravám se v mnohém lišil. Hlavní odlišnost spočívala v tom, že upravoval pouze jednu větev trestního práva, a to právo hmotné. Jako další lze uvést kategorizaci deliktů na zločiny, přečiny a přestupky, načež zločiny jakožto nejzávažnější porušení trestních předpisů, byly sankcionovány velmi odlišně. Z pohledu zrodu skutečných

⁴⁹ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 30.

alternativních trestů není ani tak důležité sankcionování zločinů, za které bylo možno uložit trest smrti nebo přidržení v žaláři, nýbrž sankcionování přečinů a přestupků. Systém trestů za dané delikty byl tvořen trestem peněžitým, propadnutím zboží, prodejních věcí nebo náradí, ztrátou práv a daných povolení, vězením a vyhoštěním z některého místa, z některé země nebo z území státu (ze současného pohledu konstrukce trestu vyhoštění v sobě spojuje vyhoštění a zákaz pobytu; § 240)⁵⁰. Již nyní, tj. v polovině 19. století, se také poprvé objevil institut domácího vězení, které v podstatě představovalo alternativu pro vězení prvního stupně. Bylo možno jej uložit v případě, že trestanec byl člověk bezúhonné pověsti a „jsa vzdálen od svého příbytku nemohl si hleděti svého úřadu, svého obchodu nebo svého výdělku“ (§ 262). Stejně jako dnes se odsouzený zavazoval, že se nevzdálí od svého obydlí, přičemž někdy stačil jeho slib, ale někdy byla k jeho domu postavena stráž. V případě, že daný slib porušil, musel si zbytek trestu odpykat ve věznici. A proč to vše uvádím? Protože přijetím tzv. generální recepční normy byl do nově vzniklé Československé republiky převzat rakousko-uherský právní řád, což pro oblast trestního práva znamenalo, že v Čechách zůstal v platnosti Zákon trestní, a na Slovensku trestní zákon uherský z roku 1878 a zákon o přestupcích z roku 1879 ve znění změn a doplňků. Výsledkem tedy bylo, že myšlenky a koncepce rakousko-uherského trestního práva ovlivňovala (i přes unifikační pokusy, o nichž budu mluvit dále) československé trestní právo prakticky až do roku 1949.

Po celé meziválečné období je pro Československo typická snaha o unifikaci všech odvětví práva. V právu trestním se tato snaha projevila několika pokusy o přijetí nových trestních předpisů. Z pohledu sankčního systému je třeba zmínit první pokus o unifikaci trestního práva, tedy osnovu obecné části trestního zákona z května 1921, tzv. zatímní návrh obecné části trestního zákona. K novým institutům, které se mohly stát přínosem, je třeba řadit vytvoření koncepce neurčitěho odsouzení⁵¹ a vytvoření tzv. zabezpečovacích zařízení.

Práce na uvedeném návrhu pokračovaly dále a výsledkem bylo, že v roce 1926 byla dokončena plnohodnotná verze návrhu trestního zákona, tzv. Přípravná osnova

⁵⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 19.

⁵¹ Koncepce neurčitěho odsouzení spočívala v povinnosti osob mladších 30 let vykonávat trest odnětí svobody v polepšovnách pro dospělé.

trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. Tato osnova rozlišila tresty na hlavní a vedlejší. Jako hlavní tresty byly navrženy žalář, vězení, peněžitý trest a vnucená práce. Zajímavá a progresivní byla koncepce peněžitého trestu, který měl soud vyměřit s přihlédnutím k poměrům odsouzeného tak, aby pro něho znamenal dočasné snížení jeho životní úrovně a přitom mu neznemožnil plnit jeho zákonné povinnosti k výživě a výchově. Ovšem měl-li soud za to, že ani nejvyšší výměra peněžitého trestu by nezasáhla do obvyklé životní úrovně odsouzeného v takové míře, jakou soud pokládá za přiměřenou, mohl soud uložit peněžitý trest v nejvyšší výměře a vyhradit si jeho zvýšení o částku rovnající se průměrnému důchodu za dobu nejméně 7 dnů a nejvýše 8 měsíců⁵². Vyjma trestů upravovala osnova i různé druhy zabezpečovacích opatření; namátkou můžu jmenovat odkázání do robotárny, odkázání do ústavu pro choré vězně, záповěď hostinců či uveřejnění rozsudku⁵³. V návrhu se nacházela i velmi podrobná úprava podmíněného odsouzení⁵⁴, kdy základními axiomy pro jeho uložení byly výjimečný ráz činu a důvodné očekávání, že se odsouzený napříště zdrží trestných činů i bez výkonu rozsudku (§ 82).

Posledním předválečným pokusem o přijetí nového trestního zákona bylo vypracování tzv. úřednické osnovy v roce 1937. Tento návrh se v mnoha bodech podobal návrhu předchozímu, za zmínku stojí pouze snaha o další rozvoj na poli vedlejších trestů a rovněž návrh na znovuzavedení trestu smrti.

Přes veškeré snahy mnoha trestněprávních odborníků však žádný z návrhů nedostal požadovanou podporu ze strany vládnoucích elit, a proto, stejně jako u mnoha mimotrestních kodexů, došlo pouze k návrhům, ale nikoliv již k jejich přijetí. To však neznamená, že by meziválečné období bylo z hlediska trestního naprosto hluché. Naopak bylo přijato několik zákonů, jejichž kvalita byla natolik vysoká, že se staly inspirací i pro trestněprávní akty 21. století⁵⁵.

⁵² KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 21.

⁵³ Na rozdíl od platného znění měl být rozsudek uveřejněn pouze v zájmu veřejném, nebo v důležitém zájmu poškozeného či obviněného.

⁵⁴ Podmíněné odsouzení nebylo možno ukládat ve třech případech, a to: přičilo-li se to důležitému veřejnému zájmu; byl-li uložen trest žaláře přísnější než 6 měsíců nebo vězení 1 roku; byl-li odsouzený již dříve pravomocně odsouzen buď za přečin k odnětí svobody nejméně na 6 měsíců nebo za zločin, nebo byl-li odsouzen podmíněně a neosvědčil se.

⁵⁵ Zák. č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění; zák. č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží.

Období Protektorátu Čechy a Morava se bezesporu řadí k nejtemnějším obdobím našich dějin. Ne jinak je tomu i v oblasti právní, kdy v tomto období byla naprosto zdecimována československá zákonnost a ruku v ruce s ní i demokratické zásady trestního práva hmotného a procesního. Právní dualismus mezi československým resp. autonomním a německým oktrojovaným právem, který je v období nesvobody typický pro celý právní řád, se projevil v oblasti trestního práva zvlášť významně⁵⁶.

Ke konečnému vymanění se z područí rakousko-uherského trestního práva tak došlo až v 50. letech, kdy bylo přijato několik nových trestních předpisů. Bohužel, jednalo se o vítězství Pyrrhovo.

Na základě usnesení vlády z roku 1948 byly v rámci tzv. právnické dvouletky zahájeny práce na návrhu nového trestního zákona (z. č. 86/1950 Sb.), který byl následně dne 12.7.1950 spolu s novým trestním řádem, trestním zákonem správním a trestním řádem správním schválen Národním shromážděním. Z pohledu alternativních trestů nedošlo k zásadnímu posunu, neboť hluboce zakořeněnou myšlenkou, zobrazující se především v účelu trestu, byla velká represe pachatele (§ 17). Vyjádřen byl samozřejmě i jeho třídní charakter, kdy bylo stanoveno, že trestní zákon má chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu i jednotlivců a vychovávat k dodržování pravidel socialistického soužití.

Sankční model byl vystavěn na dualistické koncepci, přičemž rozlišoval tresty a ochranná opatření. Opět se setkáváme s rozdělením trestů na hlavní a vedlejší s tím rozdílem, že vedlejší tresty mohly být ukládány pouze spolu s tresty hlavními. Trestní zákon také pojednává o zásadě přiměřenosti trestu a rovněž demonstrativně vypočítává její kritéria (§ 20, § 21). Jedinou skutečnou alternativou (mimo podmíněné odsouzení)⁵⁷ byl trest nápravného opatření, jenž byl koncipován jako alternativa k trestu odnětí svobody nepřevyšujícího 3 roky. Dle § 37 mohl být tento trest uložen pachateli, který jinak vedl řádný život, přičemž soud naznal, že k nápravě pachatele musí být trest

⁵⁶ Blíže viz VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 41.

⁵⁷ Podmíněné odsouzení spočívalo v tom, že „soud podmíněně odloží výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího jeden rok, má-li vzhledem k předchozímu životu pachatele a k okolnostem případu důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu“ (§ 24 odst. 1). Podmíněně odsouzenému stanoví soud přiměřenou zkušební dobu, v jejímž průběhu mu může uložit přiměřená omezení směřující k vedení řádného života pracujícího člověka; má mu také zpravidla uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil (§ 25).

vykonán, ale tato forma bude dostačující⁵⁸. Podstatou nápravného opatření byla povinnost pachatele vykonávat na svobodě určenou práci za sníženou odměnu a bez některých výhod vyplývajících s pracovního poměru⁵⁹. V roce 1956 byla spolu se změnou komunistické politiky provedena částečná novelizace trestního práva, jednalo se především o zákon č. 63/1956 Sb., který např. rozšířil možnosti pro ukládání podmíněného odsouzení, zavedl možnost snížení trestu apod. Jako novinku zavedl v článku IV. institut upuštění od potrestání.

Významným milníkem ve vývoji československého práva (potažmo dále i českého) bylo přijetí Ústavy ČSSR z roku 1960, neboť následně došlo k výraznému legislativnímu boomu napříč právními odvětvími. Pro trestní právo to znamenalo, že již v roce následujícím byl přijat zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále jen „TZ“), a zákon č. 141/1961 Sb., TrŘ, tj. kodexy, které v jednom případě platily téměř 50 let a v druhém případě platící dosud.

Pokud se podíváme na původní podobu TZ a porovnáme ji s podobou na konci jeho platnosti, tak zjistíme, že doznala značných změn, a proto jestliže budu nyní hovořit o TZ, tak mám na mysli jeho stav ke dni přijetí.

Trestní zákon představuje další evoluční stupeň formování našeho trestního práva, přičemž v některých svých tezích navazuje na zákon č. 86/1950 Sb., ale současně rozvíjí mnoho nových institutů. V oblasti sankcí a sankcionování zůstává kontinuálně zachována dvoukolejnost sankcí, tj. trestů a ochranných opatření. Naopak velkými změnami prošel systém trestů, kdy tresty hlavní a vedlejší byly nahrazeny tresty pravidelnými a trestem výjimečným. Velkou proměnou prošel také institut účelu trestu, který byl nově vyjádřen v § 23,⁶⁰ spojující v sobě prvky individuální represe, individuální prevence a generální prevence (tuto koncepci následně přejal i TrZ; více viz kapitola 1.2.).

Systém pravidelných trestů tvořily: trest odnětí svobody, nápravné opatření, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci a vyhoštění. V rámci trestu odnětí

⁵⁸ Nápravné opatření i podmíněné odsouzení bylo vyloučeno u trestných činů proti republice a trestných činů hospodářských, což plně koresponduje s tehdejší politickou situací.

⁵⁹ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 30.

⁶⁰ Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

svobody došlo v § 58 a § 59 k rozšíření možností podmíněného odsouzení. Konkrétně soud odloží výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího dvě léta za splnění dvou alternativních podmínek⁶¹ s tím, že má možnost podmíněně odsouzenému uložit přiměřená omezení. Nápravné opatření mohl soud uložit na dobu dvou měsíců až dvou let v případě, kdy možnost uložení byla dána ve zvláštní části trestního zákona a k dosažení účelu trestu nebylo vzhledem k osobě pachatele a možnostem jeho nápravy nutno uložit trest odnětí svobody. Zákaz činnosti bylo možno uložit v rozmezí 1 až 5 let, přičemž byl vázán na spáchání trestného činu v souvislosti s touto činností; samostatně mohl být (stejně jako peněžitý trest, viz níže) uložen pouze za předpokladu, že možnost uložení byla dána ve zvláštní části trestního zákona a k dosažení účelu trestu nebylo vzhledem k osobě pachatele a možnostem jeho nápravy uložení jiného trestu třeba. Peněžitý trest byl ukládán vedle jiného trestu v případě, jestliže pachatel úmyslnou činností získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Výměra byla stanovena ve výši 500 až 50000 Kčs; s náhradním trestem odnětí svobody se nepočítalo. Na závěr je nutné zmínit ještě institut upuštění od potrestání, který byl oproti minulé úpravě značně modifikován, a nově byla uzákoněna možnost soudu upustit od potrestání v případě zmenšené přičetnosti pachatele za současného uložení ochranného léčení.

Novelou TZ č. 56/1965 Sb. zákonodárce upravil především ustanovení týkající se peněžitého trestu a trestu propadnutí věci. Peněžitý trest šlo nově uložit pouze za podmínky, že pachatel trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Bez této podmínky mohl být peněžitý trest a potažmo i trest propadnutí věci uložen pouze v přednovelizovaném znění. Tato změna byla v důvodové zprávě obhajována tím, že praxe soudů ukázala, že u některých trestných činů, resp. pachatelů, nebyla nebezpečnost činu pro společnost uspokojivě vyjádřena bez možnosti postihnout pachatele trestem majetkové povahy a naopak u některých pachatelů by stačilo vyjádřit nebezpečnost jejich činu pro společnost jen samostatným trestem majetkové povahy. Současně došlo k doplnění o náhradní trest odnětí svobody o maximální výměře 1 roku, který měl sloužit jako hrozba v okamžiku, když odsouzený peněžitý trest nezaplatí.

⁶¹ Jestliže vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho současnému životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, měl soud důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu nebo jestliže přijal záruku nabídnutou společenskou organizací za nápravu pachatele a vzhledem k výchovné síle kolektivu měl důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Novelou TZ č. 148/1969 Sb. byl zaveden nový druh trestu, a to trest zákazu pobytu spočívající v povinnosti odsouzeného nezdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu na určitém místě nebo v určitém obvodu; k přechodnému pobytu na takovém místě nebo v takovém obvodu v nutné osobní záležitosti je třeba povolení. Tento trest může být uložen, vyžaduje-li to se zřetelem na místo činu ochrana bezpečnosti státu, vnitřního pořádku, ochrana rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku. Dle důvodové zprávy „účelem trestu zákazu pobytu je další ochrana společnosti proti asociálním živlům, zejména recidivistům, příživníkům, výtržníkům a zlodějům“⁶².

Poslední předlistopadovou novelou trestního zákona, významnou z hlediska alternativních trestů, se stala novela TZ č. 45/1973 Sb. Čistě formálně zde byla vytvořena alternativa poplatná době, která se však stala alternativou velmi významnou. Šlo o novou alternativu trestu smrti, jenž byl znovu zaveden z. č. 140/1961 Sb., jakožto trestu absolutního, spočívající v implementaci výjimečného trestu v sazbě nad 15 do 25 let, který zacelil mezeru, jež existovala mezi trestem smrti a trestem odnětí svobody na 15 let. Jelikož se jednalo o trest výjimečný, mohl být uložen pouze za splnění podmínek pro uložení trestu smrti. Zákonodárci si od tohoto kroku slibovali, že poskytne větší možnost diferenciacie trestů v závislosti na povaze trestného činu a osobě pachatele.

4.2. Historický vývoj v českých zemích po roce 1989

Velkými politickými změnami, které zasáhly celou naši společnost na podzim roku 1989, byly determinovány i velké změny na poli trestněprávním. První velký zásah spočívající v podstatných změnách systému trestů, uskutečněných v duchu humanizace, deideologizace a depenalizace, provedla již novela TZ č. 175/1990 Sb., která s účinností od 1.7.1990 zrušila trest smrti a nastolila novou úpravu trestu výjimečného. Dalšími změnami v tomto duchu bylo zakotvení možnosti uložení jiného druhu trestu (zejména peněžitého) namísto trestu odnětí svobody a rovněž pouze výjimečné použití trestu odnětí svobody za trestné činy, jejichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje jeden rok (subsidiární povaha trestu odnětí svobody). Jasným příkladem deideologizace TZ je pak pozměnění § 23 odst. 1, kdy došlo k vypuštění sousloví „pracujícího člověka“, což nově značí, že řádný život může vést i ten, kdo nepracuje. Všechny popsané změny lze vnímat jako první signál o odklonu od tradičního systému trestů s neochvějným

⁶² Ibid. s. 34.

postavením trestu odnětí svobody, kdy v dalších letech dochází k dalšímu posunu ve prospěch trestu odnětí svobody podmíněně odloženého a dalších alternativních trestů.

Již po vzniku samostatné ČR byla přijata novela TZ č. 290/1993 Sb., která se rovněž dotkla systému trestů. Změny došel jednak trest zákazu činnosti, u něhož byl rozšířen okruh činností, které bylo možno zakázat a také trest peněžitý, u kterého opětovně razantně vzrostla výměra⁶³. Stěžejní změnou bylo nové rozdělení výkonu trestu odnětí svobody, kdy ustanovení § 39a TZ namísto dosavadních 3 nápravně výchovných skupin zavedlo 4 základní typy věznic a stanovilo kritéria zařazování odsouzených (spolu s novelou zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 294/1993 Sb.).

Výše uvedené změny však byly pouze předzvěstí změn, které měly v návaznosti na četné diskuse v odborných kruzích na poli alternativních trestů teprve přijít⁶⁴. Odstartovalo to novelou TZ č. 152/1995 Sb., která po vzoru mnoha zahraničních úprav⁶⁵ obohatila sankční systém o trest OPP, jenž byl v důvodové zprávě k návrhu tohoto zákona odůvodněn následovně: „Vzrůstající kriminalita vyvolává potřebu změnit trestní politiku a zabývat se otázkou účinnosti trestů, zvláště pak trestu odnětí svobody. Zvyšující se počet pachatelů odsouzených k trestu odnětí svobody přepřlňuje kapacitu vězeňských zařízení, znesnadňuje výchovné působení a dokazuje, že u určité kategorie odsouzených trest odnětí svobody přináší opačné důsledky, než jaké předpokládá zákonodárce. Proto se většina moderních států obrací k hledání alternativ jak trestního postihu, tak i trestu odnětí svobody“⁶⁶.

Došlo tak v TZ k zavedení dalšího samostatného druhu trestu, jenž má být významnou alternativou trestu odnětí svobody, což potvrzuje skutečnost, že není možné, aby byl uložen vedle tohoto trestu a rovněž to, že nebude-li vykonán, nebo v době jeho výkonu nebude odsouzený vést řádný život, dojde k přeměně na trest odnětí

⁶³ Pětinasobné zvýšení horní hranice peněžitého trestu, tj. z dosavadního 1 mil. Kč na 5 mil. Kč, je závislé jednak na růstu cen, jednak na potřebě účinného postihu bezdůvodného obohacování závažnou majetkovou trestnou činností, kterou jsou v poslední době způsobovány výrazně vyšší škody. Viz Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 290/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony.

⁶⁴ Srov. např. NOVOTNÝ, Oto. Alternativy uvěznění (k problematice reformy trestněprávních sankcí). *Právní praxe*. 1993, roč. XLI, č. 2, s. 68 a násl.

⁶⁵ Jednalo se o země jako např. Anglie, Wales, Portugalsko, Nizozemsko, Dánsko, Norsko, Francie, Skotsko, Irsko a další. Blíže viz KALMTHOUT, M. Anton. *Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí* [online]. Tilburg: Univerzita Tilburg, prosinec 1995 [cit. 2010-07-26]. Dostupný z WWW <<http://www.spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>>.

⁶⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 152/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony.

svobody. Nutno dodat, že trest OPP nelze obecně považovat za mírnější trest ve vztahu k trestu odnětí svobody, jenž byl podmíněně odložen, neboť spolurozhodujícím faktorem bude i konkrétní výměra tohoto trestu a jeho dopad na pachatele.

V nastoleném trendu pokračoval zákonodárce přijetím novely TZ č. 253/1997 Sb., která v souladu s doporučeními příslušných mezinárodních institucí (jmenovitě s Rezolucí Rady Evropy o odkladu rozsudku, probaci a dalších opatřeních nahrazujících trest odnětí svobody z roku 1965) obsahuje dva nové instituty, které zavádějí prvky probace do trestního zákonodárství. Konkrétně se jedná o podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (dále jen „podmíněné odsouzení s dohledem“). Můžeme říci, že v obou případech se jedná o institucionalizovaný dohled nad chováním pachatele trestného činu, jenž měli vykonávat probační úředníci, kteří působí v rámci soudní soustavy již od roku 1996. Realita však byla jiná, neboť z důvodu nedostatečného personálního aparátu prováděli činnost probačních úředníků většinou pracovníci, kteří nebyli řádně proškoleni ani neměli odpovídající hmotné zajištění, což vyústilo v situaci, že tito stačili pouze zajišťovat administrativně-technické provedení trestu OPP ve spolupráci s obecními úřady a administrativní kontrolu vedení řádného života ve zkušební lhůtě, prováděnou formou písemných dotazů na obecní úřad v místě bydliště odsouzeného nebo jeho zaměstnavatele a rejstřík trestů. Náprava byla sjednána až o pět let později dne 1. ledna 2001, kdy nabyl účinnosti zákon o PMS, který zakotvil probační a mediační službu jako relativně samostatnou instituci v rámci trestního systému.

Z pohledu nezaujatého pozorovatele se v prvních letech přinejmenším jako velmi úsměvná zdá původní myšlenka zákonodárce, který uvádí, že „zavedení prvků probace do právního řádu není zmírněním trestní politiky. Naopak uplatnění probace umožňuje lepší diferenciaci při zacházení s pachateli a rozšiřuje možnosti (kapacitní, personální) pro přísnější způsoby trestání nebezpečných osob“⁶⁷.

Upraven byl též trest vyhoštění, kdy nyní bylo možno uložit tento trest na dobu určitou v rozmezí od 1 roku do 10 let a současně byly stanoveny podmínky, za nichž uložení není možné.

⁶⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; KARABEC, Zdeněk. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. *Bulletin advokacie*. 1997, roč. 27, č. 4, s. 35.

Další významný posun českého trestního práva znamenala tzv. velká novela TrŘ, neboli z. č. 265/2001 Sb., která samozřejmě nezasahovala pouze do oblasti trestního řízení, ale současně i do jiných oblastí, které úzce souvisejí s problematikou alternativního trestání a alternativních přístupů k pachatelům.

Dochází k zpřísnění podmínek, za kterých je možno uložit trest odnětí svobody, čímž se prohlubuje jeho subsidiarita a zároveň posiluje jeho role jako *ultima ratio*. Konkrétně v § 39 odst. 2 TZ byl zvýšením horní hranice trestní sazby na 3 roky, což je rovněž nejvyšší hranice, při které lze rozhodnout o podmíněném odsouzení s dohledem, rozšířen okruh trestných činů, za něž lze pachateli uložit trest odnětí svobody jen za podmínky, pokud by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k účelu trestu. Výše uvedené skutečnosti významnou měrou posilují pozici alternativních trestů.

Změn doznaly i předpoklady pro upuštění od potrestání a pro podmíněné odsouzení. Významná změna podmíněného odsouzení je zakotvena v § 60 odst. 1 TZ a spočívá v tom, že „soud může výjimečně ponechat podmíněné odsouzení v platnosti i za situace, kdy již podmíněně odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu, pokud zároveň učiní některé ze zpřísnujících opatření podle § 60 odst. 1 písm. a) až c)“⁶⁸. Nově je definován tzv. probační dohled, kdy v § 26a je určena jeho základní podstata a účel a zároveň je vymezen základní zákonný rámec práce probačního úředníka v oblasti jeho odbornosti. Ostatní otázky týkající se povinností pachatele a činnosti úředníka jsou řešeny v § 26b a v zákoně o PMS. Změna se rovněž dotkla trestu OPP, kdy soud musí při jeho ukládání dbát na stanovisko odsouzeného a jeho zdravotní stav.

Další změna přichází spolu s přijetím Zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon poprvé od r. 1931 systematicky oddělil problematiku mladistvých delikventů a dětí mladších 15 let od problematiky dospělých pachatelů. Pokud se jedná o poměr k TZ, tak ZSM vystupuje jako *lex specialis* (stejnou koncepci přejal i TrZ). Z toho vyplývá, že velká část materie nemá podstatné odlišnosti od materie obsažené v TZ, přičemž provedené změny jsou formulovány ve prospěch mladistvých, neboť se zde operuje s věkem a menší mírou jejich rozumové a mravní vyspělosti jakožto s podstatnými znaky pro posuzování jejich protiprávního jednání. Dalším podstatným

⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. s. 473.

rysem, jenž prostupuje celým ZSM, je skutečnost, že trest zde primárně nemá úlohu represivní, ale výchovnou.

Nezpochybnitelným faktem však zůstává, že v ZSM došlo poprvé k využití alternativních trestů ve velkém měřítku. Když se podíváme na alternativní tresty v širším pohledu, tj. jako na všechny tresty mimo trest odnětí svobody, pak zjistíme, že zde byla jejich pozice upevněna několikrát více, než tomu bylo v TZ. Vyplývá to především z výše uvedeného a také ze skladby opatření, která je možno mladistvému ukládat. Ustanovení § 3 odst. 2 ZSM omezuje použití trestních opatření pouze na situace, kdy „zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže“. Ustanovení § 31 odst. 2 ZSM pak říká, že „nepodmíněné odnětí svobody může soud pro mládež uložit mladistvému jen tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu tohoto zákona“. Samotné alternativy k trestu odnětí svobody jsou taxativně vyjmenovány v ustanovení § 24 ZSM. Oproti TZ je zde několik změn:

Zcela novou koncepci zavedl zákonodárce v případě peněžitého opatření, kdy byla implementována možnost ukládání peněžitého opatření formou tzv. denních sazeb (tato koncepce byla rovněž přejata do TrZ, viz dále) a rovněž za podmínek § 28, § 29, § 30 lze podmíněně odložit jeho výkon. Dalším důležitým krokem je samostatné zakotvení institutu odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu a odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu s dohledem, které mohou být až na výjimky (§ 33 odst. 1, odst. 2 ZSM) aplikovány obdobně jako v TZ. Nedotčena nezůstala ani další ustanovení týkající se trestu OPP, zákazu činnosti nebo vyhoštění.

Nejen proto, co bylo výše uvedeno, doznaly myšlenky restorativní justice v oblasti mladistvých delikventů změn, jež ještě více upřednostnily a posílily jejich roli, než tomu je u dospělých pachatelů.

Poslední velkou změnu, vycházející z dílny autorského kolektivu soustředěného kolem P. Šámala, představuje nový zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Tento zákon, jenž je první částí rekodifikace českého trestního práva, přináší především komplexní proměnu nazírání na trestný čin, neboť zavádí tzv. formální koncepci trestného činu. Co se týká problematiky řešené v mé rigorózní práci, tak i zde můžeme vidět posun směrem

k pokrokovým zahraničním úpravám, spočívající především v praktickém promítnutí prvků restorativní justice do několika nových alternativních trestů (domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce) a v úpravě těch stávajících (např. peněžitý trest).

Dodávám, že ač od účinnosti trestního zákoníku uběhly necelé dva roky, tak i tento předpis již doznal několika změn, přičemž do oblasti alternativních trestů nejvíce zasáhla poslední novela TrZ č. 330/2011 Sb., která s účinností od 1. prosince 2011 opětovně zpřísňuje možnost ukládání trestu odnětí svobody v oblasti méně závažných trestných činů, čímž se dále zdůrazňuje jeho subsidiární použití a zároveň posiluje jeho role jako *ultima ratio*. Konkrétně v ustanovení § 55 odst. 2 TrZ se říká, že „za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život“. I když se jedná ze strany zákonodárce o nesystematické řešení⁶⁹, tak je předpoklad, že povede k určitému posílení pozice alternativních trestů. Změn doznala i ustanovení týkající se trestu domácího vězení, kdy jednak došlo k zařazení odlišného způsobu specifikace doby výkonu tohoto trestu a také odlišného modelu postihu odsouzeného za maření výkonu trestu domácího vězení, a trestu obecně prospěšných prací.

⁶⁹ Nesystematičnost zvoleného řešení spatřuji v konkrétním nastavení horní hranice trestní sazby na úrovni pěti let, neboť v určitém smyslu dochází k vytvoření nové „kategorie“ trestných činů, která z hlediska typové závažnosti trestných činů neodpovídá žádné kategorii, od které se odvozuje ukládání jednotlivých druhů alternativních trestů. Pokud bylo snahou zákonodárce omezit využívání trestu odnětí svobody v oblasti méně závažných trestných činů, tak mnohem logičtější variantu by představovalo vztáhnout toto omezení ke kategorii přečinů.

5. Mezinárodní vlivy na vývoj alternativních trestů

Hledání vhodných alternativ trestu odnětí svobody přestalo být ve druhé polovině 20. století záležitostí různých vědeckých spolků a nevládních organizací a stalo se středobodem zájmu příslušných vládních orgánů ve většině zemí západní Evropy. Hledání však neušlo ani zájmu nadnárodních institucí⁷⁰. Na tomto místě bych vyzvedl dvě organizace, z nichž jedna na úrovni celosvětové a druhá na úrovni evropské představují „štitky“ ve sledovaném oboru a jejich orgány jsou „motory“, jež se v minulých desetiletích podílely na vytvoření několika důležitých dokumentů, které se otázkami alternativního trestání zabývají. Jedná se o OSN a v jejím rámci především o ECOSOC a Výbor pro prevenci a kontrolu zločinnosti a Radu Evropy. Pro ilustraci uvedu i v posledních letech stále sílící vliv Evropské Unie.

5.1. Vliv OSN

Pokud jde o činnost OSN, tak již v roce 1980 bylo v dokumentu připraveném Sekretariátem OSN pro VI. Kongres OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli, jenž se konal ve venezuelském Caracasu, uvedeno: „Vedle tradičních argumentů týkajících se inherentního rozporu mezi izolační a rehabilitační funkcí vězeňského systému dávají nový podnět k zacházení s pachateli „vně vězení“ nebo „bez vězení“ takové faktory, jako je nehumanizující povaha uvěznění, účinek vězeňského režimu na lidskou osobnost, narůstající obava, že uvěznění nemůže zvýšit naději, že pachatel povede řádný život nebo že ovlivní pokles kriminality“⁷¹.

Další posun přišel v roce 1985, kdy na VII. Kongresu OSN byla přijata rezoluce č. 16, nazvaná „O redukci vězeňské populace, alternativách uvěznění a sociální integraci pachatelů“, jež mimo jiné obsahovala doporučení, aby členské státy vynaložily maximální úsilí na odbourání negativních vlivů spojených s trestem odnětí svobody a zároveň aby hledaly cesty k používání spolehlivých alternativních trestů, které by vedly k omezení počtu vězňů; jinými slovy, že trest odnětí svobody by měl být ukládán jako *ultima ratio*.

⁷⁰ Základním impulsem, proč se všechny instituce začaly daným problémem zabývat, byly v první řadě peníze resp. neutěšená ekonomická situace, která mnohé státy v 70. a 80. letech v důsledku tzv. ropné krize, postihla. Proto se začaly hledat alternativy, které by pomohly ulevit státním rozpočtům a zároveň omezily nápor na vězeňské kapacity.

⁷¹ KARABEC, Zdeněk a kol. *Krátkodobé tresty odnětí svobody : závěrečná studie z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 11.

V rámci příprav VIII. kongresu OSN, jenž byl v roce 1990 naplánován do kubánské Havany, došlo k vypracování návrhu směrnice týkající se alternativ trestu odnětí svobody, v němž bylo stanoveno, že alternativa nesmí obsahovat žádnou ztrátu svobody, pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám a délka trestu musí být úměrná spáchanému trestnému činu a trestu odnětí svobody, jenž by mohl být za něj uložen. Jako alternativy byly doporučeny např. podmíněné odsouzení, domácí vězení, probace, služba pro veřejnost apod.⁷². Na tomto kongresu bylo posléze přijato několik rezolucí zahrnujících zmíněnou problematiku, z nichž nejdůležitější jsou tzv. Minimální pravidla pro vypracování opatření nespojených s odnětím svobody, známější pod názvem „Tokijská pravidla“, jež blíže vymezují a definují různé druhy opatření nespočívající v odnětí svobody a jejich aplikaci.

Plánování a realizace sankcí nespojených s odnětím svobody se shodně setkala s týmiž problémy. Jedná se o problémy týkající se jejich dostupnosti, ukládání trestu, finančních prostředků, postojů k těmto sankcím a důkazů o jejich účinnosti. Je zapotřebí zvláštního úsilí při podpoře právního a kriminologického výzkumu k problematice trestní hodnoty a účinnosti sankcí nespojených s odnětím svobody. Nesmírný význam má proto mezinárodní výměna zkušeností v souvislosti s realizací těchto trestů, výzkumem sankcí nespojených s odnětím svobody a jejich „úspěchy a selháními“⁷³.

5.2. Vliv Rady Evropy

Na evropském kontinentu se jedná o jednoznačně nejaktivnější organizaci působící v oblasti alternativních sankcí. Již v roce 1976 byla přijata Výborem ministrů Rady Evropy rezoluce č. (76) 10 s názvem „Některé alternativní tresty k vězení“. Stěžejními body byly tyto:

- členské státy by měly zvážit opatření, která na jedné straně stanoví, že pachatel je vinen, ale na straně druhé toto zjištění nebude spojeno s nějakou zásadnější trestní sankcí,
- rovněž by měla dojít posouzení možnost rozšíření doby k výkonu trestu poté, co již byla stanovena vina pachatele,

⁷² KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 111.

⁷³ UGLJESA, Zvekič, ROBERT, Harris, *Probace : poznatky ze zahraničí (...)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 25-26.

aby mohlo být zhodnoceno i pachatelovo chování po vyřčení odsuzujícího rozsudku,

- měly být zváženy výhody a přínos trestu obecně prospěšných prací, především příležitost pro pachatele ke zlepšení chování při jejich výkonu,
- v neposlední řadě by měly členské státy posoudit přínos částečného omezení svobody (semi-detence)⁷⁴.

V roce 1981 Parlamentní shromáždění Rady Evropy odsouhlasilo doporučení, v němž byl vykonstruován základní princip trestní politiky v tom smyslu, že je žádoucí podporovat současnou tendenci v členských státech Rady Evropy nahradit tak rychle, jak jen to bude možné, krátkodobé tresty odnětí svobody jinými opatřeními (*measures*), která jsou stejně efektivní, ale bez zpětných účinků.

I na úrovni Rady Evropy bylo jednoznačně potvrzeno, že základním spouštěcím mechanismem pro změny v systému trestů byly ekonomické důvody. Svědčí o tom např. zpráva, kterou v roce 1986 připravili W. Rentzmann a J. P. Robert, v níž se říká: *„Finanční náklady na vězeňství stoupají tak strmě a tak rychle, že na řadě míst se ekonomické problémy stávají určujícím faktorem trestněpolitického vývoje. Tváří v tvář přeplněnosti vězeňských zařízení neprobíhají diskuse pouze na základě kriminologických kritérií, ale jsou uplatňována také ekonomická hlediska“*⁷⁵.

Další dokument, který svou důležitostí můžeme postavit na roveň Tokijským pravidlům, byl přijat v roce 1992. Jedná se o Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (92)16 k Evropským pravidlům v oblasti společenských sankcí a opatření. Smyslem „Evropských pravidel“ je dle jejich Preambule:

- 1) „stanovit soubor norem, které by umožnily účinně provádět uplatňování komunitních sankcí a opatření, zachovávat nezbytnou rovnováhu mezi prováděním sankcí a opatření a ochranou společnosti, jakož i uplatňování norem pro odškodnění obětí na straně jedné a

⁷⁴ Pro porovnání uvádím, že obdobná doporučení byla přijata i na půdě OSN o několik let později – viz výše.

⁷⁵ KARABEC, Zdeněk a kol. *Krátkodobé tresty odnětí svobody : závěrečná studie z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 12.

- nutností nezbytného uznání potřeb pachatele na straně druhé,
- 2) stanovit základní kritéria pro vytváření a uplatňování komunitních sankcí a opatření v souladu se zárukami na ochranu základních lidských práv a svobod odsouzených,
 - 3) stanovit jasná pravidla pro personál odpovědný za uplatňování komunitních sankcí a opatření, a pro ty členy společnosti, kteří jsou jimi dotčeni⁷⁶.

Následuje podrobný výčet pravidel, která jsou rozdělena do třech částí s názvy Obecné principy, Lidské a finanční zdroje a Řídící aspekty společenských sankcí. Dle V. Kalvodové jsou Evropská pravidla v oblasti společenských sankcí a opatření brána jako paralela k Evropským vězeňským pravidlům. V roce 1997 se Rada Evropy, konkrétně Výbor pro řešení problematiky trestné činnosti, rozhodl, že získá určitou zpětnou vazbu, pomocí níž zjistí, jakou roli hrají „Evropská pravidla“ po pěti letech od jejich přijetí v trestních systémech jednotlivých členských států. Výzkum byl proveden formou dotazníků, kdy se sešly poznatky z 24 členských států včetně ČR. Výsledkem zpracování došlých reakcí bylo přijetí Doporučení č. Rec (2000) 22 ke zdokonalování provádění Evropských pravidel v oblasti společenských sankcí a opatření. Některá pravidla byla revidována, jiná byla doplněna⁷⁷. Součástí tohoto doporučení je rovněž část, ve které „Výbor“ věnoval úsilí k vysvětlení a interpretaci „Evropských pravidel“, neboť z reakcí zaslaných na dotazník bylo jasně patrné, že některá z nich nebyla plně pochopena.

5.3. Vliv EU

Úvodem je třeba říci, že veškerá spolupráce v trestních věcech na poli Evropské unie je otázkou především posledních dvou dekad, neboť zakládající smlouvy Evropských společenství s touto variantou nepočítaly, což je logické, neboť Evropská

⁷⁶ KUČTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005. s. 218.; Srov. KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 111-112.

⁷⁷ Např. dodatek k pravidlu č. 5 stanoví, že „zpravidla by žádná sankce nebo opatření neměla mít neurčitou délku trvání. Výjimečně může být uložena pachatelům, kteří z důvodu spáchání předchozího nebo současného trestného činu spolu se specifickou osobní charakteristikou evidentně představují závažné ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti společnosti“. KUČTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005. s. 220.

společenství byla primárně zakládána za zcela jiným účelem⁷⁸. Na počátku byly proto veškeré stěžejní otázky týkající se přeshraniční organizované trestné činnosti řešeny tradičními nástroji mezinárodního práva, a sice dvoustrannými či vícestrannými mezinárodními smlouvami.

První úvahy o vytvoření evropského trestního prostoru se objevily na konci 70. let v souvislosti se snahou o překonání problémů, se kterými se mezinárodní spolupráce v trestních věcech potýkala v návaznosti na teritoriální roztržičnost trestního práva. V letech 1985 a 1990 jsou v kontextu s uzavřením schengenských dohod postupně odstraněny veškeré kontroly na vnitřních hranicích většiny členských států, čímž byl usnadněn pohyb všech osob pachatele trestné činnosti nevyjímaje. Dalšími průlomovými okamžiky bylo zavedení přímého styku mezi justičními orgány a zakotvení principu *ne bis in idem*, jakožto projevu důvěry v úroveň a kvalitu trestních systémů smluvních stran Schengenské prováděcí úmluvy. I když je význam Schengenské prováděcí úmluvy relativizován mnohými odkazy na vnitrostátní právní úpravu, tak se tato smlouva spolu s navazující schengenskou spoluprací stala jedním z klíčových faktorů působících směrem k zakotvení nových forem spolupráce v trestních věcech v rámci unijního práva a vzniku institucí spolupráce v trestních věcech⁷⁹.

Další změnu přinesla v roce 1993 Maastrichtská smlouva, která v hlavě VI. vystupující pod názvem „Ustanovení o spolupráci v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí“ vytvořila třetí pilíř tzv. Maastrichtského chrámu, který podpírá konstrukci celé Evropské unie. Bohužel justiční a policejní spolupráce, která je zde definována, má velmi vágní strukturu, neboť nijak blíže nespecifikuje konkrétní náplň těchto druhů spolupráce. Dle M. Tomáška z Maastrichtské smlouvy nejasnost ohledně budoucí činnosti EU v oblasti spolupráce v trestních věcech přímo číší. Na druhou stranu nastolená situace plně koresponduje s převážně mezivládním pojetím spolupráce v rámci třetího pilíře. Hlavní přínos Maastrichtské smlouvy je možno spatřovat v otevření diskuse napříč orgány EU o možnostech užší trestní spolupráce, která se

⁷⁸ Prioritním zájmem integrace Evropských společenství byla hospodářská spolupráce, z čehož vyplývá, že právní základ evropských smluv se omezoval na úpravu výlučně ekonomických svobod, zejména pohybu osob uvnitř hranic Společenství. Blíže viz TICHÝ, Luboš, ARNOLD, Rainer. *Evropské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 773.

⁷⁹ TOMÁŠEK, Michal. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. s. 31.

následně odrazila v dalším evolučním stupni již konkrétní spolupráce v rámci Amsterodamské smlouvy.

Dle mého názoru Amsterodamská smlouva (1999) je onou smlouvou, která představuje určitý zlom v představách o další spolupráci v trestních věcech, neboť „se v ní zračí převládající přesvědčení, že justiční spolupráce, založená výlučně na tradičních nástrojích mezinárodní spolupráce v trestních věcech upravených v mezinárodních smlouvách z let padesátých, je tváří v tvář moderním formám trestné činnosti nepostačující a mnohdy zcela bezbranná“⁸⁰. Jestliže hovoříme v souvislosti s Amsterodamskou smlouvou o tzv. komunitarizaci třetího pilíře, tak musíme jedním dechem dodat, že oblasti justiční spolupráce v trestních věcech se tato nedotkla. Zásadním počinem se naopak jeví vytyčení nového cíle EU, a to: „Zachovávat a rozvíjet Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a práva (*espace de liberté, sécurité et justice; area of freedom, security and justice*), ve kterém se zaručuje volný pohyb osob ve spojitosti s vhodnými opatřeními, týkajícími se kontroly na vnějších hranicích...“⁸¹. V této souvislosti došlo k určitému rozdělení oblastí policejní a justiční spolupráce, přičemž nově jsou oba tyto instituty systematicky odděleny, což přináší vyjasnění oblastí, ve kterých mohou orgány EU operovat. Nově byl rovněž vymezen okruh aktů, které mohou být v rámci Rady EU přijímány, přičemž nejvýznamnější z našeho pohledu jsou rámcová rozhodnutí (obdoba směrnic v prvním pilíři), která jsou přijímána za účelem sbližování právních předpisů v členských státech. Z důvodu obav členských států z rozhodování Evropského soudního dvora (dále jen „ESD“), které je často velmi prointegrační, je přímý účinek rámcových rozhodnutí vyloučen.

Ze shora uvedeného jednoznačně vyplývá, že došlo k zásadnímu posílení spolupráce v trestních věcech na půdě EU a také k zažehnutí vlny dalších politických rozhodnutí, které významným způsobem rozvíjejí prostor svobody, bezpečnosti a práva. Dovolil bych si uvést tzv. Vídeňský akční program (1998), „závěry z Tampere“ (1999), tzv. Haagský program (2004) a nejnověji tzv. Stockholmský program (2009).

⁸⁰ Ibid s. 35.

⁸¹ Amsterodamská smlouva s sebou přinesla změnu celého paradigmatu evropské justiční spolupráce. Jestliže do té doby bylo její prioritou zejména zapracovat na vylepšení dosavadních nástrojů přijatých na půdě Rady Evropy, nyní před ní vystoupil skutečný cíl, a to přispět k vybudování společného prostoru svobody, bezpečnosti a práva. KMEC, Jiří. *Evropské trestní právo : Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 122-123.

Všechny shora uvedené dokumenty ve své podstatě rozvíjejí, doplňují a upřesňují myšlenky, které se objevují v Amsterodamské smlouvě a v dalších stěžejních smlouvách, které byly v posledním desetiletí přijaty (viz níže). Pro oblast justiční spolupráce (do které jsou zde explicitně řazeny i alternativní tresty) považují za nejdůležitější bod v přijatých dokumentech v různé míře vyjádřenou snahu o postupné usnadnění a rozvíjení zásady vzájemného uznávání⁸².

Smlouva z Nice (2003) nepřinesla do spolupráce v trestních věcech žádné zásadní novinky, které by měly vliv na oblast trestních sankcí. Došlo sice k určitému vychýlení se od mezivládní spolupráce ke spolupráci spíše nadstátního charakteru, ale žádný konkrétní přínos pozorovat nelze. Nejdůležitější událostí tak zůstává podepsání Listiny základních práv EU.

V Lisabonské smlouvě (2009), která navazuje na neuskutečněnou Smlouvu o Ústavě pro Evropu, je oblast policejní a justiční spolupráce obecně upravena ve Smlouvě o fungování Evropské unie v hlavě IV., která nese název „Prostor svobody, bezpečnosti a práva“, jež nahrazuje dosavadní hlavu IV. a V. Smlouvy o Evropském společenství. Nově se oblast prostoru svobody, bezpečnosti a práva začlenila do oblasti sdílené pravomoci, neboť Lisabonská smlouva přejala tzv. bezpilířovou koncepci vytvořenou již pro Smlouvu o Ústavě pro Evropu, jež ve svých důsledcích v podstatě

⁸² V „závěrech z Tampere“, Evropská rada zdůraznila nezbytnost vzájemného širšího uznávání jak rozsudků, tak i jiných soudních rozhodnutí a sblížování právní úpravy. Rovněž pověřila Radu a Komisi, aby zahájila práce na evropské doložce vykonatelnosti, která by za současného respektování základních právních zásad členských států usnadnila aplikace zásady vzájemného uznávání. Více viz KMEC, Jiří. *Evropské trestní právo (...)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 126.

Haagský program uvádí, že „je třeba dokončit opatření k uplatňování zásady vzájemného uznávání soudních rozhodnutí v trestních věcech, které zahrnuje soudní rozhodnutí ve všech fázích trestního rozhodnutí, která se k tomuto rozhodnutí vztahují...a výkonu konečných rozsudků o odnětí svobody nebo o jiných (alternativních) trestech“. Evropská Rada. Haagský program (...). *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 3. března 2005, C 53 [cit. 2010-10-25]. Dostupný z WWW

<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:CS:PDF>>.

Stockholmský program na jedné straně vyzdvihuje velké pokroky, jež se na poli vzájemného uznávání za posledních 10 let udály, ale na druhé straně uvádí, že „vzájemnou důvěru v právní systémy členských států je nutno zvyšovat tím, že se na úrovni EU stanoví minimální práva nezbytná k rozvoji zásady vzájemného uznávání a že se stanoví minimální pravidla týkající se vymezení trestných činů a sankcí, jak je předpokládáno ve Smlouvě o fungování EU“. Blíže viz NOVOTNÁ, Jaroslava, KRESSLOVÁ, Lucie, ŠVARC, Michael. Stockholmský program pro otevřenou a bezpečnou Evropu a jeho význam z pohledu trestního práva a justiční spolupráce v trestních věcech. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 6, s. 196; Srov. Evropská Rada. Stockholmský program (...) *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 4. května 2010, C 115 [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW

<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:CS:PDF>>.

mění veškerou koncepci, která se vytvářela od přijetí Maastrichtské smlouvy v roce 1993.

Další velmi významnou změnou, tentokrát již konkrétně ve vztahu k trestnímu právu, která byla obsažena již ve Smlouvě o Ústavě pro Evropu, týkající se harmonizace trestního práva, je funkcionální přístup k trestnímu právu a trestní pravomoci. I přes velmi živou debatu o judikatuře ESD se zdá, že právě tato otázka zapadla při přípravě Lisabonské smlouvy až někam na okraj diskusí a na povrch vyplula teprve nedávno. Funkcionální pojetí trestního práva ESD poprvé rozvinul dne 13.9.2005 ve věci Komise v. Rada (C-176/2003). Z rozsudku v dané věci vyplývá pro Evropské společenství implicitní sektorově vymezená pravomoc v oblasti trestního práva jako výjimka z obecného vynětí pravidel hmotného a procesního trestního práva z pravomoci Evropského společenství. V souladu s touto judikaturou může Evropské společenství přijímat opatření vztahující se k trestnímu právu členských států (včetně jeho harmonizace), pokud je to nezbytné k dosažení plného účinku komunitárních norem přijímaných v oblasti politiky Evropského společenství⁸³. V širším slova smyslu hovoříme o projevu tzv. doktríny *effet utile*, jejíž ústřední myšlenkou je požadavek na efektivní aplikaci komunitárně-právních pravidel, včetně postihování jejich porušení, což vede k nutnosti obdařit Evropské společenství dostatečnou pravomocí k postihu poruch ve všech členských státech. Vítěznou stranou výše uvedeného sporu se tak stala Komise, která dílčího vítězství ihned využila a podala k ESD žalobu na neplatnost rámcového rozhodnutí 2005/667/SVV⁸⁴. Evropský soudní dvůr žalobu projednal a rozhodl dne 23.10.2007 tak, že potvrdil funkcionální přístup k právnímu řádu i doktrínu implicitních sektorově omezených pravomocí Evropského společenství v rámci trestního práva, přičemž svou argumentaci opět opřel o doktrínu *effet utile* a vztah subsidiarity smlouvy o EU vůči smlouvě o Evropském společenství. Na druhou stranu došlo k určitému názorovému posunu, jenž je pro zkoumanou problematiku velmi významný, a sice že ESD stanovil funkcionálnímu přístupu jasné mantinely, což dovozují z výroku, že „není v pravomoci Evropského společenství stanovit výši a typy

⁸³ TOMÁŠEK, Michal. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. s. 50.

⁸⁴ Šlo o rámcové rozhodnutí z 12.7.2005, které sloužilo k posílení rámce trestního práva pro boj proti znečištění z lodí. Blíže viz Rada Evropské Unie. Rámcové rozhodnutí 2005/667/SVV. *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 30. září 2005, L 255 [cit. 2010-11-02] Dostupný z WWW <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:CS:PDF>>.

sankcí za trestné činy“⁸⁵. Uvedené rozhodnutí způsobilo velký zásah do všech legislativních snah, jež dlouhodobě prosazují harmonizaci druhů a výší trestních sazeb s cílem naplňovat a rozvíjet zásadu vzájemného uznávání rozhodnutí mezi členskými státy.

V tomto okamžiku by se dalo říci „*aleia acta est*“ a nyní musíme pouze vyčkat, jak se názory vyjádřené ve výše uvedené judikatuře promítnou do další normotvorby, neboť v naposled přijatých dokumentech, a sice v Lisabonské smlouvě (čl. 83 Smlouvy o fungování Evropské unie) a Stockholmském programu je neustále zachováván původní kurs k další harmonizaci.

⁸⁵ Evropský soudní dvůr. *Rozhodnutí ve věci C-440/05 : Komise v. Rada* [online]. curia.europa.eu, 23. října 2007 [cit. 2010-11-05]. Dostupné z WWW
<<http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=C-440/05&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>>.

6. Probační a mediační služba v ČR

Probační a mediační služba (dále jen „PMS“) uzavírá první desetiletí své zákonné existence a můžeme říci, že její agenda se rozšiřuje přímo úměrně tomu, jak se stále více a více prosazují do českého práva prvky restorativní justice, neboť jejím hlavním úkolem by mělo být právě prosazování tzv. restorativních principů v trestněprávní praxi. Tento úkol se skládá především, jak již název služby napovídá, z kvalitního a zodpovědného výkonu probačních a mediačních postupů a dále z dohledu nad výkonem většiny alternativních trestů v rozsahu stanoveném zákonem o PMS, TrZ, TrŘ a ZSM. Cílem je integrace pachatele, zapojení poškozeného a ochrana společnosti.

Především z výše uvedených důvodů a v návaznosti na kapitolu druhou jsem se rozhodl, že částečně začlením problematiku PMS do mé rigorózní práce a pokusím se zmapovat a osvětlit roli PMS v české trestní justici po přijetí nového trestního zákoníku, včetně některých změn, které nastaly v náplni její práce.

6.1. Vývoj a organizace probační a mediační služby

Jestliže si dnes položíme otázku, kde se nachází kořeny prosazování alternativních sankcí a práce s pachateli trestných činů na našem území, tak odpověď zní, že v období hluboké totality⁸⁶. Moderní historie této oblasti se začala psát až po vzniku samostatné ČR, konkrétně v roce 1993, kdy byl novelou trestního řádu zaveden do českého trestněprávního prostředí první alternativní institut tzv. odklonu (podmíněné zastavení trestního stíhání). V roce 1996 následovaly další dva instituty, a sice narovnání (druh odklonu) a trest OPP. V tomto roce byla rovněž zřízena první místa pracovníků PMS, kteří se rekrutovali převážně z řad vyšších soudních úředníků a jejich náplní práce bylo zajištění administrativně technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a provádění formální kontroly chování obviněných v institutech spojených s uložením zkušební doby⁸⁷. Na některá místa byli již v počátcích dosazováni

⁸⁶ Blíže viz ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka (ed.), DOUBRAVOVÁ, Dagmar (ed.). *Probace a mediace : možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 10-11.

Ve světovém měřítku můžeme o probaci poprvé mluvit asi v polovině 19. století, kdy za zakladatele je považován americký obuvník John Augustus, který se dobrovolně staral o pachatele trestných činů. Blíže viz DOUBRAVOVÁ, Dagmar, et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001. s. 1 A1.

⁸⁷ Pro doplnění výše uvedeného zdůrazňuji, že do doby přijetí zvláštního zákona o PMS byl statut těchto pracovníků okrajově zmíněn právě v zákoně o vyšších soudních úřednících č. 189/1994 Sb. Srov.

kvalifikovaní odborníci, kteří rozvíjeli nové trendy a postupy a následně, ve spolupráci s některými soudci, státními zástupci a dalšími odborníky, vytvářeli koncepce a šablony, které měly vliv na budoucí podobu zákona o PMS. Velkou pomoc znamenala také intenzivní mezinárodní spolupráce se státy s delší demokratickou a odbornou tradicí v této oblasti (např. Nizozemí, Německo, Švýcarsko, Velká Británie, Kanada). Výsledkem bylo, že v roce 2000 byl Parlamentem ČR schválen vládní návrh zákona, zveřejněný ve sbírce zákonů pod č. 257/2000 Sb., zřizující PMS jako relativně samostatnou celostátní organizaci. Došlo tak naplnění volání odborné veřejnosti po určitém komplexnějším uspořádání stávajícího stavu a postavení probačních úředníků, což umožnilo vytvoření lepších podmínek pro prosazování prvků restorativní justice v českém trestním právu.

Probační a mediační služba se člení na ředitelství, v jehož čele stojí ředitel, který je jmenovaný ministrem spravedlnosti, a na střediska, která plní úkoly ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům policie. Tato jsou většinou alokována v sídlech okresních soudů nebo jim na roveň postavených soudů obvodních či městských (výjimkou je např. Středisko PMS v Olomouci sídlící na pobočce KS Ostrava). Těchto středisek je aktuálně 74 a v jejich rámci vykonávají odborné probační a mediační činnosti probační úředníci a asistenti. Úředníci musí k výkonu své funkce splnit náročná kvalifikační a odborná kritéria⁸⁸. Po jejich splnění jim středisko umožní složit odbornou zkoušku a posléze další rozvoj jejich znalostí v jedné z pěti základních agend, které PMS vykonává⁸⁹. Asistentům postačuje středoškolské vzdělání v oblasti společenskovední, dosažení věku 21 let a bezúhonnost.

Dalšímu rozvoji dnes napomáhá i spolupráce zemí střední a východní Evropy, především v oblasti výměny informací a zkušeností, která všechny zúčastněné země posunuje, obohacuje a v neposlední řadě i snižuje náklady na poskytované služby.

URBÁNEK, Jindřich. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. *Trestněprávní revue*. 2003, roč. 2, č. 7, s. 202.

⁸⁸ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka (ed.), DOUBRAVOVÁ, Dagmar (ed.). *Probace a mediacce : možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 38.

⁸⁹ Dle ZSM se jedná o agendy mediačních činností, probačních činností, obecně prospěšných prací, podmíněného propuštění s dohledem včetně domácího vězení a velmi objemnou agendu týkající se mladistvých. Blíže viz Ibid.

6.2. Probace a mediace

6.2.1. Probace

Pro účely zákona o PMS se probací⁹⁰ rozumí „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních a společenských vztahů“ (§ 2 odst. 1).

Tato zákonná definice probace představuje velmi široké vymezení, neboť v sobě zahrnuje nejen vykonávání dohledu nad obviněným v případě např. podmíněného odsouzení s dohledem nebo podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, ale také kontrolu výkonu všech trestů nespojených s odnětím svobody včetně omezení a povinností, které byly obviněnému uloženy. Dokonce je zde zahrnuto i sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Toto vymezení se v podstatě kryje s vymezením probace v širším smyslu, tak jak je uváděno v literatuře⁹¹. Od širšího pojetí je nutno odlišit užší (právní) pojetí, kdy je probace chápána jako specifický typ soudního opatření neboli alternativní trestní sankce, jejíž atributy jsou:

- okolnost, že pachatel podrobený dohledu zůstává na svobodě,
- soud uzná pachatele vinným, odloží výkon trestu odnětí svobody nebo výrok o trestu a stanoví na určitou dobu podmínky chování pachatele, jejichž nedodržení může vést k vydání rozhodnutí o uložení trestu, popř. rozhodnutí o nařízení výkonu trestu odnětí svobody,
- dohled nad dodržováním stanovených podmínek vykonává profesionální pracovník, který je v úzkém kontaktu s orgány trestního soudnictví i s pachatelem a který má konstruktivní pomoci a dohledem motivovat pachatele k vedení řádného života a plnění povinností a

⁹⁰ Pojem probace je odvozen z latinského „*probare*“, což znamená zkoušet nebo ověřovat. Podrobnější vymezení např. INCIARDI, A. James. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 669-670.

⁹¹ VĚTROVEC, Vladislav et al. *Zákon o probaci a mediaci. Komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. s. 27-28.; JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní : Podle novelizované právní úpravy k 1.1.2010*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 261.

omezení uložených pachateli soudem⁹².

6.2.2. Oblasti činnosti Probační a mediační služby

Hlavní oblastí, ve které PMS vykonává své úkoly, je oblast probační a mediační činnosti, která spočívá zejména v:

- 1) obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí,
- 2) ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody⁹³,
- 3) ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem,
- 4) ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu OPP, ve sledování ochranných opatření,
- 5) ve sledování a kontrole chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody (§ 4 odst. 2 zákona o PMS).

V souvislosti s obstaráváním informací k osobě obviněného hovoříme o tzv. soudní pomoci nebo také o „Probační zprávě před rozhodnutím“. Tato činnost PMS není činností, která by byla spjata s některým konkrétním institutem trestního práva hmotného či procesního, nýbrž se jedná spíše o specifickou, fakultativní část trestního řízení, která je obzvláště důležitá při ukládání některých druhů alternativních trestů,

⁹² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní : Podle novelizované právní úpravy k 1.1.2010*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 261-262.

⁹³ Ačkoli to ustanovení § 27b odst. 3 TrŘ a návazně ani ustanovení § 4 odst. 2 písm. b) zákona o PMS výslovně neuvádí, je nepochybně možné, aby státní zástupce či předseda senátu pověřil pracovníka PMS vytvářením podmínek i pro jiné druhy odklonu než výše uvedené. Mám na mysli institut podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a ve věcech mladistvých institut odstoupení od potrestání. Ibid. s. 265.

především trestu OPP, domácího vězení a peněžitého trestu. Jak již název napovídá, jedná se o institut, který bývá realizován ve fázi řízení spadající před rozhodnutí soudu, neboť později by již ztratil svůj smysl. Vyústěním práce probačního úředníka by měla být zpráva mapující aktuální situaci obviněného, jeho postoj k trestnému činu a aktivity, které vyvinul k odstranění škod, jež svým činem způsobil. Součástí by měl být rovněž propracovaný návrh další spolupráce, který zohledňuje individuální podmínky případu a stanovisko poškozeného k věci. Poškozený má právo vyjádřit svůj pohled na věc, možnosti řešení vzniklé situace a představy o míře kompenzace vůči své osobě⁹⁴. Konkrétní a hojně využívaný příklad využití soudní pomoci nacházíme v případě ukládání trestu OPP. Jednou z podmínek, kterou musí soud zvažovat při uložení tohoto trestu je zdravotní způsobilost pachatele (§ 64 TrZ). V tomto okamžiku je pro orgány činné v trestním řízení nejjednodušší obrátit se na pracovníky PMS s konkrétním dotazem a tito posléze mají mnohem více času na zjištění potřebných informací, které by jinak zbytečně a neúčelně zatěžovaly soud. Zpracovaná zpráva pak obsahuje nejen požadované informace, ale navíc může obsahovat i předběžné stanovisko pachatele k uložení trestu OPP. Specifickým případem soudní pomoci může být i získání materiálů sloužících jako podklad pro posouzení možnosti nahradit vazbu jiným opatřením.

Další činnosti uvedené výše pod odkazem č. 2 můžeme pracovně nazvat „probační činnosti před rozhodnutím“⁹⁵. Jedná se o určité zákonem předpokládané úkony, které nejsou projevem klasické probační činnosti, ale zároveň umožňují naplnění podmínek pro uplatnění některého odklonu nebo jiného alternativního postupu (např. zajištění složení částky na obecně prospěšné účely, součinnost s pojišťovnami atd.). Souhrnně řečeno, podstatou uvedených činností je zajištění podkladů pro orgány činné v trestním řízení, které by umožnily využít některý druh alternativních trestů či alternativ k potrestání, což přispěje nejen k individualizaci možného trestního postupu, ale také k motivaci pachatelů účastnit se aktivně na řešení příčin a následků trestné činnosti.

⁹⁴ Srov. ŠČERBA, Filip. Metody činnosti probační a mediační služby. *Trestní právo*. 2002, roč. 7, č. 7-8, s. 14-15.

⁹⁵ DOUBRAVOVÁ, Dagmar, et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001. s. 4 D3.

Pracovníci PMS také vykonávají dohled nad obviněnými, u kterých bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem. Jedná se o aktivity spadající do fáze po rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, jež bývají v odborných kruzích nazývány „včasnou pomocí“ nebo též „včasnou probací“⁹⁶. V podstatě jediným smyslem tohoto institutu je snížení množství obviněných, kteří jsou umístěni ve vazebních věznicích. Jde o určitý mezičlánek mezi umístěním ve vazbě a prostým ponecháním na svobodě, který je ve své konstrukci velmi podobný dohledu, který je uložen odsouzenému podle TrZ [(§ 52 odst. 2 písm. c)]. Podstatnější rozdíl spočívá pouze v intenzitě kontaktů mezi probačním úředníkem a obviněným, neboť zde by měl být kontakt mnohem intenzivnější obzvláště v případě, kdy zákon upravuje možnost nahradit dohledem i vazbu útekovou (§ 73 odst. 1 TrŘ). Zvýšená intenzita se ovšem neomezuje pouze na kontrolu, ale rovněž na pomoc obviněnému (především u vazby předstižné) při hledání nového zaměstnání, léčení z různých druhů závislostí apod.

V ostatních případech dohledu spočívá probační aktivita především ve věnování se vedení konkrétního klienta v průběhu zkušební doby, dále v pozitivním působení na jeho chování a samozřejmě též v kontrole soudem uložených povinností a omezení. Probační úředníci motivují obviněného k zahájení způsobu života, který je v souladu s normami společnosti a vedou ho při jeho snaze o řešení následků trestného činu. Pokud nemá zájem o bližší řešení těchto následků, pak vykonávají především funkci „mobilní ostrahy“, a jejich funkce má pouze parametry kontrolní. Jestliže byl příslušným orgánem uložen léčebný nebo výchovný program, fungují pracovníci PMS jako koordinátoři spolupráce s odborníky v zařízeních, které dané programy realizují.

Specifickým případem dohlížecí pravomoci dopadajícím na podmíněně propuštěné z trestu odnětí svobody je agenda tzv. parole. Tato agenda spočívá ve vypracování stanoviska k podmíněnému propuštění a zároveň, v případě kladného vyřízení žádosti odsouzeného, v provádění dohledu nad tímto subjektem. Každá osoba, která nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody, je poučena o možnosti spolupráce s PMS, a to v kontextu s přípravou podkladů pro své podmíněné propuštění⁹⁷. Výsledkem spolupráce odsouzeného s PMS je výše uvedené stanovisko, které obsahuje

⁹⁶ Srov. ŠČERBA, Filip. Metody činnosti probační a mediační služby. Trestní právo. 2002, roč. 7, č. 7-8, s. 15.; DOUBRAVOVÁ, Dagmar, et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001. s. 6 D3.

⁹⁷ HRUBEŠ, Jan, KROFTOVÁ, Andrea. Práce probační a mediační služby v rámci parole. In *Mezi vězením a komunitou (...)*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 56.

množství podrobných informací, jež jsou nápomocny při rozhodování soudu o podmíněném propuštění. Odsouzení vyhledávají tuto spolupráci většinou z vlastní iniciativy, což značí jejich zájem a motivaci. Zájem a motivace musí bezpodmínečně trvat i po propuštění z vězeňského zařízení; v případě problémů a neplnění povinností je důležitá včasná intervence. Často se stává, že podmíněně propuštění jsou zaskočení či vyvedeni z míry životem, který nastane před branami vězení, jsou zmatení, nevědí, kde a které služby mohou využívat. V tomto okamžiku by měla zafungovat vzájemná spolupráce a v koordinaci s jinými osobami či organizacemi nabídnout propuštěnému pomoc při vyřešení jeho problému.

Mimo konkrétních shora uvedených činností se ještě krátce zmíním o dalších specifických principech či prioritách práce, které PMS naplňuje právě prostřednictvím popsaných činností, a to jak před, tak i po rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení.

Při svých aktivitách by se PMS neměla orientovat jednostranně pouze na potřeby obviněného, ale měla by rovněž zohledňovat veřejný zájem a zájmy osob, které byly trestnou činností poškozeny a dotčeny. Těmto zájmům, vyjádřeným ve stanovisku poškozeného, by měl být přikládán velký význam. Vůči poškozenému by měla být směřována i nabídka kontaktů a služeb, která mu umožní vyjádřit se k řešení otázky vypořádání škody způsobené trestným činem. Dále se může jednat o poskytování právních informací týkajících se průběhu trestního řízení či zohlednění stanoviska poškozeného ve zprávě, kterou úředník PMS vypracovává pro orgány činné v trestním řízení. Důležité informace jsou poskytovány poškozenému i ve stádiu výkonu rozhodnutí, kdy si poškozený může vytvořit představu o jeho realizaci v praxi. Pokud je to nutné nebo vhodné jsou poškozenému poskytovány i další informace a služby, čímž se přispívá k posílení jeho důvěry v právní systém a zároveň se vytváří podmínky pro jeho další aktivní vstupy do řešení trestního konfliktu.

Jednou z nejobjemnějších agend a zároveň jednou z priorit činnosti PMS je práce s mladistvými delikventy a mladými dospělými pachateli. K této skupině osob je třeba specifického přístupu, který zakládá nutnou specializaci od zainteresovaných úředníků, a proto je tato agenda součástí pěti základních agend, jimž se PMS věnuje (viz výše). V roce 2003 byl přijat ZSM, který po více než sedmi desítkách let upravil samostatně oblast mladistvých delikventů a způsobů jejich trestání. Z tohoto zákona a

současně z potřeby spolupráce s dalšími subjekty vyplývají specifické metody a postupy vůči této cílové skupině.

V obecném smyslu se PMS věnuje také prevenci trestné činnosti, a to především prevenci sekundární a terciární. V posledních letech dochází především v zahraničí k zapojení do prevence primární, což souvisí se stále zřetelnější potřebou bezprostředního kontaktu probační služby s komunitou, kde k trestnému činu dochází, a subjekty, které tuto komunitu reprezentují (místní úřady, školská zařízení, nevládní organizace a v neposlední řadě na této úrovni působící rady a komise prevence kriminality)⁹⁸.

6.2.3. Mediace

Mediací⁹⁹ se rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného“ (§ 2 odst. 2 zákona o PMS).

Pokud hovoříme o tzv. mediačních postupech, tak k nim odborná literatura přiřazuje postupy pracovníků PMS, které směřují k urovnání konfliktního stavu způsobeného událostí trestného činu formou přímého setkání mezi obětí, pachatelem a případně zástupci postižené komunity za účasti nestranného zprostředkovatele sporu - mediátora¹⁰⁰.

Těžiště postupů v rámci mediace se nachází ve většině případů ve stádiu přípravného řízení a týká se především odklonů v trestním řízení, tj. podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání. Může být rovněž využívána i při řešení otázky náhrady škody v rámci adhezního řízení. Úředníci PMS musí respektovat základní principy trestního řízení především princip presumpce nevinu a přistupovat ke stranám vyváženě a nestranně, neboť ve fázi přípravného řízení je účast pachatele a oběti na mediaci dobrovolná a jakýkoli chybný krok vůči jedné ze stran může mít za následek její ukončení. Během setkání s oběma stranami se musí pracovník snažit získat

⁹⁸Bliže viz DOUBRAVOVÁ, Dagmar, et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001. s. 9 D3.

⁹⁹ Pojem mediace je odvozen od latinského *medius* či *median*, což znamená střed či prostřední.

¹⁰⁰ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka (ed.), DOUBRAVOVÁ, Dagmar (ed.). *Probace a mediace : možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 40.

si jejich důvěru, neboť rozhodnutí účastnit se mediace je velmi obtížné, a proto je rozhodující, zda mediátor dokáže strany přesvědčit o svých kvalitách či nikoli. Oběť i pachatel totiž zcela po právu spoléhají na to, že mediátor bude mít mediační proces zcela pod kontrolou a zamezí jeho ovládnutí jedním z nich. Funkci mediátora proto musí zastávat úředníci PMS, jejichž úroveň komunikace, manažerských schopností, důvěryhodnosti a přesvědčivosti je na velmi dobré úrovni.

V rámci mediačního procesu může pachatel vnímat veškeré okolnosti jednání, kterého se dopustil s tím, že úspěšná mediace mu může pomoci vyhnout se pobytu ve vězení a zároveň uchránit jeho rodinu od nepříznivých vlivů trestního řízení. Pachatel má také možnost převzít odpovědnost za své jednání. Naproti tomu poškozený se může podílet na svém odškodnění, které nemusí být pouze materiální, ale i morální.

Kladné výsledky mediačních činností můžeme vidět především u mladistvých pachatelů, neboť jejich osobnosti jsou zdaleka nejtvrdější a ve spolupráci s jejich zákonnými zástupci je u nich největší šance na změnu postojů a nápravu, bez nutnosti použití některého z trestních opatření. Celkové využití mediace bohužel značně pokulhává z důvodu nezájmu poškozených.

Mediace je v pořadí od zahájení trestního stíhání jednou z prvních možností, která odlehčí přetíženým soudům a snížit náklady na trestní politiku. Není vyloučeno, že v budoucnu nalezne uplatnění i v rámci občansko-právních sporů¹⁰¹.

6.2.4. Hlavní změny nastolené trestním zákoníkem

Na začátku je třeba říci, že koncepce činnosti PMS se v zásadě nemění, což demonstruje i skutečnost, že zákon o PMS doznal pouze kosmetických změn. S přijetím TrZ tak došlo pouze k dalšímu rozšíření portfolia činností (služeb), které by měla Probační a mediační služba vykonávat, což, jak jsem již uvedl na začátku této kapitoly, souvisí se začleňováním dalších prvků restorativní justice do českého trestního práva.

Domnívám se, že výraznější novinky, kterým se probační úředníci museli přizpůsobit, souvisí jednak se zavedením institutu domácího vězení do českého právního řádu (§ 60 - § 61 TrZ), kdy v počátcích jeho existence je kontrola jeho výkonu zcela v jejich kompetenci, a také institutu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné

¹⁰¹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní : Podle novelizované právní úpravy k 1.1.2010*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 266; ŠČERBA, Filip. *Metody činnosti probační a mediační služby. Trestní právo*. 2002, roč. 7, č. 7-8, s. 15.

společenské akce (§ 77 - § 78 TrZ), pro jehož fungování je role PMS rovněž stěžejní. Oblast domácího vězení byla dle signálů od úředníků PMS velmi dobře pokryta již od účinnosti TrZ, a naopak nastala paradoxní situace, kdy orgány činné v trestním řízení nechtěly zpočátku trestu domácího vězení využívat (blíže viz kapitola 8.1.). Totéž se dá říci i v případě trestu zákazu vstupu..., jehož hlavní využití směřuje do oblasti sportovních akcí, přičemž PMS plní roli hlavního koordinátora výkonu tohoto trestu, kdy spolupracuje s Policií ČR, organizátory zakázaných akcí, soudy apod. Další změny již můžeme registrovat v souvislosti se stávajícími instituty.

První změna souvisí s institutem obecně prospěšných prací, kdy soud může nově ponechat trest OPP v platnosti nebo prodloužit dobu jeho výkonu až o 6 měsíců, i když se odsouzený dopustil jednání, které by znamenalo přeměnu tohoto trestu na trest odnětí svobody, a přitom může na zbytek trestu stanovit odsouzenému dohled (§ 65 odst. 3 písm. a) TrZ). Můžeme uvést, že tuto konstrukci využil zákonodárce již v TZ v souvislosti s podmíněným odsouzením [(§ 60 odst. 1 písm. a)].

Dále dochází k rozšíření možnosti ukládat dohled úředníka PMS pachatelům ve věku blízkém věku mladistvých. Dohled bude možné ukládat této specifické skupině pachatelů jednak v rámci trestu OPP, jednak v rámci trestu domácího vězení a také v rámci trestu zákazu pobytu¹⁰².

Dohled je nově možno uložit i v případech, kdy dojde k ukončení ochranného léčení podle § 99 odst. 6 věty druhé TrZ, kdy soud nazná, že není možné dosáhnout účelu ochranného léčení uloženého dle § 99 odst. 2 písm. b), ale zároveň je zde nebezpečí, že by odsouzený mohl spáchat další trestný čin. V takovém případě může být na pachatele dohlíženo až po dobu 5 let.

Na závěr je možno zmínit, že samotné vymezení pojmu dohledu, jeho účelu, jakožto i povinností pachatele a probačního úředníka (§ 49 až § 51 TrZ) je prakticky totožné s vymezením, kterého bylo použito v trestním zákoně. Určitou drobnou odchylku lze spatřovat pouze v podrobnějším rozvedení povinností probačního úředníka, tak jak je výslovně definuje ustanovení § 51 TrZ.

¹⁰²Blíže viz. ŠČERBA, Filip. Probace a její projevy v českém trestním právu. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 10, s. 302.

7. Alternativní tresty v novém trestním zákoníku

7.1. K systému trestů obecně

Trestní zákoník v souladu se zásadou *nullum crimen nulla poena sine lege* obsahuje určitou taxativní sumu trestů, které mohou být soudy ukládány a od níž se není možné odchýlit. Stejně tak není možné, aby byly tresty ukládány prostřednictvím správních orgánů, neboť monopol na tuto činnost je zákonem vyhrazen soudům. Zmíněná suma trestů vytváří určitou provázanou soustavu nazývanou systém trestů. Tento systém lze definovat jako „uspořádání jednotlivých druhů trestů podle závažnosti, podle postihovaných zájmů a vzájemné vztahy mezi jednotlivými tresty“¹⁰³. Jak jsem již naznačil, do uspořádání trestního zákoníku se prolínají některé ze základních zásad trestního práva hmotného, a sice výše uvedená zásada *nullum crimen nulla poena sine lege*, zásada humanismu a také zásada subsidiarity přísnější trestní sankce. První z nich, vycházejíc z čl. 39 LZPS a § 37 odst. 1 TrZ, umožňuje ukládat tresty jen na základě zákona, což jinými slovy značí, že jen zákon může stanovit druh trestu a podmínky pro jeho ukládání. Druhá, vycházejíc z čl. 7 odst. 2 LZPS, zakazuje ukládání krutých a nepřiměřených trestních sankcí a současně uvádí, že výkonem trestní sankce nesmí být ponižena lidská důstojnost. Třetí pak prosazuje myšlenku uvedenou v § 38 odst. 2 TrZ spočívající v tom, že v případech ve kterých je dostačující uložení trestní sankce, která pachatele postihuje méně, nesmí být uložena sankce, která je pro pachatele citelnější¹⁰⁴ (blíže k zásadám užívaným v českém trestním právu při ukládání trestů v kapitole 1.1.).

Systém trestů můžeme primárně rozdělit do dvou podsystémů tvořených *tresty pravidelnými* (§ 52) a *tresty výjimečnými* (§ 54). Výjimečnost daných trestů nespočívá v jejich odklonu od základních zásad a funkcí trestního práva, nýbrž ve skutečnosti, že jejich existenci si vynucuje potřeba reagovat na trestné činy, které jsou natolik mimořádné, že se svou povahou a závažností vymykají z rámce určité obvyklé kriminality. Vedle tohoto základního třídění můžeme tresty třídit i podle několika dalších kritérií:

¹⁰³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 354.

¹⁰⁴ Uvedená zásada je ve vztahu k trestu odnětí svobody blíže konkretizována v § 55 odst. 2, který říká, že „za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen výjimečně“. Srov. NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné : obecná část*. 6. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 358-359.

1) Podle zájmů odsouzeného, které tresty postihují

- Tresty postihující svobodu (např. trest odnětí svobody, trest domácího vězení),
- Tresty majetkové (např. peněžitý trest, trest propadnutí majetku),
- Tresty na cti (např. trest ztráty čestných titulů a vyznamenání).

2) Podle toho jestli lze trest uložit samostatně nebo jen ve spojení s jinými tresty

- Tresty samostatné neboli hlavní (např. trest odnětí svobody, trest OPP),
- Tresty vedlejší (např. trest ztráty čestných titulů a vyznamenání).

3) Podle určitosti trestní sankce

- Tresty absolutně určité (např. trest ztráty vojenské hodnosti),
- Tresty relativně určité (např. trest odnětí svobody, peněžitý trest).

4) Podle toho, zda je možné tresty uložit všem pachatelům trestných činů bez rozdílu nebo jen zúženému okruhu pachatelů

- Trest uložitelný jen zúženému okruhu pachatelů (např. trest vyhoštění není možné uložit občanu České republiky a rovněž občanu EU, který v posledních deseti letech nepřetržitě pobýval na území ČR, neshledá-li soud vážné důvody ohrožení státu).

5) Podle věku pachatele

- Tresty ukládané dospělým pachatelům (viz § 52 TrZ),
- Tresty ukládané mladistvým (viz § 24 ZSM).

Výše uvedená kritéria nejsou jediná, podle kterých lze tresty rozdělit, ale já je považuji za základní, neboť se na nich shodlo více renomovaných českých autorů¹⁰⁵.

V nejširší rovině lze říci, že k alternativním trestům můžeme řadit veškeré tresty, které nejsou spojeny s trestem odnětí svobody a izolací pachatele od zbytku společnosti. Tuto charakteristiku splňují všechny tresty obsažené v ustanovení § 52 odst. 1 písm. b) - i), písm. l), odst. 2 písm. b), c) TrZ a ve vztahu k mladistvým delikventům všechna trestní opatření obsažená v ustanovení § 24 odst. 1 písm. a) - j) ZSM. Alternativa rovná se možnost volby mezi několika cestami či možnostmi. V rozměru ukládání trestů to znamená, že soud může uložit odsouzenému trest odnětí svobody nebo trest, který bude dotyčný vykonávat na svobodě.

V užším pojetí však alternativní tresty můžeme vymezovat pomocí jejich hlavního účelu, a tím je náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody¹⁰⁶. S přihlédnutím k tomuto hledisku pak trestní zákoník obsahuje pouze čtyři skutečné alternativní tresty. Jedná se o trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (včetně podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem). Rozdílně od ostatních trestů obsažených v ustanovení § 52 TrZ je pro shora vyjmenované tresty charakteristické, že je nelze ukládat vedle trestu odnětí svobody (s částečnou výjimkou u trestu peněžitého), což podtrhuje jejich alternativní povahu.

Závěrem bych chtěl dodat, že jsem si vědom určitého zúžení zkoumané problematiky, neboť v rámci ZSM také některá trestní opatření, která jsou s drobnými odchylkami obdobou shora uvedených trestů pro oblast mladistvých delikventů, splňují znaky alternativních trestů v tzv. užším pojetí¹⁰⁷, ale z důvodu značné rozsáhlosti zkoumané materie se budu ve vztahu k mladistvým blíže věnovat pouze peněžitému opatření s podmíněným odkladem výkonu, které rovněž splňuje kritéria pro alternativní trest v užším pojetí, ale je více specifické, neboť nemá obdobu v TrZ.

¹⁰⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 357-359; KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 473-475; CHMELÍK, Jan, IVOR, Jaroslav, PORADA, Viktor. *Trestní právo hmotné*. Praha: Linde, 2007. s. 119-120.

¹⁰⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 31.

¹⁰⁷ Jedná se o opatření obecně prospěšných prací, peněžitě opatření, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, opatření domácího vězení, opatření podmíněného odsouzení a opatření podmíněného odsouzení s dohledem.

8. Alternativní tresty v užším pojetí

8.1. Domácí vězení

Domácí vězení je jedním z moderních trestů či trestních opatření, který se používá především v USA, ale též ve Velké Británii či ve Švédsku, jako levnější alternativa k trestu odnětí svobody. Ve svém moderním pojetí bylo domácí vězení poprvé využito v 80. letech v USA s cílem vyřešit tamní přeplněnost věznic a s tím související narůstající finanční zátěž při neustálém rozšiřování vězeňského systému¹⁰⁸. Základním principem, na kterém je tento institut postaven, je umístění pachatele méně závažné trestné činnosti v jeho obydlí, přičemž je mu vyhrazen určitý prostor, ve kterém se může pohybovat. Tento prostor je většinou hlídán pomocí určitého sofistikovaného elektronického systému nebo v omezených případech (v počáteční fázi i v ČR) policisty či pracovníky specializovaných služeb.

V současné době se ve světě používají dva základní způsoby elektronického monitorování, a sice buď prostřednictvím elektronického náramku spojeného s řídicí jednotkou v bytě odsouzeného, nebo prostřednictvím vysílačky umístěné na jeho těle. První způsob je vysoce efektivní a plně vyhovuje požadavkům na výkon domácího vězení. Odsouzenému je na kotník nohy připevněn plastový pásek, jehož součástí je zařízení velikosti náramkových hodinek, které neustále vysílá signál přijímaný řídicí jednotkou. V okamžiku, kdy je odsouzený podle zákona nebo podle podmínek stanovených v odsuzujícím rozsudku povinen zdržovat se ve svém obydlí, avšak spojení mezi náramkem a řídicí jednotkou není navázáno, řídicí jednotka to ihned signalizuje řídicímu středisku¹⁰⁹. Zatímco první forma je relativně hojně (především v USA) využívána, druhá, tj. satelitní sledování pohybu, je stále, především kvůli vyšší pořizovací ceně, v plenkách.

¹⁰⁸ V roce 1983 se soudce Jack Love, dříve státní zástupce, snažil najít způsob, jak předejít uvěznění u některých osob. Požádal prodávče počítačů Michaela Gosse, aby vyvinul a vyrobil systém, který měl monitorovat pět pachatelů z Albuguerque v Novém Mexiku. Druhý systém elektronického sledování osob zavedl na Floridě Thomas Moody. Do tří let začalo používat systém elektronického monitorování 21 států, přičemž bylo takto sledováno více než 900 osob. GABLE, K. Ralph, GABLE, S. Robert. Electronic monitoring : positive intervention strategies. *Federal Probation* [online]. June 2005, vol. 69, no. 1 [cit. 2011-01-22]. Dostupný z WWW <<http://host4.uscourts.gov/fedprob/jun2005/intervention.html>>.

¹⁰⁹ KRÁL, Vladimír. Domácí vězení – další alternativní trest? *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 7, č. 8, s. 237.

Podle doby, ve které má být trest vykonán, můžeme hovořit o dvou druzích domácího vězení. Prvním z nich je domácí vězení uložené namísto trestu odnětí svobody, přičemž se předpokládá, že trestem domácího vězení bude dosaženo požadovaného účelu, jestliže však tento záměr není naplněn z důvodu nedodržení podmínek domácího vězení ze strany pachatele, dojde k nahrazení trestu domácího vězení trestem odnětí svobody. Tento model je v literatuře znám pod označení *front-end* a uplatňuje se např. ve Velké Británii, Švédsku a nově i v ČR¹¹⁰. V druhém případě hovoříme o tzv. *back-end* modelu, jehož základní myšlenkou je uložení domácího vězení pachateli bezprostředně po odpykání trestu odnětí svobody nebo jeho podstatné části. V tomto ohledu se předpokládá, že uvedeným opatřením se snižuje recidiva pachatele nebo se alespoň prodlužuje doba mezi opětovným spácháním trestného činu, protože podporuje jeho reintegraci do společnosti. Typ back-endového modelu domácího vězení se uplatňuje především v USA¹¹¹.

Institut trestu domácího vězení má celosvětově své zapřisáhlé zastánce i odpůrce. Oběma stranám lze přiznat určitou míru oprávněnosti jejich tvrzení, avšak o funkčnosti tohoto trestu rozhoduje s konečnou platností až praxe, jež je v každé zemi jiná vzhledem k rozdílným právním a geo-sociálním prostředím. Není proto možné předjímat účinnost tohoto trestu v různých podmínkách. Hlavním argumentem zastánců domácího vězení je určitá úspora nákladů, které je nutno vynakládat při klasickém výkonu trestu v nápravném zařízení. K tomu je nutno dodat, že celosvětově zaznamenáváme nárůst kriminality, přičemž tomuto trendu se obtížně přizpůsobujeme v rámci klasického vězeňského systému, neboť bychom museli neustále stavět nové věznice, najímat nové dozorce atd. Domnívám se, že tudy cesta nevede. Správnou cestou při řešení naznačeného problému je nepochybně větší míra využívání domácího vězení a jiných alternativních sankcí k trestu odnětí svobody. Argument nižší finanční náročnosti domácího vězení a ostatních způsobů výkonu trestu musí být však srovnáván v rámci jedné konkrétní země, neboť jinak nemá žádnou vypovídací hodnotu. Nelze srovnávat různé země, neboť každá z nich je v různém stádiu zavádění tohoto trestu a také na různé úrovni technického vybavení. Např. v USA jsou náklady domácího vězení

¹¹⁰ HOŘÁK, Jaromír. Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. *Trestní právo*. 2005, roč. 10, č. 12, s. 8.

¹¹¹ Ibid.

oproti klasickému vězení třetinové, což je způsobeno tamější situací, neboť se jedná o zavedený druh trestu, jehož počáteční náklady jsou již rozptýleny a naopak celý systém je dále zefektivizován. Na opačném pólu se nacházejí země jako Česká republika či Polsko, pro něž zejména počáteční náklady na zajištění potřebné techniky představují výdaje v řádu desítek milionů eur.

Dalšími argumentovanými výhodami jsou především reintegrace a resocializace pachatele. Aby bylo možné těchto cílů dosáhnout, je nezbytné uvažovat o vytvoření vhodných doprovodných programů, které však s sebou nesou určitou finanční náročnost, na kterou by se nemělo zapomínat. Bez těchto programů je ovšem hlavní pozitivum, tj. resocializace pachatele, nereálná. V neposlední řadě je velkou výhodou institutu domácího vězení jeho flexibilita. Jedná se o to, že tento druh trestu lze jednoduše přizpůsobit individuálním možnostem a potřebám pachatele. Pachateli je umožněno docházet do zaměstnání, účastnit se různých programů apod.

Odpůrci institutu domácího vězení naopak nereflektují praktickou stránku problému, ale ve větší míře se odvolávají na etickou stránku elektronického monitorování, kdy tento způsob kontroly vnímají jako určité tendence státu zasahovat do soukromí občanů. Primárně nejde ani tak o zásah do práv a svobod odsouzeného, což by mohlo být jednoduše zdůvodněno nutností ochrany společnosti, ale především do práv osob, které s pachatelem sdílí společnou domácnost. Řada odpůrců jde dokonce tak daleko, že elektronické monitorování považují za možnost, jak stát může legálně provádět absolutní kontrolu v pozici „velkého bratra“¹¹². Jako protiargument lze použít, že v drtivé většině především evropských zemí musí s touto variantou odsouzený souhlasit.

Jak jsem již uvedl výše, je v ČR institut domácího vězení novinkou mezi sankcemi. Při hlubším zkoumání však dojdeme k závěru, že se jedná o novinku pouze relativní. Domácí vězení bylo již dříve aplikováno zákonem č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl v roce 1918 přejat generální recepční normou do československého právního řádu. Tento zákon stanovil, že trest domácího

¹¹² KRAHL, Matthias. Elektronicky hlídané domácí vězení. *Právní rozhledy*. 1998, roč. 6, č. 5, s. 229; Srov. NAVRÁTILOVÁ, Jana. Trest domácího vězení. *Bulletin advokacie*. 2009, roč. 39, č. 10, s. 96.

vězení může být uložen místo vězení klasického v případě, kdy trestancem je člověk bezúhonné pověsti, který by v případě uvěznění nemohl vykonávat svůj úřad, spravovat obchod nebo si jinak zajistit výdělek. Odsouzený se musel zavázat, že se nebude vzdalovat z domu. Když odsouzený tento svůj závazek nedodržel, musel si zbytek trestu odpykat ve vězení¹¹³ (srov. kapitolu 4.1.). Na tento původní rakousko-uherský zákon navázal až z. č. 40/2009 Sb., neboť v trestním zákoně se trest domácího vězení neobjevil. I přes zákonodárcem deklarovaný názor, že důvody pro znovuzavedení domácího vězení nejsou primárně finančního rázu, nýbrž jsou vedeny snahou o zachování pozitivních rodinných a pracovních vazeb u pachatelů níže uvedených trestných činů, se domnívám, že jednoznačným a zásadním kritériem je zde, stejně jako i v ostatních zemích využívajících tento trest, předpokládaná úspora finančních prostředků a s ní ruku v ruce jdoucí uvolnění míst v přeplněných věznicích.

8.1.2. Hmotněprávní úprava

Od 1. ledna 2010 je možno ukládat podle § 60 TrZ trest domácího vězení v délce maximálně dvou let, a to pouze za novou kategorii méně závažných trestných činů (tzv. přečinů)¹¹⁴ „pokud vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to popřípadě i vedle jiného trestu, a pachatel dá písemný slib, že se v zákonem nebo rozsudkem stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost“ [(§ 60 odst. 1 písm. a), b)].

Ze shora uvedeného vyplývá, že patříme v evropském měřítku ke špičce ve smyslu stanovení maximální výměry tohoto trestu ve výši dvou let, neboť většinou bývá tento trest ukládán v rozmezí od šesti měsíců do jednoho roku¹¹⁵. Vysvětlením naznačeného postupu je pravděpodobně snaha dostat označení tohoto trestu a v co největším rozsahu zajistit, aby trest domácího vězení spolu s trestem obecně prospěšných prací představoval dostatečnou alternativu ke krátkodobým a střednědobým trestům odnětí svobody, v situaci, kdy podmíněné odsouzení nebude adekvátní. Na druhou stranu se nepředpokládá, že by ukládání trestu domácího vězení

¹¹³ Zákon č. 117/1852 ř. z.

¹¹⁴ Blíže viz §14 odst. 2 TrZ.

¹¹⁵ Uvedená výměra platí aktuálně např. v Polsku, Rakousku, Švédsku, Švýcarsku či na Slovensku.

na samé horní hranici trestní sazby bylo příliš časté¹¹⁶, neboť je snaha o upřednostnění jeho výchovné funkce před funkcí represivní. Samotní zpracovatelé nového trestního zákoníku zařadili tento trest, co se týče účinku na pachatele, hned na druhé místo za trest odnětí svobody, čímž chtěli vyjádřit jeho klíčovou roli mezi ostatními alternativami k trestu odnětí svobody. Vycházeli přitom z empirických výzkumů uskutečněných mezi odsouzenými ve státech, které tento trest již delší čas používají; nemalá část z těchto odsouzených dokonce považovala domácí vězení za horší trest než vězení klasické¹¹⁷.

Při posuzování otázky dostatečnosti uložení trestu domácího vězení zkoumá soud mimo možností nápravy pachatele rovněž povahu a závažnost činu a poměry pachatele. Uložení domácího vězení bude z titulu povahy činu vyloučeno např. při deliktech spáchaných přímo z domova nebo prostřednictvím internetu. Z titulu závažnosti činu pak např. v situacích, kdy bude následek či způsob spáchání natolik závažný, že uložení tohoto trestu by bylo naprosto nepřiměřené. Poměry pachatele budou znamenat překážku uložení např. tehdy, jestliže dotyčný nemá stále bydliště nebo bydlí v komunitě nepřizpůsobivých jedinců.

Již první dva odstavce zákonného ustanovení obsahují několik problematických bodů či omezení. První problém vyvstává v souvislosti s řešením otázky, zda v souvislosti s prováděním kontroly výkonu uloženého trestu nedochází k překračování ústavních limitů čl. 7 odst. 1 LZPS a čl. 10 odst. 2 LZPS, které chrání nedotknutelnost osoby, jejího soukromí a zabráňují neoprávněným zásahům do rodinného a soukromého života. A nejedná se pouze o osobu pachatele, nýbrž i o ostatní rodinné příslušníky, kteří s ním sdílejí společnou domácnost. Na tyto trestní zákoník vůbec nepamatuje, čímž jim v první řadě upírá možnost vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s trestem domácího vězení pachatele a rovněž dostává do velmi nepříjemné situace úředníky PMS provádějící kontrolu, neboť rodinní příslušníci mohou znemožnit jejich vstup do obydlí

¹¹⁶ Dle informací PMS byl trest domácího vězení v maximální výměře dvou let použit za první rok fungování pouze u jednoho odsouzeného ze zhruba stovky případů, ve kterých bylo tohoto trestu použito. Domněnku o spíše výchovné funkci tohoto trestu potvrzuje i jeho průměrná délka, která je 8 měsíců. Blíže viz SUCHÁ, Veronika. *Nejvyšší trest pro domácího vězně* [online]. aktualne.cz., 29. prosince 2010 [cit. 2011-02-01]. Dostupný z WWW <http://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?Strana=2>.

¹¹⁷ KRÁL, Vladimír. Domácí vězení – další alternativní trest? *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 7, č. 8, s. 236.

odsouzeného (návaznost na čl. 12 LZPS, viz níže). Kritériem oprávněnosti zásahu do nedotknutelnosti obydlí totiž není sám o sobě souhlas či nesouhlas osoby, která je vlastníkem objektu, nýbrž souhlas či nesouhlas osoby, která v objektu oprávněně bydlí (Soubor sv. 22: T 856). *De lege ferenda* by proto bylo velmi účelné uvažovat i o souhlasu osob spolužijících, čímž by došlo k dalšímu posunu ve výkonu tohoto trestu. V případě, že bude kontrola výkonu trestu domácího vězení probíhat pomocí elektronického monitoringu, lze považovat takový zásah do soukromého a rodinného života za přiměřený ve smyslu čl. 4 LZPS, neboť každý trest svým způsobem omezuje nejbližší okolí odsouzeného¹¹⁸. V případě domácího vězení je však zásah kompenzován tím, že odsouzený nemusí opustit rodinu, neztratí zaměstnání, čímž rodina nepřijde o část svých příjmů, není vytržen z běžných sociálních vztahů apod. Totožný závěr zaujímám i ve vztahu k fyzickým kontrolám probačních úředníků.

Vcelku problematickou se jeví i otázka „obydlí“. Co lze považovat za obydlí, co ještě náleží k obydlí, jakým způsobem jej lze vymezit? V čl. 12 LZPS není tento pojem nijak blíže definován, pouze je uvedeno, že obydlí je nedotknutelné a není možno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí. Pro oblast trestní se proto musíme soustředit na ustanovení § 133 TrZ, které říká, že „obydlím se rozumí dům, byt nebo jiná prostora sloužící k bydlení a příslušenství k nim náležející“. Tato velmi široká definice vychází z premisy, že by měly být chráněny všechny prostory, které uživatel využívá k bydlení¹¹⁹. Proto obydlí nezahrnuje jen obytné domy a byty, ale i obytné chaty, ubytovny, vysokoškolské koleje, domovy důchodců apod. Do příslušenství můžeme zahrnout např. k domu přiléhající ohrazenou zahradu, dřevník, uzamčený sklep, půdu nebo chatu sloužící k rekreaci (srov. č. 1/1980, 36/1988, 16/1993-II Sb. rozh. tr.). Naopak jako o obydlí nemůžeme hovořit v případě nerozděleného společného dvora, altánu, zahradní kůlny či jiných neuzamčených nebo neobývaných objektů (srov. č. 36/1988 Sb. rozh. tr.). Z pohledu institutu domácího vězení pak vyvstávají největší problémy s nejednoznačným vymezením prostoru obydlí, ve kterém se může odsouzený v rámci trestu pohybovat, což sice částečně změnila novelizovaná verze § 60 odst. 3 TrZ (viz níže), ale přesto se domnívám, že by bylo vhodné, kdyby zákonodárce *de lege*

¹¹⁸ KALVODOVÁ, Věra. Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody? In KANDALEC, Pavel et al. (ed.). *Dny veřejného práva*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 682.

¹¹⁹ V praxi se pojmy dům a byt vykládají především ve vztahu k § 178 a § 208 TrZ.

ferenda blíže upřesnil nebo alespoň poskytl návod k tomu, jak by se mělo v konkrétním případě při stanovení volného prostoru pro odsouzeného postupovat. V případě použití elektronického monitoringu to bude bezpodmínečně nutné.

Při svém rozhodování se soud musí zabývat i otázkou, jestli je v daném případě dostačující uložit pachateli pouze samostatný trest domácího vězení, či je třeba současně uložit i jiný druh trestu. Dle § 53 odst. 1 TrZ je vyloučeno, aby tímto trestem byl trest OPP nebo trest odnětí svobody (včetně podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem; blíže viz kapitola 8.2.). Naopak jako velmi vhodné se jeví uložení některého majetkového trestu (např. peněžitý trest) pro případ, že se pachatel trestným činem snažil získat majetkový prospěch, nebo trestu zákazu činnosti či trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Obsahem trestu domácího vězení je povinnost odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanovené době s výjimkou deklaratorního výčtu důležitých důvodů, které zákon uvádí v ustanovení § 60 odst. 3. K důležitým důvodům zákon řadí především výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení z důvodu onemocnění či úrazu odsouzeného. Zdravotnické zařízení je povinno na žádost orgánu činného v trestním řízení mu tuto skutečnost sdělit. Nedořešenou zůstává otázka šíře pojmů „onemocnění“ a „úraz“.

S účinností novely trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. bylo upuštěno od zákonné specifikace doby výkonu trestu domácího vězení, jež spočívala v povinnosti odsouzeného zdržovat se ve svém obydlí v časovém úseku od 20:00 do 5:00 v pracovních dnech a celého dne neomezeně ve dnech pracovního volna a pracovního klidu, pokud soud nestanovil jinak, a bylo přistoupeno k variantě, kterou vyznává i slovenská úprava, a sice ponechat stanovení časového harmonogramu výkonu tohoto trestu plně v rukou soudu. Z důvodové zprávy se podává, že změna byla učiněna na základě praktických zkušeností, kdy se ukázalo, že zákonná specifikace doby výkonu trestu domácího vězení se ukázala jako příliš návodná pro soudní rozhodování, a proto v rámci větší individualizace bylo zvoleno shora naznačené řešení. Určité vodítko při specifikaci časového období výkonu trestu domácího vězení, po které je odsouzený povinen zdržovat se v určeném obydlí nebo jeho části v pracovních dnech a ve dnech

pracovního klidu a pracovního volna poskytují zákonné podmínky, jejichž deklaratorní výčet je obsažen v nově začleněném ustanovení § 60 odst. 4. Soud musí přihlídnout zejména k pracovní době odsouzeného a času potřebnému k cestě do zaměstnání, k péči o nezletilé děti a k vyřizování nutných osobních a rodinných záležitostí s tím, aby při zajištění všech nezbytných potřeb odsouzeného a jeho rodiny jej přiměřeně postihl na svobodě. Pro úplnost dodávám, že soud může odsouzenému povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna.

K posílení působení trestu domácího vězení může soud navíc odsouzenému uložit na dobu výkonu tohoto trestu přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TrZ, směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou svým činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem (§ 60 odst. 5)¹²⁰. Výčet povinností uvedených v § 48 odst. 4 je pouze demonstrativní, namátkou mohu uvést povinnost absolvování rekvalifikačního kurzu pro získání určité pracovní kvalifikace, programu sociálního výcviku a poradenství nebo léčení závislosti na návykových látkách či alkoholu. Pokud jde o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, má soud možnost, v zájmu výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů, uložit samostatně nebo vedle přiměřených omezení a povinností, též některá z výchovných opatření uvedených v ZSM za užití obdobných podmínek stanovených pro mladistvé (§ 60 odst. 6).

Osobně považuji iniciativu zákonodárce v tomto směru za předčasnou a z velké míry nedůvodnou, neboť pokud byl trest domácího vězení dosud uložen v řádu několika stovek případů v období téměř dvou let, tak to nepovažuji za dostatečně reprezentativní vzorek, na jehož základě by bylo možné učinit závěr o přílišné návodnosti původního znění ustanovení § 60 odst. 3. Navíc se domnívám, že původní úprava byla vyváženější, neboť na jedné straně poskytovala soudu jasněji uchopitelná pravidla, podle kterých mohl postupovat, ale zároveň mu byla dána možnost v dostatečné míře individualizovat časový harmonogram výkonu trestu domácího vězení. Nově zvolené nastavení trestu

¹²⁰ V této souvislosti je závažnější, že i když soud může uložit odsouzenému určitá omezení směřující k vedení řádného života na rozdíl od ostatních alternativních trestů, není v případě trestu domácího vězení tento požadavek, ani po provedené novelizaci, obecně vynucován.

domácího vězení je v tomto ohledu v českých podmínkách dosti benevolentní, a proto, rozdílně od názoru zákonodárce, bych považoval za vhodné *de lege ferenda* generálně stanovit alespoň minimální hranici doby, po kterou by se odsouzený musel zdržovat ve svém obydlí a již by nebylo možné soudem moderovat. Nejjednodušší způsob představuje stanovení konkrétního počtu hodin (např. 6), jenž by omezil nadměrný manévrovací prostor soudů, nenarušil výkon zaměstnání ani vyřizování nutných osobních a rodinných záležitostí odsouzeného, a přitom umožnil dostát účelu druhého nejcitelnějšího trestu.

8.1.3. Výkon trestu domácío vězení

V souvislosti se začleněním institutu domácío vězení do trestního zákoníku došlo také zákonem č. 41/2009 Sb. k novelizaci trestního řádu, přičemž byly provedeny dvě velké změny. První z nich se týká rozšíření použití institutu trestního příkazu, které se projevilo v § 314e odst. 2 písm. b) a odst. 4 TrŘ, kdy nově je možno trestním příkazem uložit trest domácío vězení do jednoho roku s omezením v podobě zákazu jeho uložení spolu s trestem peněžitým v takové výši, že by součet náhradních trestů ukládaných v souvislosti s nimi překročil dobu jednoho roku¹²¹. Domnívám se, že ukládání trestu domácío vězení trestním příkazem je smysluplné a účelné ve stejných případech jako při běžném průběhu trestního řízení, tj. v okamžiku, kdy samosoudce spolupracuje s místními orgány PMS, které jsou schopny vyhodnotit, zda je v daném případě použití domácío vězení vhodné či nikoli. Jestliže je trestním příkazem trest domácío vězení uložen tzv. naslepo, pak je dle mého názoru jeho úspěšnost velmi nejistá. *De lege ferenda* by bylo vhodné zvážit užití právní úpravy obsažené v § 314e odst. 3 TrŘ, tj. povinnosti předchozího vyžádání zprávy probačního úředníka, která se vztahuje k trestu OPP i ve vztahu k trestu domácío vězení.

Druhá změna rozsáhlejšího charakteru spočívá v začlenění nového oddílu s názvem výkon trestu domácío vězení do trestního řádu (§ 334a – 334h). V § 334a je

¹²¹ I když se zákonodárce v rámci novely č. 330/2011 Sb. rozhodl pro změnu modelu postihu za nedodržení podmínek výkonu trestu domácío vězení (viz níže), opomenul tuto změnu vztáhnout i na ukládání trestu domácío vězení formou trestního příkazu, resp. na část ustanovení § 314 odst. 4 TrŘ vztahující se ke kumulaci trestu domácío vězení s trestem peněžitým. Nastíněný nonsens lze vyřešit změnou uvedeného ustanovení v tom smyslu, že „Ukládá-li se trest domácío vězení vedle peněžitého trestu, nesmí tento trest v souhrnu s náhradním trestem ukládaným v souvislosti s peněžitým trestem přesahovat jeden rok“.

velmi podrobně upraven postup předsedy senátu následující po rozhodnutí o nařízení výkonu trestu domácího vězení. Předseda senátu stanoví počátek jeho výkonu tak, aby si odsouzený mohl obstarat své záležitosti. Předseda senátu rovněž stanoví místo jeho výkonu, a sice v obydli odsouzeného v místě trvalého pobytu nebo v místě, kde se odsouzený zdržuje, a to s přihlédnutím k jeho osobním a rodinným poměrům; je-li odsouzený zaměstnán, přihlédne i k místu výkonu zaměstnání a k možnostem dopravy do zaměstnání. Logickým výkladem dojdeme k závěru, že ustanovení o trestu domácího vězení není možno použít v případě bezdomovců (srov. předchozí podkapitulu). Důležitou součástí nařízení výkonu trestu domácího vězení je i volba jednoho ze dvou způsobů kontroly nařízeného výkonu, přičemž základ právní úpravy se nachází v TrŘ (§ 334b), bližší podrobnosti pak doplňuje vyhláška č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení, na kterou je nepřímě odkazováno v rámci § 334h TrŘ.

Kontrola může být prováděna buď formou namátkových kontrol úředníků PMS, nebo pomocí elektronického monitorovacího systému. Dle dostupných materiálů ministerstva spravedlnosti byl vypracován plán postupného vývoje kontroly domácích vězňů směrem od namátkových kontrol probačních úředníků v počátcích fungování až po plně elektronické zabezpečení v určitém delším časovém horizontu, které bude rovněž zajišťovat PMS ve spolupráci s provozovatelem elektronického monitorovacího systému. V této souvislosti je možné hovořit o třech fázích vývoje implementace elektronické kontroly odsouzených do praxe:

I. fáze

Namátková kontrola. Jedná se o aktuální fázi, která nastala nabytím účinnosti trestního zákoníku a která potrvá až do zavedení elektronického monitorovacího systému. Probační a mediační služba v tomto období zajišťuje a bude zajišťovat podmínky pro uložení trestu domácího vězení, provádí namátkové kontroly odsouzených osob¹²² a realizuje kontinuální reintegrační činnost s odsouzenými. Pokud bude ve většině případů trest ukládán v úzké součinnosti, je předpoklad, že by mohlo

¹²² Počet namátkových kontrol je určován probačním úředníkem individuálně u každého odsouzeného zvlášť, přičemž minimální počet kontrol je interními předpisy Probační a mediační služby stanoven na tři kontroly za měsíc. Bližší viz KREJČÍŘÍKOVÁ, Kateřina. Aktuální problematika trestu domácího vězení. In SEHNÁLEK, David a kol. (ed.). *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 961-962.

dojít k zastavení nárůstu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody¹²³. Po téměř dvou letech fungování tohoto způsobu kontroly lze říci, že je zatím schopen fungovat a plnit svou roli bez větších problémů. Je to dáno jednak tím, že PMS je již velmi dobře připravena, a to jak po stránce personální, tak i materiální a rovněž tím, že ihned po zavedení trestu domácího vězení do trestního zákoníku panovala v soudní sféře velká nedůvěra v účinnost kontrol bez elektronického monitorovacího systému. Lapidárně to vyjádřil soudce L. Vávra, který uvedl že „zakopaný pes je v tom, že se říkalo, že domácí vězení má efektivně nahradit krátkodobé nepodmíněné tresty, které jsou pro stát nejvíc nákladné. Ale aby to nahrazovalo vězení, musí ho odsouzený subjektivně pociťovat jako neustálé omezení. A tomu skvěle odpovídá ta elektronika. Vězni už nestojí zato riskovat, že ve tři ráno asi probační služba nepřijde. Kontrola je kontinuální“¹²⁴. Z posledních statistických údajů se zdá, že obavy soudců již částečně opadly, a proto je institut trestu domácího vězení využíván stále častěji¹²⁵.

II. fáze

Elektronický monitoring odsouzených. Již několik let se plánuje výběrové řízení, ze kterého vzejde určitý externí poskytovatel (tj. elektronickou kontrolu by neprovádělo samo ministerstvo spravedlnosti nebo některý z orgánů policie, ale externí firma, která by za dodání potřebného zařízení a jeho další provoz dostala zaplacen; tento model se osvědčil i v jiných zemích světa¹²⁶), který zajistí monitorovací systém a bude jej dále provozovat. Tento systém bude v praxi fungovat tak, že po nasazení elektronického náramku bude do bydliště odsouzeného umístěn stacionární RFID přijímač, a to

¹²³ Ministerstvo spravedlnosti. *Vláda ČR schválila projekt ministerstva spravedlnosti – Trest domácího vězení* [online]. epravo.cz, 29. října 2009 [cit. 2011-02-06]. Dostupné z WWW

<<http://www.epravo.cz/top/clanky/vlada-cr-schvalila-projekt-ministerstva-spravedlnosti-trest-domaciho-vezeni-58814.html>>; VANTUCH, Pavel. Tresty v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*. 2009, roč. 17, č. 11, s. I-XII.

¹²⁴ SUCHÁ, Veronika. *Domácí vězení nabírá další skluz : Tendr letos nezačne* [online]. aktualne.centrum.cz, 15. listopadu 2010 [cit. 2011-02-06].

Dostupné z WWW <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=682628>>.

¹²⁵ Od 1.1.2010 do 30.11.2011 odešlo od soudu s trestem domácího vězení 353 vězňů, které hlídá či hlídalo asi 90 úředníků PMS. V posledních měsících roste počet vězňů geometrickou řadou, kdy celkově by již naplnili menší věznici. Aktuálně, tj. k 30.11.2011, vykonává tento trest 155 odsouzených, přičemž Ministerstvo spravedlnosti má spočítáno, že při současném počtu probačních úředníků, je PMS schopna sledovat až 500 odsouzených. Ředitelství PMS ČR. Žádost dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím [e-mail]. email.seznam.cz, 13. prosince 2011 [cit. 2011-12-15]. Dostupné z <v.lichnovsky@seznam.cz>.

¹²⁶ Srov. KRÁL, Vladimír. Domácí vězení – další alternativní trest? *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 7, č. 8, s. 237-238.

způsobem, aby s ním nebylo možné manipulovat, který bude ve vymezeném čase detekovat přítomnost vysílače – náramku. Pokud náramek signál nezachytí, bude následovat kontrolní telefonát. Když ani ten nezjistí, že odsouzený k trestu domácího vězení je tam, kde má být, přijde na kontrolu probační úředník. Nezjistí-li přítomnost odsouzeného, vyrozumí o této skutečnosti příslušný soud, který rozhodne o dalším opatření¹²⁷. Tyto plány narušuje především ekonomická situace veřejných rozpočtů a také různé administrativní překážky. Naposledy bylo již rozběhlé výběrové řízení zrušeno v roce 2010 kvůli stížnosti jednoho z účastníků u ÚOHS.

Pokud nebudeme primárně počítat obrovské počáteční investice, dojde zavedením „náramků“ k výrazným úsporám finančních prostředků především ve srovnání s náklady na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro představu roční náklady na provoz 700 monitorovaných osob činí zhruba 50 milionů korun. Dle výroční zprávy Generálního ředitelství Vězeňské služby za rok 2006 činí průměrné roční náklady na jednoho odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody asi 318 000 (denní 872) Kč¹²⁸. Jednoduchým výpočtem zjistíme, že plánované náklady na kontrolu jednoho odsouzeného k trestu domácího vězení za použití elektronického monitorovacího zařízení představují zhruba 71 400 Kč, což ve výsledku představuje více než 75% úsporu finančních prostředků oproti ročním nákladům na odsouzeného k trestu odnětí svobody. Potud uvádíme pouze přímé úspory, které jsou s touto formou domácího vězení spojeny, a zákonodárce s nimi kalkuluje. Pokud se zamyslíme dále, tak nalezneme další, tentokrát nepřímé úspory. Teoreticky si představme situaci, že všichni odsouzení k trestu domácího vězení pracují a berou průměrnou mzdu, která v roce 2010 činila 23 709 Kč měsíčně. To znamená, že mzdové náklady zaměstnavatele na zaměstnance činí 31 772 Kč a čistá mzda pro zaměstnance činí 18 400 Kč. Z toho také vyplývá, že odvody do státního rozpočtu činí 13 372 Kč měsíčně, tj. 160 464 Kč ročně. Dále je nutné předpokládat, že drtivou většinu mzdy zaměstnanec utratí pro svoje potřeby, tudíž odvede další finanční částku na spotřebních daních a DPH¹²⁹. Z toho

¹²⁷ VANTUCH, Pavel. Tresty v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*. 2009, roč. 17, č. 11, s. XIII.

¹²⁸ *Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky za rok 2006* [online]. vscr.cz, 1. března 2007 [cit. 2011-02-15]. Dostupné z WWW <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/annualreport2006cz.pdf>.

¹²⁹ ANDRLE, Pavel. Trest domácího vězení : „Tvrdost“ trestu a jeho ekonomický přínos. In *COFOLA 2010 : the Conference Proceedings*. 1. Edition [online]. Brno: Masaryk Univerzity, 2010 [cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW

plyne, že jen těmito odvody by mohl být systém elektronického monitoringu zaplacen, neřkuli spíše přeplacen. Pokud bychom tedy do nákladů domácího vězení započítali i úspory, kterých dosáhneme odvody do státního rozpočtu, tak se dostaneme na zlomek nákladů klasického výkonu trestu odnětí svobody a navíc pracující odsouzený bude pro státní pokladnu přínosem. V neposlední řadě i odsouzení k trestu domácího vězení jsou a budou přímým zdrojem financí, neboť dle vyhlášky č. 458/2009 Sb., jsou již nyní povinni denně přispívat částkou 50 Kč na provoz systému kontroly, čímž kompenzují to, že mohou být doma se svými blízkými, a nikoliv za zdmi věznice odtrženi od společenské reality. A i když se jedná o částku nepatrnou, tak dochází k opětovnému zlevnění celého systému elektronického monitoringu.

V této fázi bude také dokončen celý legislativní systém domácího vězení, který bude v souladu se systémy v jiných evropských zemích, ve kterých domácí vězení úspěšně funguje, což umožní, ve spojení s elektronickým monitorovacím systémem, účinné omezování recidivy a sekundárně i postupné snižování počtu odsouzených v českých věznicích.

III. fáze

Původně byla realizace této fáze naplánována na léta 2011-2013, což se však dle mého názoru neslučuje s reálnými možnostmi, neboť dosud systém domácího vězení zůstává ve fázi první. Dle mého odhadu, pokud půjde všechno podle nejnovějšího harmonogramu, tak bychom se mohli dočkat realizace v roce 2013. Třetí fáze představuje úplné propojení aplikace trestu domácího vězení a elektronického monitorovacího systému s novými legislativními úpravami a komplexní implementací do praxe české justice¹³⁰.

Nedodržuje-li odsouzený stanovené podmínky domácího vězení a uložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, sdělí tuto skutečnost provozovatel elektronického kontrolního systému nebo probační úředník vykonávající kontrolu

<http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sankce/Andrle_Pavel_1701_.pdf>.

¹³⁰ Ministerstvo spravedlnosti. *Vláda ČR schválila projekt ministerstva spravedlnosti – Trest domácího vězení* [online]. epravo.cz, 29. října 2009 [cit. 2011-02-06]. Dostupné z WWW <<http://www.epravo.cz/top/clanky/vlada-cr-schvalila-projekt-ministerstva-spravedlnosti-trest-domaciho-vezeni-58814.html>>.

bezodkladně soudu, který výkon trestu nařídil (§ 334c). Na návrh odsouzeného, státního zástupce nebo probačního úředníka nebo i bez takového návrhu rozhodne předseda senátu z důležitých důvodů o změně místa výkonu trestu domácího vězení, doby, kdy se zde má odsouzený zdržovat a přiměřených omezení a přiměřených povinností stanovených odsouzenému (§ 334e). Výkon trestu domácího vězení může být rovněž odložen, přerušen nebo může být od jeho výkonu zcela upuštěno (§ 334d, § 334f). Nezastupitelnou roli hraje v těchto situacích zodpovědný přístup probačního úředníka, neboť je to on, kdo vede spisovou dokumentaci odsouzených, zajišťuje osobní kontakt s odsouzeným a jeho nejbližším sociálním okolím, sleduje dodržování všech podmínek v širším slova smyslu a okamžitě informuje soud o změnách, na které je třeba reagovat. V tomto smyslu nejde z jeho strany jen o pasivní předávání informací stran porušení podmínek domácího vězení, ale také o „poznatky související s potřebou dříve uložené podmínky výkonu domácího vězení - vzhledem ke změnám v osobním životě, zdravotním stavu, sociálních, ekonomických a jiných poměrech odsouzeného - vhodně upravit, zrušit, nahradit jinými apod.“¹³¹.

V rámci novely trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. došlo také ke změně modelu postihu odsouzeného za maření výkonu trestu domácího vězení, přičemž nově je využíváno modelu spočívajícího v přeměně trestu domácího vězení na trest odnětí svobody. Tento model z velké části kopíruje stávající způsob přeměny trestu OPP, přičemž obdobnou variantu využívá i úprava slovenská.

Dle § 61 TrZ může být trest domácího vězení nebo jeho zbytek, a to i v průběhu doby stanovené pro jeho výkon, přeměněn v trest odnětí svobody v případě, že se pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu domácího vězení vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykoná ve stanovené době uložený trest. Pokud k přeměně skutečně dojde, musí soud rovněž rozhodnout o způsobu výkonu přeměněného trestu. Klíč přeměny je nastaven tak, že každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody. O přeměně trestu domácího vězení v trest odnětí svobody rozhodne předseda

¹³¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 727.

senátu na návrh probačního úředníka nebo i bez takového návrhu ve veřejném zasedání (§334g TrŘ).

Nutno říci, že se jedná o velkou změnu oproti dosavadní úpravě přeměny, jež byla vystavěna na bázi náhradního trestu, kdy v případě zmaření trestu domácího vězení rozhodl soud o výkonu uloženého náhradního trestu ve výměře až jednoho roku, přičemž určitým specifikem bylo, že vždy došlo k nařízení výkonu celého náhradního trestu bez ohledu na to, jakou část trestu již odsouzený vykonal.

S provedenou změnou souhlasím, neboť na jedné straně došlo k rozšíření okruhu situací, v jejichž rámci lze přeměnu trestu domácího vězení využít, mám na mysli například nedodržení písemného slibu ze strany odsouzeného¹³², a na druhé straně i když bude v některých případech do určité míry rozmělněna funkce náhradního trestu jako hrozby pro odsouzeného, která jej nutila k řádnému výkonu uloženého trestu, došlo k celkovému posílení proporcionality a motivačního faktoru náhradního trestu, neboť jestliže je klíč přepočtu mezi trestem domácího vězení a náhradním trestem odnětí svobody stanoven v poměru jedna ku jedné, tak bude pro odsouzeného ve většině případů mnohem výhodnější v co nejdelším časovém úseku řádně plnit stanovené podmínky uloženého trestu, a tak oddalovat svůj pobyt ve vězení, než kdyby již v okamžiku vynesení rozsudku věděl, že za každý exces bude následovat náhradní trest o předem určené výměře. Až delší aplikační praxe ukáže, zda je má úvaha správná či nikoliv¹³³.

V zájmu další individualizace trestu domácího vězení považuji za důležité zabývat se *de lege ferenda* otázkou, zda by nebylo vhodné v některých výjimečných případech ponechat uložený trest v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení přeměny. Došlo by tak k začlenění institutu, který je obsažen již v úpravě trestu OPP a podmíněného odsouzení, přičemž své uplatnění by dle mého názoru našel i v oblasti domácího vězení.

¹³² V originálním znění trestního zákoníku nebylo na tuto formu maření výkonu trestu domácího vězení zákonodárcem pamatováno, a proto bylo možno porušení písemného slibu ze strany pachatele postihovat pouze jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí dle § 337 odst. 1 písm. f.

¹³³ V období od 1.1.2010 do 30.11.2011 došlo ke skončení výkonu trestu domácího vězení ve 156 případech, přičemž ve 39 případech z uvedeného množství došlo k přeměně na trest odnětí svobody. Počet skončených trestů je velmi nízký, což souvisí s poměrně nízkým využíváním tohoto trestu, a proto se domnívám, že objektivní srovnání bude možné provést nejdříve v horizontu dvou let.

Rovněž bych se rád vyjádřil k možnostem uplatnění trestu domácího vězení v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kdy shora uvedenou novelou došlo k dalšímu rozšíření tohoto uplatnění, nově s působností pro celou oblast podmíněného propuštění. V konkrétní situaci je jen na zvážení soudu, zda odsouzeného podmíněně propustí na svobodu, nebo jeho žádost zamítne, anebo jej podmíněně propustí za současného uložení dohledu a omezení v podobě povinnosti zdržovat se po určenou dobu, která nesmí i při současně stanovené delší zkušební době přesáhnout jeden rok, ve svém obydlí nebo jeho části (§ 89 odst. 1, odst. 3 TrZ). Přísnější podmínky ve vztahu k podmíněnému propuštění pachatelů přečinů dle § 88 odst. 2 TrZ zůstaly zachovány (§ 89 odst. 2 TrZ). Impulzem pro tuto změnu je zákonodárcem deklarovaná snaha o odlehčení přeplněným věznicím. Domnívám se, že v základu se jedná o postup správný, který umožňuje podmíněně propuštěným lépe se znovu začlenit do sociálních vztahů za současného výchovného působení institutu domácího vězení a dohledu probačního úředníka a slibuje i zákonodárcem požadovaný efekt, ale za stávající situace se jedná o řešení předčasné, které pouze přesunuje problém na stranu PMS, jejíž kapacitní možnosti se bez fungujícího elektronického monitoringu, za předpokladu častějšího uplatnění nabízené možnosti, stanou velmi napjaté (viz výše). Stejně jako o využití institutu domácího vězení v oblasti vazby by bylo realističtější uvažovat o provedené změně až v případě, kdy kontrola výkonu trestu domácího vězení dospěje do třetí fáze.

Na závěr je třeba uvést, že i přes počáteční nedůvěru začíná trest domácího vězení plnit roli, která mu byla zákonodárcem určena. Problémem zůstává neustálé odkládání spuštění elektronického monitoringu, který by jednoznačně přispěl k dalšímu rozšíření a častějšímu využívání tohoto trestu, a také celkový nezodpovědný přístup zákonodárce, který přijal novou sankci, aniž by ji prověřil zátěží v pilotním programu, což vyvolává potřebu dalších novelizací k odstranění nedokonalostí, jež nový institut obsahuje.

8.2. Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací je klasickým alternativním trestem, tj. trestem nespojeným s odnětím svobody, o jehož uložení uvažujeme v případě, kdy by pachatel mohl být odsouzen ke krátkodobému nebo střednědobému trestu odnětí svobody. Jedná se o určitý druh legální „nucené“ práce, tj. nucené práce, jejíž výkon není zakázán,¹³⁴ nýbrž slouží k obecnému prospěchu širšímu okruhu lidí. Jeho zavedení do českého právního řádu znamenalo jeden ze zásadních impulsů směrem k modernímu trestnímu právu, „pro nějž je v současnosti charakteristická snaha o hledání nových způsobů řešení trestních věcí, a to způsobů alternativních, které by nahradily či doplnily tradiční, avšak v některých případech již nepružné postupy v trestním řízení“¹³⁵.

Trest OPP byl zaveden do trestního zákona novelou č. 152/1995 Sb., s účinností od 1. ledna 1996, jako alternativní trest ke krátkodobým trestům odnětí svobody s úmyslem odlehčit přetíženému vězeňství a zároveň výchovně působit na pachatele (srov. kapitolu 4.2.). Předpokladem bylo, že se bude uplatňovat především u pachatelů méně závažných trestných činů (jako je např. vandalství, výtržnictví apod.), kterým není třeba ukládat trest odnětí svobody, ale zároveň je třeba na ně působit i veřejným míněním, neboť výkon tohoto druhu trestu by měl probíhat převážně na veřejných místech. Sazba tohoto trestu vychází z typové závažnosti činů, za které má být ukládán, a výměra trestu, ve který může být přeměněn, sleduje podporu zájmů odsouzeného tento trest v co nejkratší době vykonat¹³⁶.

Právní úprava byla v následujících letech několikrát změněna, přičemž nejdůležitější změny doznala novelou č. 265/2001 Sb. Tato rozsáhlá novela trestního zákona a trestního řádu přinesla i změnu koncepce OPP, kdy nově mohl být tento trest ukládán jako alternativa nejen k trestu odnětí svobody, ale prakticky i ke všem ostatním druhům trestu. Tím se naše pojetí OPP přiblížilo ke stavu, který platí i v jiných státech

¹³⁴ Dle ustanovení čl. 4 odst. 3 písm. a) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod nejsou obecně prospěšné práce považovány za práce nucené či povinné, a proto nejsou zakázány; shodně čl. 8 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a čl. 9 odst. 2 písm. a) LZPS.

¹³⁵ PŘESLIČKOVÁ, Hana, GAJDOŠ, Radek, KRUTINA, Miroslav. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Český helsinský výbor, 2003. s. 8.

¹³⁶ HÁKOVÁ Lucie, KOTULAN, Petr, ROZUM, Jan. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*. 2005, roč. 10, č. 4, s. 9.

(Německo, Itálie, Portugalsko, Švýcarsko)¹³⁷. Dále došlo např. k rozšíření okruhu subjektů, v jejichž prospěch mohli odsouzení OPP vykonávat, včetně demonstrativního výčtu druhů vykonávaných prací s podmínkou, že práce nebudou prováděny za výdělečným účelem. Nově bylo také uzákoněno, že mimo zdravotního stavu má soud povinnost přihlédnout i ke stanovisku pachatele, nemá však povinnost se jím řídit (problematika souhlasu pachatele viz níže). Těmto změnám byl přizpůsoben i trestní řád, přičemž největší změna se odehrála v souvislosti s přijetím zákona o PMS, kdy došlo k zakotvení účasti probačního úředníka na výkonu trestu OPP. Všechny výše uvedené skutečnosti měly za následek, že již v roce 2002 počet uložených trestů OPP poprvé překonal počet uložených trestů odnětí svobody a v následujících letech se až do prudkého poklesu v roce 2010 stabilně držel lehce nad jeho úrovní¹³⁸.

8.2.1. Hmotněprávní úprava

Hmotněprávní úprava trestu OPP obsažená v trestním zákoníku, vychází ve své podstatě z dřívější právní úpravy zakotvené v trestním zákoně s tím, že nový trestní kodex přinesl do oblasti trestu OPP několik změn představovaných povětšinou moderními prvky, které naši právní úpravu dále přibližují právním úpravám států využívajících tento institut již několik desítek let. Na druhou stranu stále existuje několik institutů, které by dle mého názoru bylo třeba *de lege ferenda* upravit jinak.

V hierarchii trestů, které je možno pachateli trestného činu uložit, byl z hlediska citelnosti pro pachatele trest OPP systematicky zařazen na třetí místo hned za trest odnětí svobody¹³⁹ a trest domácího vězení. S daným zařazením lze plně souhlasit, protože pozici trestu odnětí svobody netřeba zpochybňovat a větší citelnost trestu domácího vězení vychází již z podstaty způsobu jeho výkonu.

Dle § 62 odst. 1 TrZ „může soud uložit trest obecně prospěšných prací, odsuzuje-li pachatele za přečin; jako samostatný trest může být trest obecně

¹³⁷ ŠČERBA, Filip. Nová podoba trestu obecně prospěšných prací. In VYHNÁNEK, Leoš (ed.). *ACTA Universitatis Palackianae Olomucensis*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 281-284.

¹³⁸ Blíže viz Příloha č. 1.

¹³⁹ Výjimkou je podmíněný trest odnětí svobody a podmíněný trest odnětí svobody s dohledem, kdy nelze jednoznačně říci, zda je trest OPP ve vztahu k uvedeným trestům mírnější; rozhodující bude i výměra a dopad jednotlivých trestů na pachatele. Srov. R 56/1997, R 41/2002-II.

prospěšných prací uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba“. Trest OPP je tedy možno uložit za přečiny, „u nichž se to pro jejich povahu a závažnost (obecně menší společenskou škodlivost) jeví vhodnější a ve výsledku i účinnější“¹⁴⁰. Ač důvodová zpráva k TrZ uvádí, že ve srovnání s dřívější právní úpravou došlo k zúžení okruhu trestných činů, které je možno postihnout trestem OPP, opak je pravdou. Dle TZ bylo možno postihnout trestné činy, jejichž horní hranice trestní sazby stanovená pro trest odnětí svobody nepřevyšovala 5 let. Dle TrZ je, v návaznosti na shora uvedené, možné postihnout všechny přečiny, tj. jednak úmyslné trestné činy, pro které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 5 let, ale rovněž všechny nedbalostní trestné činy bez ohledu na výši trestní sazby (§ 14 odst. 2 TrZ). To znamená, že teoreticky se soudu naskýtá možnost uložit trest OPP za nedbalostní těžké ublížení na zdraví (§ 147 odst. 2, odst. 3 TrZ), mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (§ 149 odst. 1 TrZ), vydírání (§ 175 odst. 1 TrZ) nebo znásilnění (§ 185 odst. 1 TrZ). Nová úprava je v tomto ohledu přinejmenším nešťastná a nerespektuje názor mnohých trestně právních odborníků, kteří již dříve upozorňovali na možná rizika, která skýtá příliš široký okruh trestných činů postižitelných trestem OPP¹⁴¹. V rámci objektivit uvedu i odlišný názor na tuto problematiku prezentovaný J. Kuchtou, který říká, že „*trest OPP je alternativním trestem fakticky k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, takže při konkrétních úvahách soudu bude hrát největší roli ne obecně rámec trestní sazby trestu odnětí svobody, nýbrž výše konkrétního nepodmíněného trestu, který by měl být v tomto rámci uložen*“¹⁴². S tímto názorem nesouhlasím, neboť se domnívám, že trest OPP je primárně zaměřen na méně závažné trestné činy a i jen teoretická možnost uložení tohoto trestu za výše uvedené trestné činy je naprosto nedůvodná, obzvláště v situaci, kdy máme dnes možnost za tyto trestné činy uložit trest domácího vězení.

¹⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 730 - 731.

¹⁴¹ HANÁK, Václav. Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody. *Právní praxe*. 1998, roč. XLVI, č. 4, s. 235; VŮJTĚCH, Jan et al. *Výzkum institutu obecně prospěšných prací*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998, s. 86-88; URBÁNEK, Jindřich. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. *Trestněprávní revue*. 2003, roč. 2, č. 7, s. 203.

¹⁴² KUČHTA, Josef. Trest obecně prospěšných prací – přítomnost a budoucnost. In KANDALEC, Pavel a kol. (ed.). *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 743.

Na základě shora uvedených důvodů se domnívám, že by bylo vhodné, kdyby zákonodárce *de lege ferenda* novelizoval (v souladu se zahraničními úpravami)¹⁴³ zákonné znění § 62 odst. 1 TrZ v tom smyslu, že „soud může uložit trest obecně prospěšných prací, odsuzuje-li pachatele za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 3 roky...“, což by vedlo, v souladu se zásadou přiměřenosti trestů, k větší proporcionalitě mezi sazbou trestu odnětí svobody, kterou trest OPP nahrazuje, a jeho skutečnou výměrou.

Pokud jde o překážky, které brání uložení trestu OPP, tak je můžeme dělit na „vnější“ a „vnitřní“. Vnější překážky (rozuměj neuvedené v ustanoveních o OPP) představuje skutečnost, že trest OPP nelze uložit „vedle jakéhokoli trestu odnětí svobody ve smyslu § 52 odst. 2 TrZ, tj. nejen vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, ale ani vedle podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, protože trestní zákoník zde nestanoví jinak“¹⁴⁴ (shodně Soubor sv. 3: T74) a dále ze znění § 53 odst. 1 TrZ vyplývá, že je vyloučeno uložit trest OPP vedle trestu domácího vězení. Nemožnost kombinace trestu OPP a trestu domácího vězení považuji do budoucna, tj. po spuštění elektronického monitoringu domácích vězňů, za nesporné minus právní úpravy, neboť by mohlo dojít k provázání kladů obou institutů, spočívajících ve výkonu OPP osobně odsouzeným a v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí po stanovenou dobu, tak jak to můžeme vidět v rámci slovenské úpravy.

Vnitřní překážky představuje zdravotní nezpůsobilost pachatele (§ 64 TrZ) a nově také skutečnost, že byl pachateli trest OPP v předchozích třech letech před uložením stávajícího trestu OPP přeměněn na trest odnětí svobody (§ 62 odst. 2 TrZ)¹⁴⁵. Zdravotní způsobilost pachatele zkoumá soud obligatorně, neboť OPP musí pachatel vykonat osobně. Zkoumá se zdravotní způsobilost fyzická i psychická, neboť OPP se neomezuje pouze na činnosti manuální. Pakliže by bylo již v době ukládání tohoto trestu

¹⁴³ Uplatnění trestu OPP při postihu méně závažných trestných činů lze vidět např. ve Francii, Německu a Nizozemí.

¹⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 730.

¹⁴⁵ Dodávám, že nejsem schopen pochopit úmysl zákonodárce, který v rámci novely TrZ č. 330/2011 Sb. umožnil přeměnu trestu OPP na trest domácího vězení (viz níže), ale zároveň ponechal zákonné ustanovení § 62 odst. 2 v původním znění, jež operuje pouze s trestem odnětí svobody.

zřejmé, že pachatel je neschopen soustavně vykonávat práci, postrádalo by smysl tento trest uložit. Jestliže se pachatel stane zdravotně nezpůsobilým až v průběhu výkonu trestu, může soud trest OPP přerušit, odložit nebo zcela upustit od jeho výkonu (nebo i jeho zbytku). Překážka uvedená v § 62 odst. 2 vyplynula z praktických zkušeností, neboť v minulosti se často stávalo, že trest OPP byl opětovně ukládán i pachatelům, kteří jeho výkon v minulosti mařili nebo jej řádně nevykonávali, neboť soudy nezkoumaly, zda byl tento druh trestu již někdy recidivistovi uložen. Nově je tak soudu dána možnost trest z tohoto důvodu neuložit nebo zvolit jiný druh trestu, což lze považovat za uvážený krok, který není v rozporu s principy restorativní justice a účelem alternativních trestů¹⁴⁶. Podmínkou je, aby byl trest OPP ve třech letech bezprostředně předcházejících dni zvažování uložení nového trestu skutečně přeměněn. I pokud se tak stalo, má soud stále v ojedinělých případech možnost, trest OPP opětovně uložit. Stane se tak za situace, jestliže pachatel zcela změnil svůj postoj, což bude ověřitelné z jiných hodnověrných zdrojů (probační úředník, obecní úřad apod.; srov. § 65 odst. 3 TrZ).

Za určitou quasi překážku můžeme považovat i nesouhlasné stanovisko pachatele, k němuž má soud rovněž povinnost přihlédnout (§ 64 TrZ). Pachateli se tímto uděluje právo vyjádřit svůj postoj k eventuálnímu uložení trestu OPP. I když se nejedná o právo souhlasu či nesouhlasu s trestem OPP, tak má stanovisko určitý význam při uvažování soudu o druhu ukládaného trestu. Především je důležité, aby „negativní stanovisko pachatele k tomuto druhu trestu nebylo od počátku překážkou v jeho výkonu a aby se uložení tohoto trestu nestalo jen formalitou, po které bude nutně následovat přeměna na trest odnětí svobody“¹⁴⁷. Pakliže se tedy pachatel ve vztahu k trestu OPP vyjádří negativně, měl by to být pro soud signál, že bude jednodušší uložit jiný druh trestu. Pokud se i přesto soud rozhodne trest OPP uložit, měl by v odůvodnění rozsudku své důvody náležitě vyargumentovat. Pokud výše uvedenou teorii promítneme do praktické roviny, tak zjišťujeme, že teorie byla velmi zohýbána v neprospěch pachatele i celého systému OPP. Soudy totiž stanovisko pachatele v mnohých případech vůbec nezjišťovaly, a proto následně došlo k častým přeměnám na trest odnětí svobody. Jako

¹⁴⁶ Bliže viz ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 280.

¹⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 745.

zvláště problematické se jeví situace, kdy soud rozhodoval o uložení trestu OPP trestním příkazem a neměl tak ani možnost toto stanovisko bez předchozí spolupráce s Probační a mediační službou zjistit¹⁴⁸. Soud zde předpokládal, že v případě nesouhlasu s tímto druhem trestu si odsouzený podá odpor a teprve v následném hlavním líčení by se zjišťovalo jeho stanovisko. Pokud si odpor nepodal, tak soudy předpokládaly, že s trestem souhlasí. Domnívám se, že se nejedná o uspokojivý postup, a proto podporuji iniciativu zákonodárce, který s účinností od 1. ledna 2010 začlenil do TrŘ (konkrétně § 314e odst. 3) názor odborné veřejnosti spočívající v tom, že „by bylo vhodné výslovně vázat uložení tohoto trestu na zjištění předběžného stanoviska odsouzeného, který absolvoval předjednání možnosti uložení tohoto druhu trestu a byl alespoň předběžně seznámen s konkrétním druhem prací, které by případně vykonával, místem výkonu, časovým harmonogramem apod.“¹⁴⁹ (blíže viz následující podkapitola).

Se shora uvedeným souvisí hojně diskutovaná problematika souhlasu pachatele s trestem OPP, která je řešena prakticky již od zařazení tohoto trestu do trestního zákona. Nutno říci, že dosud nedošlo prakticky k žádnému posunu, neboť zákonodárce nereflektoval názory odborné veřejnosti ani doporučení obsažená v Evropských pravidlech o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství¹⁵⁰ a tuto materii do trestního zákoníku nezařadil. Domnívám se, že je to ke škodě věci, neboť „z hlediska penologického lze udělení souhlasu považovat za určitý motivační faktor k tomu, že odsouzený uložený trest skutečně vykoná“¹⁵¹. Tuto pozitivní motivaci by u pachatele vzbudil především pohovor s úředníkem PMS, při kterém jsou projednávány podmínky a možnosti tohoto trestu. Jestliže by pachatel naznal, že mu trest OPP bude vyhovovat, tak by výsledkem jednání měl být právě souhlas pachatele; v opačném případě by měl mít soud zákonem stanovenou povinnost uložit jiný druh trestu, neboť by se jinak opakovala situace, která může dnes nastat v případě nesouhlasného stanoviska. Tento souhlas by mohl být zpočátku formální, teprve posléze by měl pod vhodným vedením

¹⁴⁸ BARBOŘÍK, Michal. Trest obecně prospěšných prací - aktuální problémy a jejich řešení. *Trestní právo*. 2006, roč. 11, č. 5, s. 8.

¹⁴⁹ Např. KUČTA, Josef. Trest obecně prospěšných prací – přítomnost a budoucnost. In KANDALEC, Pavel a kol. (ed.). *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 746.

¹⁵⁰ Pravidlo 31-36 Doporučení R/92/16 Rady Evropy.

¹⁵¹ FRYŠTÁK, Marek, ŽATECKÁ, Eva. Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů. *Trestní právo*. 2007, roč. 12, č. 9, s. 7.

probačního pracovníka vyústit ve vnitřní akceptaci viny a následujícího trestu¹⁵². Na druhou stranu je třeba souhlasit s názorem, že souhlas pachatele není sám o sobě samospasitelný a nevyřeší problém s pachateli, kteří v něm vidí možnost úniku před trestem odnětí svobody¹⁵³. Oklikou se tak vracím k problémům, které jsem nadnesl v předchozím odstavci. Je totiž zřejmé, že dokud nebude správně fungovat vazba soud – PMS, tak můžeme o začlenění tohoto institutu do našeho právního řádu a jeho skutečném fungování uvažovat pouze v rovině teorie. Inspiraci pro správné fungování je třeba hledat v zahraničních právních řádech, neboť požadavek souhlasu s uložením trestu OPP je realizován v drtivé většině zahraničních úprav (nejnověji na Slovensku, viz § 54 STZ)¹⁵⁴.

Obsahem trestu OPP je vždy určitá pracovní povinnost, kterou musí pachatel provést v požadovaném rozsahu, osobně, ve svém volném čase a bez nároku na odměnu. V zákonném ustanovení § 62 odst. 3 TrZ je uveden demonstrativní výčet druhů prací a subjektů, v jejichž prospěch mohou být tyto práce vykonávány. I v tomto ustanovení došlo oproti úpravě v TZ k jedné změně, která má za následek rozšíření okruhu prací, které lze v rámci trestu OPP uložit. Byl vypuštěn termín „obdobných“, „čímž byla otevřena možnost výkonu i kvalifikovaných prací a nejen pouze prací obdobných pracím úklidovým a údržbářským“¹⁵⁵. Rozšíření má význam především pro instituce odlišné od obcí, a to např. o instituce na poli vzdělávacím, kulturním, sociálním, charitativním, náboženském, sportovním apod. I když samotný odsouzený nesmí obdržet odměnu za OPP, je povoleno, aby výtěžek práce mohl být uvedenými institucemi zpeněžen.

Podle platné právní úpravy může soud uložit trest OPP ve výměře od 50 do 300 hodin s tím, že trest musí být vykonán do dvou let ode dne, kdy byl soudem nařízen jeho výkon (§ 63 odst. 1; § 65 odst. 1 TrZ). Ve srovnání s právní úpravou obsaženou v TZ došlo ke snížení maximální výměry trestu OPP o 100 hodin a zároveň s účinností

¹⁵² VANDUCHOVÁ, Marie. K novému trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*. 1996, roč. XLIV, č. 7, s. 398.

¹⁵³ Srov. ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 281-2.

¹⁵⁴ Mimo české úpravy nevyžaduje souhlas pachatele ještě úprava maďarská a ruská. Blíže viz SOLNAŘ, Vladimír et al. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. Část III, Tresty a ochranná opatření, s. 117-119.

¹⁵⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 377.

novely TrZ č. 330/2011 Sb. došlo k prodloužení maximální doby výkonu tohoto trestu až na dva roky. Uvedeným snížením maximální výměry se ČR přiblížila výměrám ukládaným ve vyspělých evropských zemích¹⁵⁶. Domnívám se, že stávající výměra a doba výkonu trestu OPP jsou více přiléhavé, než ony původní v rozsahu až 400 hodin a době až jednoho roku, a to především ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že účel trestu OPP by měl být především výchovný, což se neslučuje se situací, kdy TZ umožňoval uložit maximální výměru zaměstnanému člověku, pro kterého bylo jen velmi obtížné trest OPP v průběhu jednoho roku vykonat. Vezmeme-li v úvahu standardní osmihodinovou pracovní dobu, pak musel odsouzený odpracovat 50 dní, což jsou prakticky všechny soboty v kalendářním roce. Druhý důvod, který úzce souvisí s důvodem prvním, spočíval v určité demotivaci odsouzeného vysoký trest OPP v celém rozsahu vykonat, což mělo za následek časté přeměny trestů OPP na tresty odnětí svobody. Tyto výtky však nelze směřovat pouze vůči zákonodárci, ale také vůči soudcům, kteří ve více než 50% případů ukládali trest OPP v sazbě vyšší než 300 hodin¹⁵⁷.

I přes větší přiléhavost obou parametrů je zřejmé, že nastíněné problémy budou přetrvávat i nadále, jestliže ukládání OPP nebude přísně individuální a nebude více respektovat postavení a možnosti pachatele. Jednou z cest, kterou opětovně uvádím, je bližší spolupráce soudců s úředníky PMS, kteří mohou individualizaci trestu OPP zajistit. Navíc bych *de lege ferenda* navrhoval, aby bylo do TrZ vloženo ustanovení, které by vhodným způsobem stanovilo dolní a horní hodinový limit, který by musel odsouzený např. během kalendářního měsíce odpracovat, čímž by se na jedné straně zabránilo záměrnému protahování výkonu trestu ze strany např. nezaměstnaných a na druhou stranu „sebedestrukci“ aktivně pracujících. V případě, že by tento limit odsouzený nerespektoval, mohl by soud trest OPP přeměnit na trest odnětí svobody.

Přestože snížení výměry s sebou přináší jednoznačná pozitiva, jedná se dle mého názoru o krok nedotažený, neboť dochází k ještě větší disproporci mezi sazbou trestu

¹⁵⁶ Shodně KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 500; FRYŠTÁK, Marek, ŽATECKÁ, Eva. Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů. *Trestní právo*. 2007, roč. 12, č. 9, s. 6.

¹⁵⁷ Blíže viz BARBOŘÍK, Michal. Trest obecně prospěšných prací - aktuální problémy a jejich řešení. *Trestní právo*. 2006, roč. 11, č. 5, s. 7.

odnětí svobody, kterou trest OPP nahrazuje, a jeho reálnou výměrou, což se, vzhledem ke shora uvedenému, mohlo promítnout i do rozhodovací praxe soudů, neboť si nelze nevšimnout prudkého poklesu počtu uložených trestů OPP v roce 2010. Je také skutečností, že nově zavedené snížení výměry může být v mnoha případech pouze optické, protože v trestním zákoníku již neexistuje překážka, která by zakazovala uložení nového trestu OPP v případě, kdy ten původní ještě nebyl vykonán. V praxi tak může nastat situace, že v jednom okamžiku budou pachatelé souběžně „běžet“ dva tresty OPP, které mohou v součtu maximální povolenou hranici přesáhnout. Tato skutečnost se stala předmětem kritiky především ze strany PMS, neboť PMS dlouhodobě usilovala o snížení výměry trestu OPP, a proto je pochopitelný její nesouhlas s možností maximální výměru uvedeným způsobem překročit. Naopak zástupci soudcovské veřejnosti by byli pro zvýšení maximální výměry, v extrémním případě až na 800 hodin OPP¹⁵⁸.

Stejně jako u trestu domácího vězení, může i zde soud uložit pachatelé na dobu trestu přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v zákonném ustanovení § 48 odst. 4 TrZ, směřující k vedení řádného života, a zavázat ho, aby nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou přečinem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané přečinem (§ 63 odst. 2 TrZ; v podrobnostech odkazují na pasáž v kapitole 8.1.).

8.2.2. Výkon trestu obecně prospěšných prací

Z osobní povahy tohoto trestu vyplývá, že pachatel je povinen trest OPP vykonat sám osobně a nemůže ho při vymezené činnosti nikdo zastoupit. Další podmínkou je, že OPP musí být prováděny bezplatně ve volném čase pachatele. Tato podmínka je stanovena proto, aby bylo dosaženo určité újmy v pachatelově sféře, kterou je možno odčinit škodlivé následky spáchaného přečinu a zároveň si uvědomit nesprávnost svého jednání.

Aby bylo možno hovořit o efektivním výkonu trestu, musí být vykonán v co nejkratším časovém období po pravomocném rozhodnutí soudu o jeho uložení.

¹⁵⁸ Blíže viz HÁKOVÁ Lucie, KOTULAN, Petr, ROZUM, Jan. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*. 2005, roč. 10, č. 4, s. 12.

V případě trestu OPP stanoví zákon lhůtu dvou let od doby, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu (§ 65 odst. 1). Takto stanovená doba se užije v okamžiku, kdy nebyl vymezen kratší časový úsek (srov. č. 50/1999-I Sb. rozh. tr.). Aby mohla být lhůta dodržena, je třeba, aby všechny instituce, které dbají o řádný výkon trestu OPP, stanovily časový průběh výkonu způsobem, aby bylo v možnostech pachatele jej bez problému vykonat (komentář v předchozí podkapitole). K řádnému výkonu je pachatel nucen hrozící přeměnou trestu OPP na trest domácího vězení nebo trest odnětí svobody. Hrozba se logicky nevztahuje na případy, kdy pachatel objektivně tento stav nezavinil (přechodný nedostatek práce, problémy při jejím provádění apod.). Počátek a běh této lhůty je ovlivněn rozhodnutími o odkladu či přerušení vykonávacího řízení z důvodů zdravotních a jiných (§ 339 odst. 5, § 340 odst. 2 TrŘ) a také okolností, zda nastala některá z překážek výkonu trestu OPP.

Alternativní překážky výkonu, jejichž doba trvání se nezapočítává do uvedené dvouleté lhůty, stanoví TrZ taxativně v § 65 odst. 1 písm. a) a b). První okruh tvoří zdravotní překážky nebo zákonné překážky. Jedná se především o dočasnou zdravotní indispozici způsobenou onemocněním nebo úrazem odsouzeného, kterou nelze vyřešit výkonem jiné práce či jinou změnou. Tato překážka se vztahuje rovněž na případy, kdy bylo rozhodnuto o odkladu či přerušení výkonu trestu OPP. V případě dlouhodobé nebo trvalé pracovní neschopnosti upustí soud od výkonu trestu OPP či jeho zbytku (§ 340a odst. 2 TrŘ). Jinou zákonnou překážkou zde bude zejména odklad výkonu trestu obecně prospěšných prací z jiných důležitých důvodů podle § 339 odst. 3 TrŘ nebo odklad a přerušení výkonu tohoto trestu u vojáků podle § 340 TrŘ¹⁵⁹. Do druhého okruhu patří výkon vazby nebo trestu odnětí svobody. Jedná se o speciální případy překážek uvedených v prvním okruhu, přičemž v případě vazby musí jít o skutečný výkon vazby ve věznici a v případě trestu odnětí svobody o trest uložený v jiné trestní věci (důvody viz § 52 odst. 2 TrZ). Doba odložení či přerušení výkonu trestu OPP se také nezapočítává do lhůty stanovené v § 65 odst. 1 TrZ.

¹⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 749-750.

V souvislosti s nabytím účinnosti nového TrZ došlo i v oblasti obecně prospěšných prací ke změnám v navazujících předpisech. Osobně se zaměřím na změny, které proběhly v trestním řádu.

Dle F. Púryho bylo smyslem těchto změn zefektivnit výkon trestu OPP, a to zejména „*upřesněním postupu při nařizování výkonu trestu obecně prospěšných prací, při nástupu odsouzeného k vlastnímu výkonu, při změně druhu a místa vykonávaných prací, dále zavedením důslednější kontroly výkonu tohoto trestu a širším využitím úředníků probační a mediační služby ke kontrole i k součinnosti při nařizování i vlastním výkonu trestu obecně prospěšných prací*“¹⁶⁰.

Z § 314e odst. 2 TrŘ vyplývá, že jedním z trestů, který může být uložen formou trestního příkazu je i trest obecně prospěšných prací. Oproti dřívější právní úpravě zde nastal významný posun spočívající v tom, že trestním příkazem může být trest OPP uložen pouze po předchozím vyžádání si zprávy probačního úředníka obsahující zjištění o možnostech výkonu tohoto trestu a o zdravotní způsobilosti obviněného, včetně stanoviska obviněného k uložení tohoto druhu trestu (§ 314e odst. 3 TrŘ). Samosoudce pak ukládá trest OPP s přihlédnutím k vypracované zprávě. V souladu s názorem pracovníků PMS spatřuji v uvedeném ustanovení velký krok směrem k transparentnímu a efektivnímu výkonu trestu OPP. K tomuto názoru mě vedou logické úvahy i zkušenosti, které jsem načerpal při kontaktech s pracovníky PMS, kteří jednoznačně potvrzují mé domněnky, že v situaci, kdy soud využil možnosti obrátit se na ně ještě před uložením trestu OPP a PMS měla možnost posoudit vhodnost tohoto trestu pro konkrétního pachatele, tak v případě kladného posouzení se dramaticky zvýšila úspěšnost i kvalita vykonávaných prací, neboť byli z velké většiny eliminováni nevhodní kandidáti. Doufám tedy, že se soudy budou řídit novou právní úpravou a neskloznou opět k dřívější kritizované praxi.

Odsouzený vykonává trest OPP v obvodu soudu, ve kterém bydlí. Se souhlasem odsouzeného může být vykonáván i mimo tento obvod (§ 335 TrŘ). Jakmile se rozhodnutí, podle něhož se má trest OPP vykonat, stane vykonatelným, zašle předseda senátu jeho opis probačnímu úředníkovi (§ 336 odst. 1 TrŘ). O druhu a místě výkonu

¹⁶⁰ Ibid. s. 750.

trestu obecně prospěšných prací rozhodne okresní soud, který je uložil, na návrh probačního úředníka. V tomto návrhu vychází probační úředník z potřeby výkonu obecně prospěšných prací v obvodu soudu, který je uložil, a zároveň se snaží, aby odsouzený pracoval co nejbližší svému bydlišti. Odsouzený nemůže soudem stanovené podmínky výkonu trestu svévolně měnit, a pokud tak učiní a vykoná práce v rozporu s rozhodnutím soudu, nelze takto vykonané práce považovat za výkon nařízeného trestu OPP (srov. č. 2/05–II Sb. rozh. tr.). V případě, že má být trest OPP vykonáván mimo obvod soudu, v němž odsouzený bydlí, musí být součástí návrhu i písemný souhlas odsouzeného s tímto výkonem (§ 336 odst. 2). Soud zároveň poučí odsouzeného o jeho povinnosti dostavit se do čtrnácti dní od oznámení uvedeného rozhodnutí na dotčené středisko PMS za účelem projednání podmínek výkonu trestu OPP a také o povinnosti dostavit se v určitý den, stanovený probačním úředníkem pověřeným jeho kontrolou, na obecní úřad nebo instituci za účelem nástupu výkonu trestu. Součástí poučení je i upozornění na následky nesplnění těchto povinností (§ 336 odst. 3). O rozhodnutí podle § 336 odst. 2 vyrozumí soud dotčené středisko PMS a zároveň pověří formou opatření určitého úředníka PMS kontrolou výkonu tohoto trestu (§ 336 odst. 4). Ustanovení § 336 odst. 5 nově umožňuje v průběhu výkonu trestu OPP změnit druh prací a místo jejich výkonu. Při stanovení podmínek výkonu, dne nástupu a způsobu kontroly postupuje úředník PMS v úzké součinnosti s příslušným obecním úřadem nebo institucí, u níž je výkon prováděn, při současném zohlednění vlivu výkonu uloženého trestu na pozitivní prvky života odsouzeného (např. výkon zaměstnání, vzdělání apod.)

Z uvedených ustanovení je zřejmé, že došlo ke skutečnému rozšíření využití potenciálu probačních úředníků, což považuji za velké plus nové úpravy.

Jestliže odsouzený nesplní povinnosti stanovené v § 336 odst. 3 nebo bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu OPP, zaviněně nevykoná ve stanovené době uložený trest nebo jinak maří výkon tohoto trestu, sdělí dotčený probační úředník nebo jeho prostřednictvím obecní úřad či jiná instituce tuto skutečnost bezodkladně soudu, který výkon trestu nařídil (§ 337 TrŘ), přičemž právě kvalitní spolupráce obce či jiné instituce s probačním úředníkem zajišťuje efektivní kontrolu nad výkonem trestu OPP. V návaznosti na toto sdělení předseda senátu okresního soudu bez zbytečného odkladu rozhodne ve veřejném zasedání o přeměně trestu OPP nebo jeho

zbytku na trest domácího vězení nebo trest odnětí svobody, popř. rozhodne dle § 65 odst. 3 TrZ. O takovém rozhodnutí předseda senátu okresního soudu v souladu s ustanovením § 340b odst. 1 TrŘ vyrozumí středisko PMS v obvodu okresního soudu, v němž je trest obecně prospěšných prací vykonáván¹⁶¹.

Obecní úřady a obecně prospěšné instituce průběžně informují středisko PMS, do jehož obvodu náleží, jednak o požadavcích na vykonání OPP a zároveň o podstatných změnách těchto požadavků, aby mělo středisko stále přehled, kde jsou tyto práce potřeba (§ 338 odst. 2 TrŘ). Při získávání požadavků na provedení obecně prospěšných prací vhodných pro odsouzené a při výkonu trestu OPP spolupracuje probační úředník pověřený kontrolou jejich výkonu s obcemi a obecně prospěšnými institucemi a provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život (§ 338 odst. 3 TrŘ).

I přes viditelný pokrok v právní úpravě výkonu trestu OPP bych *de lege ferenda* navrhoval vytvořit centrální registr výkonu trestů OPP, který by spravovala PMS a ze kterého by bylo jednoznačně patrné, kolik hodin bylo odsouzenému pravomocně či nepravomocně uloženo, kolik mu jich eventuálně zbývá vykonat, zda mu byl již v minulosti trest OPP přeměněn na trest domácího vězení nebo trest odnětí svobody apod. Využitelnost tohoto institutu by spočívala jednak ve výrazném zrychlení toku informací mezi PMS a soudy a zároveň v minimalizaci rizik chybného rozhodnutí. Nezanedbatelným efektem by byla i úspora finančních prostředků.

8.2.3. Přeměna trestu obecně prospěšných prací

I oblast postihu odsouzeného za maření výkonu trestu obecně prospěšných prací doznala v souvislosti s novelizací trestního zákoníku změny, spočívající v zakotvení možnosti přeměny trestu OPP na trest domácího vězení [(§ 65 odst. 2 písm. a)].

Přeměna trestu OPP na trest domácího vězení nebo trest odnětí svobody může nastat v době od pravomocného odsouzení do skončení výkonu tohoto trestu v případech, kdy odsouzený:

¹⁶¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 956.

- a) nevede řádný život,
- b) vyhýbá se nástupu výkonu trestu obecně prospěšných prací,
- c) bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu tohoto trestu,
- d) jinak maří výkon trestu obecně prospěšných prací,
- e) zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest.

Trestní zákoník ani trestní řád přitom nemají žádné zvláštní omezení, kdy nejpozději lze zjišťovat některý ze shora uvedených důvodů, ani do jaké doby od jeho zjištění může soud rozhodnout o přeměně. Proto zde platí obecná lhůta k promlčení výkonu trestu (§ 94 odst. 1 písm. d)¹⁶². Zajímavý důvod přeměny je uveden pod písmenem e), neboť zahrnuje případy, kdy se odsouzený sice dostavil k nástupu výkonu trestu, ale vůbec nezačal se samotným výkonem anebo část trestu již vykonal, ale odmítl pokračovat dále. V těchto případech záleží na faktu nečinnosti, a nikoli na jejím způsobu. Soud rozhodne o přeměně trestu pouze za situace, kdy bylo zjištěno, že pachatelova nečinnost ve stanovené době je zaviněná. Stanovenou dobou je obvykle doba dvou let od nařízení výkonu trestu OPP, pokud soud nerozhodne o době kratší. Zavinění nelze spatřovat v překážkách nezpůsobených odsouzeným, i když je zřejmé, že mu mohou znemožnit přechodný výkon trestu. Jestliže si však odsouzený sám sobě způsobí zranění s cílem dosáhnout zdravotní nezpůsobilosti a posléze trest OPP nevykonat, je jeho jednání jednoznačně zaviněné a odůvodňuje přeměnu trestu.

Jestliže se soud rozhodne, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, pro přeměnu trestu OPP nebo jeho zbytku za podmínek § 60 odst. 1 TrZ na trest domácího vězení, musí pro případ, že by výkon tohoto trestu byl zmařen, stanovit náhradní trest odnětí svobody, který nesmí být přísnější nežli trest, který by pachateli hrozil v případě přeměny trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody; přitom každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den domácího vězení (§ 65 odst. 2 písm. a) TrZ).

¹⁶² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 752.

Samotné zařazení ustanovení přinášejícího možnost postihu odsouzeného za nedodržení podmínek výkonu trestu OPP jeho přeměnou na trest domácího vězení shledávám za pozitivní, logické a v základu správné, neboť trest obecně prospěšných prací by měl být i za stávající situace ukládán ve většině případů za méně závažné přečiny a hrozba přeměny na trest domácího vězení s možností následného využití trestu odnětí svobody se jeví jako dostatečná. Ovšem stejně jako v případě podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody považuji využití trestu domácího vězení v tomto směru za předčasné, neboť schází vyřešení problému s dosud nefungujícím elektronickým monitoringem domácích vězňů, a proto lze za touto změnou vidět pouze nedomyšlenou snahu zákonodárce v co největší míře omezit využívání krátkodobých trestů odnětí svobody z důvodu přeplněnosti věznic¹⁶³.

Jestliže se soud rozhodne pro přeměnu nevykonaného trestu OPP na trest odnětí svobody, pak musí také rozhodnout o způsobu výkonu trestu odnětí svobody a jeho délce, která se vypočítá z přepočtu zbytku nevykonaného trestu OPP. Klíč přepočtu je od 1. ledna 2010 nastaven tak, že každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den trestu odnětí svobody (§ 65 odst. 2 písm. b) TrZ). Domnívám se, že toto zpřísnění je pozitivní, leč nedostatečné. Jak jsem již uvedl v předcházející kapitole, považuji celou úpravu za nedotaženou a polovičatou, neboť je sice správné, že se zákonodárce snažil o omezení přeměn trestu OPP, ale stále nedošlo k odstranění základní dichotomie mezi výší sazby trestu odnětí svobody, která pachateli za určitý přečin hrozí, a výší hodinové výměry trestu OPP (potažmo přeměněné výměry), která je mu ve skutečnosti uložena. Když to zaokrouhlím, tak v rámci obou forem přeměny je možno pachateli uložit maximální trest ve výši jednoho roku. To je dle mého názoru velmi málo za situace, kdy maximální hrozící trest tuto hranici 5x překonává (viz výše).

Pokud odsouzený vykonal trest OPP až poté, co bylo pravomocně rozhodnuto o jeho přeměně, je nutno rozhodnout dle analogie § 92 odst. 2 TrZ o započítání

¹⁶³ Obraz nedokonalosti zákonodárského procesu je viditelný i ze samotného znění § 65 odst. 2 písm. a) TrZ, kdy je zde stále pojednáváno o institutu náhradního trestu odnětí svobody ve vztahu k trestu domácího vězení, přičemž v ustanovení § 61 TrZ, upravujícím generálně oblast přeměny trestu domácího vězení na trest odnětí svobody, je již použit odlišný model, vystavěný na principech přeměny trestu domácího vězení na trest odnětí svobody.

vykonaného trestu OPP do již přeměněného trestu domácího vězení nebo trestu odnětí svobody (srov. č. 50/99-IV Sb. rozh. tr.). Z uvedeného plyne, že odsouzený se může přeměně trestu OPP vyhnout (resp. zmenšit počet přeměněných hodin) ještě poté, co zavinil příčinu k takovému postupu, a to jednoduše tím způsobem, že do doby než soud takto rozhodne, odpracuje zbytek trestu nebo alespoň jeho část (obdoba u peněžitého trestu, viz kapitola 8.3.2.). Je tak naznačena jednoznačná preference výkonu původního trestu, což lze považovat v některých situacích za účelné a pochopitelné, ale naopak při porušení podmínek vedení řádného života by bylo třeba upřednostnit okamžitou přeměnu na trest odnětí svobody¹⁶⁴.

Jedním z nových institutů zavedených trestním zákoníkem je možnost dodatečné modifikace trestu OPP. Ona modifikace spočívá ve fakultativní možnosti soudu výjimečně ponechat trest OPP v platnosti, popř. prodloužit jeho délku až o 6 měsíců, i v případech, kdy by za standardních okolností došlo k jeho přeměně. Podmínkou je, že soud musí zpřísnit původní trest alternativním použitím některého z opatření uvedených v ustanovení § 65 odst. 3 TrZ¹⁶⁵. Výběr opatření, popř. jejich kombinace je zcela na uvážení soudu. Z hlediska výjimečnosti tohoto procesu jsou důležité především okolnosti konkrétního případu a osoba odsouzeného. Při posuzování těchto hledisek se použijí jednak obecná kritéria pro ukládání určitého druhu trestu a dále pak rozhodné skutečnosti, které vyplynuly z dosavadního průběhu výkonu trestu OPP, k nimž patří i charakter a závažnost důvodu, pro který mělo k přeměně dojít. Domnívám se, že ve výjimečných případech je tento postup správný a vhodně doplňuje právní úpravu.

¹⁶⁴ Blíže viz ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 291-293.

¹⁶⁵ Soud může stanovit nad odsouzeným na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dohled nebo stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dosud neuložená přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 nebo stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku některé z výchovných opatření dle § 63 odst. 3, je-li ve věku blízkém věku mladistvých.

8.3. Peněžitý trest

Peněžitý trest je jedním z nejstarších a zároveň nejdůležitějších a nejpoužívanějších druhů trestů, neboť představuje jednu z nejosvědčenějších alternativ ke krátkodobým trestům odnětí svobody. I když je zřejmé, že tento trest je majetkové povahy, tak jeho uplatnění je mnohem širší než jen v rámci majetkových trestných činů, což úzce souvisí s otázkou očekávaných účinků peněžitého trestu, které se dovozují zejména z toho, že „ve společnosti, v níž převládá konzumní myšlení a hlavní význam je přikládán naplňování materiálních tužeb a přání, je jako újma pocíťováno vynucené zřeknutí se spotřeby a s tím spojené omezení životního standardu“¹⁶⁶.

Hned na počátku této kapitoly je třeba zmínit důležitou skutečnost, a sice že peněžitý trest, na rozdíl od trestu domácího vězení a trestu OPP, nepředstavuje čistě alternativní trest v tzv. užším slova smyslu. Nastíněné tvrzení vychází z poznatku, že „přichází v úvahu uložení peněžitého trestu i vedle trestu odnětí svobody, resp. ze zákona vyplývá nemožnost této kumulace pro jeden ze tří případů, kdy lze peněžitý trest uložit“¹⁶⁷ [(§ 67 odst. 2 písm. b)].

Stejně jako při ukládání ostatních alternativních trestů i u trestu peněžitého dochází k omezení obvyklé kvality života odsouzeného, ale ne do té míry, aby následovalo zpřetrhání dosavadních rodinných a sociálních vazeb. Podstatnou výhodou peněžitého trestu je, že jeho výkon není spojen s dezintegračními účinky typickými pro výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody¹⁶⁸. I přes možné široké uplatnění tohoto trestu nacházíme v konkrétních případech výrazný limitující faktor v podobě skutečnosti, že peněžitý trest nepostihuje pouze pachatele, ale i jeho rodinu a osoby, vůči nimž má pachatel finanční závazky.

¹⁶⁶ MEIER, D. Bernd, *Strafrechtliche Sanktionen*. 3. Auflage. Berlin; Heidelberg: Springer-Verlag, 2009 [cit. 2011-04-15]. Dostupné z WWW <http://books.google.com/books?id=GtPAn4no9RwC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

¹⁶⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 245.

¹⁶⁸ VANDUCHOVÁ, Marie. Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody? In VANDUCHOVÁ, Marie, GRIVNA, Tomáš (ed). *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008 s. 424.

O tom, že peněžitý trest patří k trestům nejstarším, svědčí i skutečnost, že jej lze nalézt již v z. č. 117/1852 ř. z. Od té doby prodělal kontinuální vývoj, který blíže mapují v rámci kapitoly čtvrté. Proto bych nyní zmínil pouze některé významné okamžiky v téměř 160 leté historii tohoto trestu. Jak jsem již uvedl, zmínku o peněžitém trestu na našem území nalezneme již v trestním zákoně z roku 1852. Významnější využití nalezl v některých dílčích zákonech přijatých po roce 1918. V tzv. socialistickém právu panovalo dlouho přesvědčení, že peněžitý trest nemá mít širší uplatnění¹⁶⁹. Prostor pro jeho omezené ukládání, jako trestu samostatného, vytvořil až trestní zákon z roku 1961 (140/1961 Sb.) s dalším rozšířením možností ukládání v roce 1965 (z. č. 56/1965 Sb.). Pozice peněžitého trestu jako alternativy trestu odnětí svobody byla významně posílena po roce 1989. Nejprve novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb., která za pomoci klauzule *ultima ratio* (§ 39 odst. 2 TZ) omezila ukládání trestu odnětí svobody za trestné činy se sazbou do jednoho roku a zároveň umožnila uložit peněžitý trest jako alternativu trestu odnětí svobody se sazbou do tří let, pokud vzhledem k povaze spáchaného činu a možnosti nápravy pachatele nebylo nutné tento trest s trestem odnětí svobody kumulovat. Dále novelou č. 152/1995 Sb. upravující možnosti přeměny peněžitého trestu na trest odnětí svobody. Tzv. velkou novelou č. 265/2001 Sb. upevňující princip *ultima ratio* v tom směru, že nově bude omezeno ukládání trestu odnětí svobody za trestné činy se sazbou odnětí svobody do tří let. Dle mého názoru k upevnění pozice peněžitého trestu a rozšíření jeho použití došlo i začleněním tohoto trestu v podobě peněžitého opatření a peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu do ZSM, neboť je zde dále rozpracován za použití institutů, z nichž některé se uplatnily i v TrZ (systém denních sazeb).

Pokud se podíváme na četnost ukládání peněžitého trestu, tak paradoxně zjistíme, že i přes snahu o neustálé rozšiřování jeho použití, docházelo v reálu k přesnému opaku, a i když se zdálo, že se trend v posledních letech pomalu obrací, tak rok 2010 znamenal návrat k původnímu kurzu. V roce 1990 představoval počet odsouzených k peněžitému trestu 16,7 %, v roce 2006 3,9 %, v roce 2009 7,2 % a v roce 2010 4,9 % z celkového počtu uložených trestů¹⁷⁰.

¹⁶⁹ SOLNAR, Vladimír et al. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. Část III, Tresty a ochranná opatření, 283s. s. 140.

¹⁷⁰ Blíže viz Příloha č. 1.

8.3.1. Hmotněprávní úprava

Hmotněprávní úprava peněžitého trestu, stejně jako u trestu obecně prospěšných prací, vychází z dřívější právní úpravy, která je změněna pouze v několika stěžejních bodech. Jednoznačně pozitivně lze hodnotit skutečnost, že i přes velkou změnu ve způsobu stanovení výše peněžitého trestu zachoval zákonodárce jednotný systém a neuchýlil se ke komplikovanějšímu řešení. Lze tedy předeslat, že v zásadě k převratným změnám tohoto institutu nedošlo, spíše můžeme hovořit o jeho přiblížení se všeevropským standardům.

Dle § 67 TrZ lze uložit peněžitý trest jako trest samostatný či vedlejší v těchto případech:

- 1) ... „jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch“,
- 2) bez podmínek ad 1) může soud uložit peněžitý trest pouze v případě, že
 - a) „trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje“,
 - b) „ho ukládá za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá“.

Z uvedeného zákonného ustanovení vyplývá, že peněžitým trestem je sice možné postihnout široké spektrum trestných činů, avšak jeho hlavní využití bude směřovat k postihu trestných činů, při jejichž provádění pachatelé operují s určitými majetkovými či finančními prostředky.

V první řadě se bude jednat o trestné činy proti majetku, hospodářské trestné činy a trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných a obecně nebezpečných. Důvodem je, že v těchto případech lze účinně postihnout majetkový prospěch pachatele, který získal z trestné činnosti za situace, kdy jej nelze odčerpat jiným způsobem (např. propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty či povinností k náhradě škody)¹⁷¹. Tak

¹⁷¹ Využití peněžitého trestu tímto směrem umocňuje začlenění § 39 odst. 7 do trestního zákoníku, který výslovně instruuje soud, aby v situacích, kdy to bude s ohledem na majetkové a osobní poměry pachatele

tomu bude např. u trestného činu poškozování spotřebitele nebo u trestných činů úplatkářství¹⁷². Navíc, jestliže je peněžitý trest ukládán dle § 67 odst. 1, tak ani nelze hovořit o žádném omezení z hlediska typové závažnosti spáchaného trestného činu. Další skupinou trestných činů, které sice nemají majetkovou povahu, ale při jejichž postihu lze účelně uplatnit zábrannou funkci peněžitého trestu, jsou trestné činy, ke kterým pachatel potřebuje určité finanční prostředky, jejichž odčerpání zabrání dalšímu pokračování či rozvoji trestné činnosti. Jedná se např. o trestný čin kuplířství, oblasť drogových trestných činů apod.¹⁷³. V těchto případech slouží peněžitý trest jako účinný doplněk trestu odnětí svobody, i když u některých trestných činů dané povahy je třeba prokázat zjištěný úmysl, a to z důvodu nutnosti využít ustanovení § 67 odst. 1, neboť trestní sazba jiný postup neumožňuje. Pro poslední širokospektrální skupinu trestných činů, v jejímž rámci je možné tento trest považovat za alternativní trest v tzv. užším slova smyslu, je naopak typické, že zahrnuje méně závažné delikty (přečiny), které povětšinou spáchaly osoby dosud netrestané, jež není třeba postihovat trestem odnětí svobody (viz § 67 odst. 2 písm. b) TrZ).

Podmínkou pro uložení peněžitého trestu jako trestu samostatného je skutečnost, že vzhledem k povaze a závažnosti činu, k osobě a poměrům pachatele není uložení jiného trestu třeba (§ 67 odst. 3 TrZ). Peněžitý trest nelze zároveň uložit vedle trestu propadnutí majetku (§ 53 odst. 1 TrZ), neboť by došlo k nežádoucí kumulaci majetkových sankcí.

Jak jsem již naznačil výše, největší změna nastala ve způsobu výměry peněžitého trestu. V § 68 TrZ je zakotven systém tzv. denních sazeb, který se již dříve fakultativně využíval při ukládání peněžitého opatření mladistvým pachatelům (§ 27 ZSM). Nutno říci, že systém denních sazeb se uplatňuje ve většině evropských právních úprav, neboť se tak eliminují nerovnosti občanů před zákonem, vycházející z jejich rozdílných majetkových poměrů.

možné, uložil některý z trestů, který pachatele postihne na majetku (§ 66 až § 72). Vzhledem k omezeným možnostem ukládání trestu propadnutí majetku a trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty bude roli hlavní majetkové sankce hrát peněžitý trest.

¹⁷² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 774.

¹⁷³ Blíže viz FRYŠTÁK, Marek, ŽATECKÁ, Eva. *Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku*. In KANDALEC, Pavel a kol. (ed.). *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 658.

Podstatou tohoto systému je vyjádření povahy a závažnosti činu počtem denních sazeb, přičemž za každý den musí být uhrazena určitá peněžní částka stanovená na základě pečlivého hodnocení majetkových poměrů pachatele¹⁷⁴. Z toho plyne, že se uplatňují odlišná kritéria pro stanovování počtu sazeb a jejich konkrétní výše, přičemž celková částka peněžitého trestu je tvořena multiplikací obou kritérií. Neztotožňuji se s názorem P. Soukupa, který říká, že „*toto rozdělování kritérií není optimální, jelikož neexistuje zjevný důvod, aby se povaha a závažnost spáchaného trestného činu neodrážely ve výši sazeb. Opačně pak by se měly osobní a majetkové poměry pachatele dotýkat i počtu denních sazeb*“¹⁷⁵. Naopak se domnívám, že stávající systém je logičtější a jednodušší než jím navrhovaný postup, neboť nyní si soud může vyhodnotit obě kritéria samostatně a jejich průmětem získat požadované řešení, které obě složky zohlední. Dle mého názoru by navíc tímto způsobem došlo k negaci systému denních sazeb a k faktickému návratu k formátu peněžitého trestu uplatňovanému v předchozí právní úpravě. Souhlasím s O. Novotným, když říká, že „*systém denních sazeb umožňuje, aby při rozdílných majetkových poměrech byli pachatelé v případě činu stejné závažnosti i přes rozdílně vyměřenou částku postižení stejně citelně*“¹⁷⁶.

Konkrétně je možno pachateli uložit nejméně 20 a nejvýše 730 denních sazeb (§ 68 odst. 1), přičemž jedna denní sazba činí nejméně 100 a nejvýše 50000 Kč (§ 68 odst. 2). Maximální výměra peněžitého trestu tak může činit až 36,5 milionu korun. Je zřejmé, že zákonodárce při stanovení rozptylu denních sazeb nedbal na praktické zahraniční zkušenosti a skokově zvýšil horní hranici výměry více než sedmkrát, což může mít za následek, že se v určitých případech přednosti peněžitého trestu neuplatní a jeho účinky budou naopak desocializační¹⁷⁷.

Při stanovení výše denní sazby vychází soud zpravidla z čistého příjmu, který pachatel má, nebo by mohl mít průměrně za jeden den (§ 68 odst. 3). Tento příjem musí být stanoven s ohledem na daně, poplatky a jiné povinné platby, které na něm vážnou.

¹⁷⁴ JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 383.

¹⁷⁵ SOUKUP, Pavel. Peněžitý trest. *Trestní právo*. 2007, roč. 12, č. 9, s. 27.

¹⁷⁶ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné : obecná část*. 6. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 370.

¹⁷⁷ Blíže viz VANDUCHOVÁ, Marie. Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody? In VANDUCHOVÁ, Marie, GRIVNA, Tomáš (ed). *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008 s. 427.

Výměra peněžitého trestu přitom nevychází pouze z příjmu, který pachatel získal trestnou činností, ale také z hodnoty majetku nabytého poctivou prací (srov. č. 51/1988–I Sb. rozh. tr.). Proto se při stanovení výše denní sazby vychází z celkových finančních prostředků, kterými pachatel aktuálně disponuje (patří sem např. mzda pachatele, movitý a nemovitý majetek, výnosy z fondů cenných papírů apod.), se započítáním závazků (tj. vyživovacích povinností, splátek půjček, úvěrů apod.) při zohlednění jeho osobních poměrů (tj. věku, rodinných poměrů, zdravotního stavu, vzdělání, apod.). Zákonodárce rovněž počítal se situací, že by pachatel v obavě z peněžitého trestu mohl změnit zaměstnání a přijmout hůře placenou práci, a proto umožnil soudu, aby v takovém případě vycházel z příjmu potenciálního. V situaci, kdy výši příjmu pachatele není možné určit, může být tento stanoven odhadem soudu (§ 68 odst. 4). Peněžitý trest může být uložen pouze v tuzemské měně, tj. v korunách českých (§ 13, § 16 odst. 1 z. č. 6/1993 Sb.).

Za určitý nedostatek nové právní úpravy v oblasti ukládání peněžitého trestu považují absenci zákonného ustanovení, které by zohledňovalo možnosti uspokojení nároků věřitelů a v jejich rámci samozřejmě nároků poškozených na náhradu škody. Určitou ochranu sice poskytuje § 343 odst. 2 TrŘ stran vymáhání výkonu trestu (viz níže), ale pokud odsouzený zaplatí dobrovolně, tak bude věřitel (poškozený) jednoznačně znevýhodněn. Proto v rámci odstranění jednoho z negativ právní úpravy a s ohledem na principy restorativní justice *de lege ferenda* navrhuji, aby došlo k zakotvení dalšího kritéria, které by měl soud při ukládání peněžitého trestu zkoumat, a sice existenci majetkových nároků třetích osob vůči pachateli.

Stejně jako za minulé právní úpravy by i nyní mělo dojít k jednorázovému uhrazení peněžitého trestu, kdy obdržená částka představuje finanční hodnotu zaplacenou k výkonu tohoto trestu, která připadne státu. Aby však byla zaručena větší dobytost uloženého trestu, může soud povolit placení formou měsíčních splátek. Přiměřenost splátek bude vycházet z osobních a majetkových poměrů pachatele a z požadavku, aby peněžitý trest placený v měsíčních splátkách zajistil dostatečnou nápravu pachatele a ochranu společnosti¹⁷⁸. V souhrnu musí uložené splátky odpovídat

¹⁷⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009., s. 786.

celkové výši peněžitého trestu stanoveného násobkem denních sazeb. Dle mého názoru je správné, že soudu byla dána možnost částečné moderace peněžitého trestu. Je však důležité, že soud má možnost tuto výhodu podmínit dodržováním splátkového kalendáře. V případě jeho nedodržení výhoda splátek peněžitého trestu odpadá a pachatel je povinen jednorázově doplatit celý nesplacený zbytek trestu. Z důležitých důvodů je možno povolit splátkový kalendář i ve fázi vykonávací.

Soud peněžitý trest neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný (§ 68 odst. 6). Logicky půjde o první otázku, kterou bude soud ve vztahu k peněžitému trestu zkoumat, přičemž se musí zabývat i zjišťováním závazků obviněného, zejména rozsahu jeho zákonné vyživovací povinnosti a rozsahu povinnosti k náhradě škody, které mají přednost před zaplacením peněžitého trestu (srov. č. 5/1974 Sb. rozh. tr.). V okamžiku, kdy soud po pečlivém zkoumání majetkových poměrů pachatele, nazná, že majetkové poměry pachateli neumožní peněžitou částku uhradit (a to ani formou splátek), peněžitý trest neuloží (srov. č. 22/1977-II Sb. rozh. tr.).

8.3.2. Výkon peněžitého trestu

Výkon peněžitého trestu je upraven v trestním řádu v ustanoveních § 341 až § 345. Tato ustanovení byla rovněž novelizována zákonem č. 41/2009 Sb. v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. Výkon peněžitého trestu se provádí z moci úřední a trestní řád jej svěřuje soudu, kterým byl tento trest uložen. Podstatnou změnou ve srovnání s dřívější právní úpravou je možnost vymáhání uloženého trestu.

Z § 314 odst. 2 TrŘ vyplývá, že peněžitý trest může být uložen i formou trestního příkazu. Podmínkou je, že náhradní trest nesmí ani s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat výměru jednoho roku (§ 314 odst. 4 TrŘ; srov. č. 36/1996 Sb. rozh. tr.). Stejná podmínka platí, jestliže se spolu s peněžitým trestem ukládá trest domácího vězení (bližší viz kapitola 8.1.3).

Jakmile se stane vykonatelným rozsudek, který stanovil odsouzenému povinnost zaplatit peněžitý trest, vyzve předseda senátu odsouzeného, aby částku peněžitého trestu zaplatil do 15 dnů s tím, že v opačném případě bude jeho zaplacení vymáháno. Jakmile se o tom odsouzený dozví, může požádat soud, aby z důležitých důvodů splacení odložil

nebo aby mu povolil platit peněžitý trest ve splátkách (pokud nejsou stanoveny již ve výroku vykonatelného rozhodnutí). Předseda senátu tento požadavek posoudí, a pokud jej shledá oprávněným, rozhodne o odložení výkonu peněžitého trestu, a to na dobu nejvýše tří měsíců ode dne, kdy rozsudek nabyl právní moci, nebo povolí placení ve splátkách tak, aby byl celý trest splacen nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy rozsudek nabyl právní moci (§ 342 odst. 1 TrŘ). Pominou-li důvody pro výše uvedená zvýhodnění, může předseda senátu povolení odkladu nebo splátek odvolat (§ 342 odst. 2 TrŘ).

De lege ferenda bych po španělském vzoru doporučoval, aby byla do TrŘ zapracována tzv. klauzule humanity, spočívající v moderačním právu soudu snížit ve výjimečných případech výši denních sazeb na úroveň, která je pro odsouzeného přijatelná. Podmínkou bude, aby došlo k výraznému zhoršení jeho finanční situace.

V případě, že odsouzený nezaplatí peněžitý trest řádně, včas a v souladu s důvody uvedenými v § 343 TrŘ, nařídí předseda senátu, aby byl peněžitý trest vymáhán. Vymáhání peněžitého trestu se děje buď prostřednictvím výkonu rozhodnutí v civilním řízení, anebo v exekučním řízení podle exekučního řádu¹⁷⁹. Peněžitý trest může být vymáhán pouze za situace, že nedojde ke zmaření přiznaného nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Toto omezení odpadá, jestliže poškozený nepřikročí k vymáhání svého nároku do tří měsíců od právní moci rozsudku, jímž byl peněžitý trest uložen. Naznačené řešení znamená odklon od předchozí právní úpravy a zároveň návrat k právní úpravě platné v letech 1990 - 1995. Domnívám se, že jde o transparentní řešení, které je opětovně zařazeno do právního řádu za odlišné situace, než jaká panovala na počátku 90. let, a proto může napomoci odbřemenění věznic od náhradních trestů odnětí svobody, které byly dosud automaticky nařizovány, jestliže odsouzený peněžitý trest nezaplatil. Úspěšnost a efektivnost zmíněného institutu bude možno hodnotit až v delším časovém horizontu, ale na základě prvních zkušeností exekutorských úřadů s vymáháním peněžitých trestů a zkušeností, které můžeme čerpat

¹⁷⁹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 259.

z fungujícího systému exekucí na peněžitá plnění, jsem přesvědčen, že obavy odborné veřejnosti nejsou namístě¹⁸⁰.

Pro případ, že by peněžitý trest nebyl ve stanovené lhůtě vykonán, stanoví soud náhradní trest odnětí svobody až na čtyři roky (mimo trestní příkaz). Stanovenou dobou je doba uvedená v § 341, popř. 342 odst. 1 TrŘ. Náhradní trest však nesmí ani spolu s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby stanovenou pro daný trestný čin (§ 69 odst. 1 TrZ). Soud nařídí výkon náhradního trestu odnětí svobody nebo jeho poměrné části, jestliže již vyčerpal všechny shora uvedené možnosti a je zjevné, že výkon peněžitého trestu by mohl být zmařen. Nebezpečí, že výkon peněžitého trestu by mohl být zmařen, bude zjevné, zejména pokud se ani po vymáhání peněžitého trestu nepodařilo dosáhnout toho, aby pachatel zaplatil peněžitý trest, zvláště když se vyhýbá výkonu rozhodnutí (exekuci), neposkytuje potřebnou součinnost, zatajuje své příjmy apod.¹⁸¹. Soud nařídí výkon náhradního trestu odnětí svobody v okamžiku, když odsouzený peněžitý trest nezaplatil, zbavuje se majetku, z něhož by mohl být tento zaplacen, nebo na který by mohl být veden výkon rozhodnutí k úhradě tohoto trestu, nebo takový majetek ukrývá anebo bez závažných důvodů jedná tak, aby takového majetku nenabýval (srov. č. 4/1988 Sb. rozh. tr.). Soud zároveň rozhodne i o způsobu jeho výkonu. Podle § 344 odst. 3 TrŘ může odsouzený kdykoliv odvrátit výkon náhradního trestu nebo jeho poměrné části zaplacením peněžitého trestu. Platí to i pro případ, že již skutečně začal vykonávat trest odnětí svobody (srov. č. 25/2000-II Sb. rozh. tr.).

I když odsouzený část peněžitého trestu uhradil, nemá tato skutečnost vliv na právní moc a vykonatelnost předchozího rozhodnutí o nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody, nýbrž zakládá povinnost předsedy senátu rozhodnout o tom, jaká část peněžitého trestu bude vykonána. Třeba dodat, že v tomto ohledu trestní zákoník nestanoví žádná exaktní pravidla, kterými by se musel soud při přepočtu nevykonaného peněžitého trestu na náhradní trest odnětí svobody řídit.

¹⁸⁰Srov. NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné : obecná část*. 6. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 372; JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 961.

¹⁸¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 790.

De lege ferenda navrhuji, aby bylo možno ukládat náhradní trest k peněžitému trestu i ve formě obecně prospěšných prací, neboť v mnoha případech se peněžitý trest ukládá za společensky méně škodlivou trestnou činnost, a proto dle mého názoru není třeba odsouzeného postihovat trestem odnětí svobody. Navíc bych uvedenou variantu podmínil souhlasem odsouzeného.

Odsouzený se také může dostat do situace, že v důsledku okolností na jeho vůli nezávislých, se stal dlouhodobě neschopným peněžitý trest zaplatit nebo by výkonem tohoto trestu byla vážně ohrožena výživa nebo výchova osoby, o jejíž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat. V takovém případě může požádat dotčený soud o upuštění od výkonu peněžitého trestu a tento odsouzenému na základě prověření shora uvedených skutečností vyhoví (§ 344 odst. 1 TrŘ).

Na závěr uvedu určitou zvláštnost peněžitého trestu vztahující se k zahlázení odsouzení. Jestliže byl peněžitý trest uložen za přečin spáchaný z nedbalosti, hledí se na pachatele jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán, nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku upuštěno (tzv. fikce neodsouzení, § 69 odst. 2 TrZ). V ostatních případech se odsouzení k peněžitému trestu zahlašuje výrokem soudu za podmínek § 105 odst. 1 písm. e) TrZ.

8.3.3. Peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu

Peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu představuje specifické trestní opatření, které rovněž splňuje požadavky kladené na alternativní trest v tzv. užším pojetí, a proto považuji za důležité jej alespoň v krátkosti blíže představit. Jedná se o samostatný druh trestní sankce, která se uplatňuje pouze v oblasti mladistvých delikventů v rámci ZSM (§ 28 - § 30), neboť dle TrZ lze podmíněně odložit pouze výkon trestu odnětí svobody. Principiálně představuje toto opatření stejný model jako podmíněné odsouzení, a proto, i když se jedná o samostatný institut, existuje úzké sepětí s ustanoveními týkajícími se peněžitě opatření, neboť soud pro mládež (v rámci této podkapitoly dále jen „soud“) primárně rozhodne o uložení peněžitě opatření, jehož výkon za podmínek § 30 odst. 1 odloží. Upozorňuji, že vložení této podkapitoly do rámce peněžitě opatření souvisí s relativně úzkým vztahem mezi oběma instituty.

Po celou dobu účinnosti ZSM nebyla ustanovení týkající se tohoto trestního opatření novelizována, což se nezměnilo ani po přijetí trestního zákoníku, kdy ke změnám došlo pouze v rámci peněžitého opatření.

Jeho základní charakteristikou odlišující ho od definitivních forem řešení trestních věcí je to, že k odůvodněnému závěru o možnosti dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže i bez uložení a výkonu trestního opatření nestačí pouhé projednání věci před soudem, ale soud navíc potřebuje po stanovenou dobu sledovat chování mladistvého a ověřit, zda na něj opravdu není třeba působit trestněprávní sankcí, tedy zde výkonem podmíněně odloženého peněžitého opatření¹⁸².

Základní podmínkou, která vyplývá z § 30 odst. 1, pod níž dojde k podmíněnému odložení výkonu peněžitého opatření, je vedení řádného života. Fakultativní podmínku, jež v některých případech přistupuje k podmínce základní, představuje splnění povinností vyplývajících z užitých výchovných opatření, které slouží ke korekci chování mladistvého směrem k řádnému životu (srov. kapitolu 8.4.).

Aby bylo možné uvažovat o užití tohoto trestního opatření, je nutné splnit alespoň jeden z alternativních předpokladů uvedených v § 28 odst. 1 písm. a), písm. b), a to:

- 1) vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má soud pro mládež důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu nebo
- 2) soud pro mládež přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu.

První alternativa je vystavěna na úvaze soudu, že vzhledem k povaze spáchaného činu a způsobu života mladistvého lze seriózně uvažovat o tom, že účel

¹⁸² SOTOLÁŘ, Alexander, VÁLKOVÁ Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*. 2005, roč. 4, č. 3. s. 67.

peněžitého opatření bude splněn i bez jeho výkonu. Dále je třeba, aby soud do svých úvah zahrnul i všechny ostatní okolnosti charakterizující skutek a osobu pachatele¹⁸³, neboť jinak reálně hrozí, že některá skutečnost, která podmíněný odklad vylučuje, bude přehlédnuta. Jestliže se soud rozhodne využít druhou alternativu, pak musí dojít k přesvědčení, že v tomto konkrétním případě mladistvý delikvent natolik podléhá sféře výchovného vlivu osoby, která se zaručila za jeho nápravu, že je možné výkon peněžitého opatření podmíněně odložit¹⁸⁴. Nutno podotknout, že odklad výkonu shora uvedeného trestního opatření nemá žádný vliv na výkon ostatních druhů trestních, ochranných a výchovných opatření, pokud byly vedle něj rovněž uloženy.

Jak vyplývá z logiky věci, musí být v rámci výroku o podmíněném odložení peněžitého opatření stanovena zkušební doba, kdy zákon hovoří pouze o její horní hranici, jež činí 3 léta (§ 29 odst. 1)¹⁸⁵. Ač tedy zákon o dolní hranici blíže nehovoří a její délka je věcí úvahy soudu, měla by dle mého názoru dosahovat délky řádově několika měsíců, neboť doba trvání v řádu týdnů neposkytuje dostatečný obrázek o tom, zda se mladistvý osvědčil. Zkušební doba běží kontinuálně od právní moci rozsudku, neboť ZSM neuvádí žádné překážky, které by její běh mohly přerušit nebo zastavit. Působení zkušební doby může být zesíleno využitím vhodných výchovných opatření (§ 15 a násl.), která mají obdobnou funkci jako přiměřená omezení a povinnosti ukládaná dle TrZ a TrŘ [(§ 29 odst. 2, § 2 odst. 2 písm. b)]. Základním smyslem výchovných opatření ukládaných v systému soudnictví ve věcech mládeže je vytváření podmínek pro další zdravý rozvoj mladistvých provinilců¹⁸⁶. S uložením výchovných opatření nemusí mladistvý až na výjimky souhlasit (srov. § 17 odst. 2). Úkony v rámci zkušební doby směřující k vedení řádného života mladistvého provádí Probační a mediační služba [blíže viz § 75 odst. 1 písm. e)].

¹⁸³ K okolnostem charakterizujícím osobu pachatele patří např. charakterové vlastnosti, sklony a záliby mladistvého, jeho vztah k práci, rodině a společnosti, jeho projevy účinné snahy po nápravě, odčinění materiální újmy, podrobení se vhodné léčbě apod. Okolnosti případu budou vyjádřeny zejména způsobem provedení činu, jeho následky, mírou zavinění mladistvého, jeho pohnutkou, prostředím a situací, za nichž k činu došlo apod. Blíže viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 366-367.

¹⁸⁴ Jednoznačně by se mělo jednat o osobu, která mladistvého dobře zná a je schopna ovlivnit jeho chování do té míry, že bude ochoten plnit požadavky, které mu ukládá zákon či soud. Může se jednat i o některé ze zájmových sdružení občanů nebo jiné subjekty (vychovatele, příbuzné mladistvého apod.).

¹⁸⁵ Na rozdíl od obdobných ustanovení u trestu OPP, podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem, nelze tuto hranici přesáhnout.

¹⁸⁶ Ibid. s. 372.

Mladistvý musí vést v průběhu zkušební doby řádný život a vyhovět uloženým podmínkám. Za specifické situace bude doba, po kterou tato kritéria splňoval, započítána do zkušební doby nově stanovené při podmíněném odložení výkonu peněžitého opatření pro týž skutek nebo do zkušební doby stanovené při uložení úhrnného nebo souhrnného trestního opatření (§ 29 odst. 3). Otázka dodržování shora uvedených kritérií může být zkoumána pouze v průběhu celé zkušební doby, přičemž se jedná o klíčovou otázku, jejíž kladné či záporné zodpovězení rozhoduje o tom, zda se dotyčný osvědčil nebo bude peněžitě opatření vykonáno. Rozhodnutí o výkonu uloženého opatření může soud učinit i v průběhu zkušební doby (§ 30 odst. 1). Důvodem pro rozhodnutí, že se peněžitě opatření vykoná, může být také odvolání záruky za nápravu mladistvého ze strany osoby, která tuto záruku poskytla, i když je zřejmé, že odvolání samo o sobě nesvědčí o nevedení řádného života nebo o porušení uložených podmínek (blíže viz § 30 odst. 2).

Soud může o osvědčení mladistvého a neosvědčí-li se, o výkonu uloženého peněžitého opatření, rozhodnout toliko do jednoho roku od uplynutí zkušební doby; v pozdější době pak pouze v případě, že takovou prodlevu zavinil mladistvý. Neučinil-li soud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby žádné rozhodnutí, aniž na tom měl mladistvý, u něhož byl podmíněně odložen výkon peněžitého opatření, vinu, má se ze zákona za to, že se osvědčil¹⁸⁷ (tzv. fikce osvědčení). Právní mocí usnesení, kterým soud rozhodne, že se mladistvý osvědčil, anebo od okamžiku, kdy dojde k zákonné fikci osvědčení, je nutné hledět na mladistvého, jako by nebyl odsouzen (tzv. fikce zahlázení odsouzení, § 30 odst. 4). Jestliže je rozhodnuto o výkonu podmíněně odloženého peněžitého opatření, musí být zároveň obligatorně stanoveno náhradní trestní opatření odnětí svobody, a to pro případ, že by peněžitě opatření nebylo ve stanovené lhůtě vykonáno (§ 30 odst. 5). Zároveň se otvírá možnost nahradit zaplacení peněžitého opatření nebo jeho zbytku vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu pro tento účel zřízeného nebo společensky prospěšné činnosti v rámci výchovné povinnosti (§ 27 odst. 5). Hlavní využití peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu spatřuji v oblasti méně závažné trestné činnosti, neboť se jedná o mírnější formu peněžitého opatření.

¹⁸⁷ SOTOLÁŘ, Alexander, VÁLKOVÁ Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*. 2005, roč. 4, č. 3. s. 68.

8.4. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Podmíněné odsouzení představuje významný prostředek převýchovy a výchovného ovlivnění působící především na pachatele méně závažných trestných činů a zároveň důležitou alternativu krátkodobých resp. i střednědobých trestů odnětí svobody. Jestliže uložení tohoto trestu postačuje k naplnění účelu trestu, je naznačený postup v souladu se zásadami humanismu a ekonomie trestní represe. Obdobně jako u ostatních alternativních trestů je i zde velkým přínosem zachování pracovních, rodinných a jiných společenských vazeb podmíněně odsouzeného, a s tím související stability jeho rodiny.

Podmíněné odsouzení se řadí k tradičním trestním sankcím, o čemž svědčí i skutečnost, že poprvé bylo uzákoněno v Belgii a Francii již koncem 19. století. Do trestního práva v českých zemích bylo zavedeno zákonem č. 562/1919 Sb. z. a n., kdy na svou dobu se jednalo o jednu z nejpokrokovějších a nejprogresivnějších úprav v Evropě¹⁸⁸. Podstata podmíněného odsouzení spočívala v tom, že se podmíněně odkládal výkon trestu peněžitého nebo trestu na svobodě a v případě, že se odsouzený osvědčil, hledělo se na něho, jako by nebyl odsouzen¹⁸⁹. Další historický vývoj tohoto institutu přibližují v kapitole čtvrté, a proto zde zrekapituluji pouze významné okamžiky posledních 15 let. V roce 1997 byla přijata novela trestního zákona č. 253/1997 Sb., která uzákonila institut podmíněného odsouzení s dohledem a institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, čímž došlo k zakotvení prvků probace do českého právního řádu. Z důvodu počáteční faktické neexistence profesionální probační služby byl výkon dohledu omezen, přičemž náprava byla sjednána až zákonem o PMS. V roce 2001 došlo v rámci novely č. 265/2001 Sb. k určitým úpravám podmínek aplikace a výkonu tohoto trestu, kdy byla především odstraněna určitá obsahová nejasnost dohledu, a byl vytyčen rozsah povinností, které je podmíněně odsouzený podrobený dohledu povinen dodržovat. K poslední významné změně došlo v roce 2009 v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku (viz níže).

¹⁸⁸ Bliže viz SOLNAR, Vladimír et al. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. Část III, Tresty a ochranná opatření, 283 s. s. 101-102.

¹⁸⁹ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné : obecná část*. 6. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 387.

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek, ve kterém uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon odloží pod podmínkou, že se odsouzený bude během zkušební doby řádně chovat a vyhoví stanoveným podmínkám¹⁹⁰. Převýchova nebo výchovné ovlivnění pachatele je tedy založeno na pohrůžce výkonem trestu odnětí svobody. Tato pohrůžka, spolu s uloženými podmínkami chování v rámci zkušební doby vytváří určitý tlak na podmíněně odsouzeného a zároveň přináší z hlediska individuální a generální prevence stejné účinky, které by jinak měl jen výkon trestu odnětí svobody. Souhlasím s F. Ščerbou, že pokud podmíněně odsouzený splní všechna kritéria, tak trest odnětí svobody nebude nikdy vykonán, „*takže spíše než o podmíněném odsouzení resp. podmíněném odložení výkonu trestu odnětí svobody by bylo namístě hovořit o jeho podmíněném prominutí*“¹⁹¹.

Problémem, na který jsem upozorňoval již v kapitole třetí, je právní povaha podmíněného odsouzení, která v nauce nevykristalizovala zcela jednoznačně, dokonce by se dalo říci, že je poněkud sporná.

Jedná se o to, zda lze podmíněné odsouzení považovat za samostatný druh trestu nebo za zvláštní způsob vyměření trestu nebo jde o určitou formu zproštění uloženého trestu nebo zvláštní formu výkonu trestu či dokonce o zvláštní svébytný institut existující vedle trestů a ochranných opatření? Pro nalezení odpovědi na vyřčenou otázku je třeba nejprve přihlédnout ke změnám, které nastaly spolu s přijetím předpisů, jež s touto problematikou úzce souvisejí. Trestní zákon pojímal podmíněné odsouzení jako variantu trestu odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen (§ 58, § 27). Změnu pojetí přinesl ZSM, který ve výčtu trestních opatření uvádí jako samostatné druhy opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem [(§ 24 odst. 1 písm. i) a j)]. Už v tomto okamžiku jsme se bez ohledu na názory odborné veřejnosti dostali do určité systémové rozpolcenosti. Tato rozpolcenost pokračuje i po přijetí trestního zákoníku,

¹⁹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 366.

¹⁹¹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 210.; Shodně ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 891; KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 487.

jenž pravděpodobně i pod vlivem názorů prof. Jeschecka¹⁹², uvádí, že „trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak, nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem“ (§ 52 odst. 2).

Z výše uvedeného vyplývá, že zákonný pohled nám mnoho nenapověděl, a proto je třeba pro konečný výsledek od něj odhlédnout a akcentovat teoretické hledisko řešení problému.

Většina odborné veřejnosti zastává názor, který shrnul V. Solnař, a sice že *„povaze podmíněného odsouzení ve formě obvyklé u nás nejlépe odpovídá pokládat je za samostatnou instituci – zvláštní druh trestu“*¹⁹³. Je logické, že se s tímto názorem ztotožňuji, neboť jinak bych nemohl uvádět podmíněné odsouzení jako plnohodnotný alternativní trest v užším slova smyslu. Rozhodujícím kritériem, které jsem z teoretického úhlu pohledu posuzoval, byly právní důsledky - přesněji jakým způsobem, v porovnání s trestem odnětí svobody, působí tento trest na hodnoty podmíněně odsouzeného a jaké povinnosti a omezení podmíněně odsouzenému vznikají. Pro zaujmutí mého konečného názoru při hodnocení shora uvedeného kritéria, mě přesvědčila především argumentace F. Ščerby, který uvádí, že *„zatímco nepodmíněný trest odnětí svobody přímo postihuje a omezuje osobní svobodu odsouzeného a odsouzenému vzniká povinnost strpět vymezenou dobu pobyt ve věznici, podmíněné odsouzení pouze v určité omezené míře omezuje svobodné rozhodování odsouzeného o vedení jeho života, když odsouzenému vzniká povinnost vést řádný život a popř. též dodržovat určitá specifická omezení a povinnosti či respektovat povinnosti a omezení vyplývající z dohledu probačního úředníka“*¹⁹⁴. Uvedená argumentace navíc nestojí osamoceně, ale je podepřena i judikaturou, která jednoznačně potvrzuje, že trest odnětí svobody bude pro odsouzeného vždy znamenat větší újmu bez ohledu na konkrétní výměru, neboť nejde o porušení zákazu reformace *in peius*, jestliže odvolací soud uloží přísnější trest odnětí svobody podmíněně odložený namísto mírnějšího trestu

¹⁹² Srov. JESCHECK, H. Hans, WEIGEND, Thomas. Lehrbuch des Strafrechts : allgemeiner Teil. 5. Auflage. Berlin: Duncer&Humblot, 1996. s. 834.

¹⁹³ Blíže viz SOLNAŘ, Vladimír et al. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. Část III, Tresty a ochranná opatření, 283 s. s. 104.

¹⁹⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 212.

odnětí svobody (srov. č. I/1967 Sb. rozh. tr.). Z těchto důvodů se domnívám, že rozdíly mezi trestem odnětí svobody a podmíněným odsouzením jsou natolik zásadní, že je třeba jej považovat za samostatný druh trestu.

Při pohledu do statistik jednoznačně zjistíme, že podmíněné odsouzení představuje dlouhodobě nejvyužívanější trest v České republice, což svědčí o velké univerzálnosti jeho použití (viz níže). Početně pak reprezentuje více než polovinu a v roce 2010 více než 60% všech ukládaných trestů¹⁹⁵.

8.4.1. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

Hmotněprávní úprava podmíněného odsouzení je z velké části totožná s předchozí právní úpravou obsaženou v trestním zákoně. Nejpodstatnější změnu, kterou přinesl trestní zákoník, představuje sjednocení výměr trestu odnětí svobody, které lze podmíněně odložit, s těmi, které lze podmíněně odložit s dohledem na úrovni „nepřevyšující 3 léta“.

Na rozdíl od ostatních alternativních trestů není podmíněné odsouzení svázáno s žádnou kategorií trestných činů vymezenou typovou závažností, tj. horní hranicí trestní sazby, neboť horní hranice zde neplní roli žádnou a dolní hranice trestní sazby pouze roli druhotnou. Délka trestu, která rozhoduje o možnosti podmíněného odložení trestu odnětí svobody, se posuzuje podle délky trestu, který byl uložen v konkrétním případě, nikoliv podle trestní sazby uvedené u konkrétní skutkové podstaty¹⁹⁶. O uložení tohoto trestu může soud teoreticky uvažovat u všech trestných činů, jejichž dolní hranice trestní sazby nedosahuje 12 let, neboť za pomoci mimořádného snížení trestu odnětí svobody (§ 58 TrZ) lze dosáhnout konkrétní výměry nepřevyšující 3 léta. I mimo postup dle § 58, lze podmíněně odložit výkon trestu u zvláště závažných zločinů např. zabití (§ 141 odst. 1), znásilnění (§ 185 odst. 2) nebo loupeže (§ 173 odst. 1). Výše uvedené skutečnosti svědčí o velké aplikační univerzálnosti, kterou tento trest disponuje, což se promítá i v jeho častém využívání ze strany soudů jako určité univerzální výstrahy nebo varování (především prvopachatelů) před závažnými důsledky, které by pro podmíněně odsouzené mělo další pokračování v trestné činnosti. Domnívám se, že naznačená univerzálnost tohoto trestu se odrazila i v růstu počtu

¹⁹⁵ Blíže viz Příloha č. 1.

¹⁹⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges 2009. s. 367.

podmíněně odložených trestů v roce 2010, neboť v době určité nejistoty či spíše obav z reálné funkčnosti změn v oblasti systému trestů, které nastaly od 1. ledna 2010, představovalo a troufám si říci, že dosud představuje podmíněné odsouzení institut, který neztratil důvěru soudcovské veřejnosti.

Podmíněné odsouzení může soud uložit, v souladu s § 81 odst. 1 TrZ, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu, má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba výkonu uloženého trestu. Aby bylo zajištěno, že tento alternativní trest bude používán pouze v případech, kdy je možné účelu trestu dosáhnout i bez jeho výkonu, stanovil zákonodárce podmínku, že podmíněně odložit lze jen výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující 3 léta.

Podmíněné odsouzení nelze uložit vedle trestu domácího vězení a trestu OPP (§ 53 odst. 1 TrZ). Mezi další omezení lze počítat i skutečnost, že podmíněný odklad výkonu trestu se vztahuje pouze na trest odnětí svobody (§ 81 odst. 2 TrZ).

Rozhodnutí soudu, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba výkonu trestu odnětí svobody, se musí opírat o odpovědné zhodnocení nejen okolností uvedených v § 81 odst. 1, ale také o zhodnocení všech ostatních hledisek rozhodných pro stanovení druhu trestu a jeho výměry (§ 39)¹⁹⁷. Faktem úzce souvisejícím je, že soud by neměl dbát pouze na hledisko individuální prevence, ale měl by zohlednit i působení eventuálního podmíněného odkladu výkonu trestu na ostatní členy společnosti (srov. č. 70/1957 Sb. rozh. tr.). Pokud všechna zákonná kritéria dojdou naplnění, což, jak jsem již uvedl výše, by mělo nastat nejčastěji u prvopachatelů, tak by nic nemělo bránit tomu, aby podmíněné odsouzení splnilo svoji varovnou funkci. Částečně jiná situace nastává u recidivistů, kde sice také není zcela zapovězena možnost využití tohoto trestu (srov. č. 57/1990 Sb. rozh. tr.), ale já osobně bych se přimlouval, aby v těchto případech byl více využíván trest domácího vězení nebo trest OPP.

K otázce zvýšení výměry trestu, který lze podmíněně odložit, se důvodová zpráva k TrZ vyjadřuje v tom smyslu, že za účinnosti TZ nastávaly situace, že podmíněné odsouzení s dohledem bylo nadbytečně ukládáno, i když to nebylo nutné, neboť výkon dohledu byl zcela formální a pouze docházelo ke zbytečnému zatěžování Probační a mediační služby. Limitace spočívala ve většině případů v příliš nízké výměře

¹⁹⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 894.

trestu odnětí svobody („až na dvě léta“), již bylo možno odložit bez stanovení dohledu, a proto byla sjednána náprava ve formě jejího zvýšení. Musím souhlasit s tím, že výše uvedená argumentace má racionální základ, a proto jsem upřímně zvědav, zda vložená očekávání budou reálně fungovat a dojde k většímu odbřemenění PMS. Dle informací od probačních úředníků dosud žádné změny nenastaly, ale s bližšími závěry je třeba ještě vyčkat. *De lege ferenda* proto navrhuji, aby byly v horizontu několika let důsledky změny vyhodnoceny, a pokud by výsledky nepřisvědčily zamýšlenému záměru, tak bych uvažoval o návratu ke stavu před přijetím trestního zákoníku.

Jak již z logiky věci vyplývá, musí soud podmíněně odsouzenému v závislosti na povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, jeho poměrech, možnostech jeho nápravy a na délce odkládaného trestu odnětí svobody stanovit určitou zkušební dobu, ve které bude vést řádný život, popř. bude dodržovat současně uložené přiměřené povinnosti a omezení. Zkušební doba dosahuje délky od jednoho roku do pěti let a počíná běžet právní mocí rozsudku (§ 82 odst. 1 TrZ).

Pod pojmem „vedení řádného života“ je třeba si představit především absenci páchaní dalších trestných činů, jakož i přestupků či jiných správních deliktů. Vedení řádného života předpokládá i plnění dalších povinností podmíněně odsouzeného, ať už se jedná o vyživovací povinnost, povinnosti vůči zaměstnavateli a pochopitelně též povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem (srov. zejména č. 11/1968-II, č. 56/1973, č. 59/1973 a č. 19/1976 Sb. rozh. tr.)¹⁹⁸. Otázka náhrady škody již zasahuje do rámce přiměřených omezení a povinností, jejichž demonstrativní výčet se nachází v § 48 odst. 4 TrZ¹⁹⁹ a které mohou sloužit k zpřísnění zkušební doby s cílem dosáhnout korekce chování a vedení života podmíněně odsouzeného. Jedná se o stejnou množinu omezení, jež mohou být uložena i u ostatních alternativních trestů (viz předchozí kapitoly). Tato omezení lze ukládat pouze pro časový úsek trvání zkušební doby a nelze jimi nahrazovat obsah jiného druhu trestu, např. trestu zákazu činnosti (srov. č. 32/1964-I Sb. rozh. tr.). Zvláštní podmínky platí nově pro pachatele, kteří jsou svým věkem blízcí věku mladistvých (§ 82 odst. 3 TrZ).

¹⁹⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 220.

¹⁹⁹ Výčet přiměřených omezení a povinností byl do trestního zákona zařazen až novelou č. 253/1997 Sb., když dříve jejich konkretizaci přinášela pouze judikatura. Stávající zákonný výčet prohlubuje zásadu zákonnosti, přispívá ke sjednocení soudní praxe a posiluje právní jistotu.

Jestliže podmíněně odsouzený svým činem způsobil škodu, je mu zpravidla uloženo, aby podle svých sil tuto škodu nahradil nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem (§ 82 odst. 2 TrZ). Uvedenou povinnost však není možno zaměňovat s povinností odsouzeného nahradit škodu způsobenou trestným činem, ke které ho zavazuje odsuzující rozsudek samostatným výrokem. Na rozdíl od povinnosti „podle svých sil nahradit škodu“ je tento výrok exekucním titulem²⁰⁰.

Kontrolu nad chováním podmíněně odsouzeného v průběhu zkušební doby a dodržování přiměřených povinností a omezení provádí v pravidelných intervalech, nejpozději jedenkrát za šest měsíců soud, a v případech, kdy je to s ohledem na povahu uložených omezení a způsob kontroly chování nutné, soudem pověřený probační úředník (§ 329 odst. 1, odst. 2 TrŘ). Pokud je to soudu nabídnuto, může požádat o výchovné spolupůsobení zájmové sdružení občanů působící na pracovišti nebo v bydlišti podmíněně odsouzeného (§ 329 odst. 3 TrŘ). Výkon kontroly ze strany probačního úředníka je jednoznačně efektivnější, což plyne již ze zaměření PMS, a proto bych nesouladně se zákonodárcem uvažoval *de lege ferenda* o převedení veškeré agendy kontroly na PMS.

Pokud soud po uplynutí zkušební doby nazná, že podmíněně odsouzený vedl v jejím průběhu řádný život a splnil všechny uložené podmínky, rozhodne, že se osvědčil (srov. č. 41/1973 Sb. rozh. tr.). Takové rozhodnutí může, na rozdíl od rozhodnutí o výkonu podmíněně odloženého trestu, učinit až po uplynutí celé zkušební doby (srov. č. 32/1964-II Sb. rozh. tr.), přičemž nelze přihlížet k okolnostem, které vznikly před právní mocí rozsudku, jímž bylo podmíněné odsouzení povoleno (č. 22/1969-II, 69/1971-I Sb. rozh. tr.). Jakmile rozhodnutí nabude právní moci, zanikne právo státu nařídít výkon tohoto trestu a současně se u podmíněně odsouzeného uplatní fikce neodsouzení (§ 83 odst. 4 TrZ). Když vyjde najevo, že pohružka trestem nebo i dodatečně přijatá opatření (viz níže) či spolupůsobení zájmového sdružení občanů a probačního úředníka se minula účinkem, bezodkladně rozhodne, že se podmíněně

²⁰⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009., s. 488.

odložený trest vykoná, přičemž zároveň rozhodne o způsobu jeho výkonu (§ 83 odst. 5 TrZ). Některá méně závažná porušení lze řešit i domluvou či upozorněním.

V rámci větší individualizace a citlivějšího přístupu k posuzování chování podmíněně odsouzeného v průběhu zkušební doby umožňuje trestní zákoník v § 83 odst. 1 a u mladistvých ZSM v § 33 odst. 2, aby soud „vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechal výjimečně podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k výkonu trestu“²⁰¹. Současně musí dotyčnému uložit alespoň jedno z následujících opatření:

- a) stanovit nad odsouzeným dohled,
- b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby, tj. pěti let,
- c) stanovit odsouzenému dosud neuložená přiměřená omezení nebo povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Rozhodnutí podle § 83 odst. 1 věty druhé TrZ o ponechání podmíněného odsouzení v platnosti za současného přiměřeného prodloužení zkušební doby, popř. i stanovení dohledu nad podmíněně odsouzeným nebo ustanovení dosud neuložených přiměřených omezení nebo přiměřených povinností, může soud učinit i po skončení původně stanovené zkušební doby, nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy její běh skončil. Na obě části zkušební doby je třeba pohlížet jako na jeden celek (č. 22/2004 Sb. rozh. tr.)²⁰². To znamená, že zkušební doba bude v tomto případě prodloužena obligatorně a do její celkové délky se bude započítávat i mezidobí mezi vypršením původně stanovené zkušební doby a pravomocným rozhodnutím o jejím prodloužení. Přednostní využití nachází tento institut u méně závažných prohřešků proti řádnému životu, jako jsou např. přestupky nebo ojedinělé neplnění vyživovací povinnosti. Nově jej lze využít i u podmíněného odsouzení s dohledem a trestu OPP (viz kapitola 8.2.).

²⁰¹ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné : obecná část*. 6. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 385.

²⁰² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 928.

Poněkud zvláštní situace nastává, jestliže soud zůstane po období jednoho roku od skončení zkušební doby nečinný a nerozhodne způsoby shora naznačenými. Jestliže vina nelpí na podmíněně odsouzeném, nastává tzv. fikce osvědčení se (§ 83 odst. 3 TrZ), která plnohodnotně nahrazuje obdobný výrok soudní moci s důsledky uvedenými v § 83 odst. 4 TrZ. Fikce nenastane, pokud tento nese vinu na nemožnosti rozhodnout, čemuž odpovídá např. situace, kdy je podmíněně odsouzený podezřelý ze spáchání trestného činu ve zkušební době. Tehdy bude třeba posečkat na výsledek vyšetřování a poté usnesením rozhodnout (srov. č. 7/1987 Sb. rozh. tr.).

8.4.2. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, upravené v § 84 až § 87 TrZ, představuje mladší odnož podmíněného odsouzení, a proto právní úprava skýtá obdobné právní instituty jako shora uvedené. Účelem této práce není snaha o co největší počet listů, a proto se budu snažit vystihnout ve svém pojednání pouze určité odlišnosti, které tento institut blíže charakterizují.

Podstatou podmíněného odsouzení s dohledem je, že výkon uloženého trestu odnětí svobody je podmíněně odložen na zkušební dobu, přičemž pachatel je navíc podroben dohledu²⁰³ probačního úředníka. Ve srovnání s „prostým“ podmíněným odsouzením se jedná o přísnější institut, který akcentuje intenzivnější výchovné působení na podmíněně odsouzeného směřující k jeho resocializaci. Tento alternativní trest je tedy určen především pro pachatele, kteří dosud nevedli řádný život, jejich osobnost je výrazněji narušena, a proto musí být v průběhu zkušební doby intenzivněji sledováni, kontrolováni a je třeba jim poskytnout potřebnou pomoc a péči.

V zásadě tedy půjde o situace, kdy na základě okolností konkrétního případu a informací vztahujících se k osobě obviněného lze identifikovat jeden nebo více faktorů zvyšujících riziko případného opakování trestné činnosti a tomuto riziku nelze čelit jen stanovením některých přiměřených omezení či povinností v rámci zkušební doby prostého podmíněného odsouzení, ale je třeba přistoupit ke komplexnímu a

²⁰³ „Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem probační a mediační služby, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona“ (§ 49 odst. 1 TrZ).

soustavnému dohledu probačního úředníka²⁰⁴. Z toho vyplývá, že od okamžiku, kdy byla sjednocena výměra mezi oběma formami podmíněného odsouzení, jsou na soudy kladeny mnohem větší nároky stran přesnosti rozhodování, neboť jim odpadlo jedno z hlavních rozlišujících kritérií. Domnívám se, že se soudy v mnoha případech dostanou do velmi složité situace, kdy bude záležet hlavně na pečlivosti a zkušenostech konkrétního soudce, jak se s danou situací vypořádá.

Základním účelem dohledu je snaha o kontrolu chování pachatele, jež by se měla pokusit o zamezení jeho recidivy a zároveň tak chránit společnost a individuálně pomáhat, motivovat a odborně vést pachatele k řádnému životu. Podmíněně odsouzený je povinen dodržovat zákonné povinnosti vyplývající z dohledu (§ 50 TrZ) a naopak probační úředník musí plnit a respektovat povinnosti a oprávnění, jimiž jej zákon obdařil (§ 51 TrZ). Hlavním nástrojem při formování podmíněně odsouzeného by měly být profesionálně vedené rozhovory ze strany probačního úředníka, které by měly být zaměřeny na podrobné obsahové vymezení podmínek, omezení a povinností, stanovených zákonem a soudem, jež jsou náplní tzv. probačního plánu dohledu²⁰⁵ a jeho realizaci. Samotní probační úředníci nedisponují oprávněním rozšířit okruh soudem stanovených omezení a povinností (§ 330a odst. 1 TrŘ). Zapojení podmíněně odsouzeného do tvorby probačního plánu dohledu by v něm mělo vybudit pozitivní motivaci k plnění podmínek v rámci zkušební doby a individualizovat řešení jeho problémů. Cílem probačního plánu dohledu by mělo být, v souladu s jeho vymezením, naplnění účelu dohledu.

V ostatním lze v podrobnostech odkázat na pojednání o podmíněném odsouzení.

²⁰⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 227.

²⁰⁵ Probační plán dohledu nahrazuje dříve používaný termín „probační program“, stále používaný v ZSM, přičemž tímto plánem se rozumí souhrn léčebných a výchovných postupů orientovaných na změnu životních postojů odsouzeného a na odstraňování rizikových faktorů v jeho chování. Blíže viz JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 372.

9. Slovenská právní úprava

V okamžiku, kdy jsem v rámci svých úvah dospěl k rozhodnutí, že ve své rigorózní práci provedu srovnání současné právní úpravy alternativních trestů s některým ze zahraničních trestněprávních systémů, tak jsem naznal, že nejlepší příležitost ke komparaci skýtá aktuálně úprava systému alternativních trestů obsažená ve slovenském trestním právu, neboť obě právní úpravy jsou si v mnoha ohledech velmi podobné, což lze logicky přičíst dlouhodobé historické a právní kontinuitě, jež byla nenásilně přerušena teprve před dvěma dekádami, prošla rekodifikací trestního práva a obsahuje některé instituty, které by se mohly *de lege ferenda* stát zdrojem inspirace pro právní úpravu českou. Proto se v následujících podkapitolách pokusím upozornit na základní odlišnosti, jež panují v oblasti alternativních trestů v právní úpravě slovenské oproti právní úpravě české, jež nabyla účinnosti o čtyři roky později.

Dne 1. ledna 2006 nabyly ve Slovenské republice účinnosti nový trestný zákon, z. č. 300/2005 Z. z. (dále jen „STZ“) a nový trestný poriadok, z. č. 301/2005 Z. z. (dále jen „STP“), jež nahradily do této doby platící právní předpisy trestního práva, a sice z. č. 140/1961 Z. z. (trestný zákon) a z. č. 141/1961 Z. z. (trestný poriadok), čímž byla úspěšně završena víceletá snaha právních odborníků o komplexní rekodifikaci v oblasti slovenského trestního práva.

V novém slovenském trestním zákone došlo, podobně jako později v trestním zákoníku, k zakotvení několika nových institutů, ke kterým patří i bipartice trestných činů, kdy nově hovoříme o kategorii přečinů a kategorii zločinů²⁰⁶. I oblast sankcionování pachatelů doznala, v závislosti na globálních vlivech, systémových změn směřujících ve prospěch ukládání alternativních trestů, což se projevilo i rozšířením systému sankcí o dva nové druhy, a to o trest domácího vězení a trest povinné práce. Rozšíření je projevem depenalizace, kdy soudy disponují větší rozmanitostí trestů, jež mohou využívat jako náhradu za trest odnětí svobody. Cílem rozšíření alternativních

²⁰⁶ Dle § 10 odst. 1 písm. a) písm. b) STZ je přečin a) „trestný čin spáchaný z nedbalosti“ nebo b) „úmyslný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov“. Dle § 11 odst. 1 STZ je zločin „úmyslný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov“.

trestů bylo posilnit zásadu, že nepodmíněný trest odnětí svobody je tzv. *ultima ratio*, kterou je třeba použít jen tehdy, kdy jiné, méně závažné prostředky boje proti zločinnosti, selhaly²⁰⁷.

Pokud budeme uvažovat o alternativních trestech v širším slova smyslu, pak do této skupiny můžeme zařadit všechny tresty vyjma trestu odnětí svobody, tj. tresty uvedené v § 32 STZ včetně podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem (§ 49 - § 52 STZ). V tzv. užším slova smyslu lze za alternativní tresty považovat stejné tresty, o nichž hovořím v souvislosti s právní úpravou českou²⁰⁸.

Domácí vězení

Na úvod je třeba říci, že trest domácího vězení byl do slovenského trestního práva zařazen až v rámci rekodifikace. Dle § 53 odst. 1 STZ lze trest domácího vězení uložit v maximální výměře jednoho roku, a to za spáchání přečinu. Z toho vyplývá, že maximální výměra tohoto trestu je oproti české právní úpravě poloviční a okruh trestných činů, který lze trestem domácího vězení postihnout, by měl být stejný, neboť kategorie přečinu je oběma právními úpravami vymezena shodně (srov. § 14 odst. 2 TrZ). Tato shoda je však pouze zdánlivá, neboť s poukazem na § 34 odst. 7 STZ, podle kterého nelze vedle sebe uložit trest domácího vězení a trest odnětí svobody a ve smyslu § 34 odst. 6 druhá věta STZ, „že za trestný čin, u něhož horní hranice trestu odnětí svobody stanovená ve zvláštní části převyšuje pět let, musí soud uložit trest odnětí svobody, vyplývá, že trest domácího vězení lze uložit pouze za přečiny, u nichž horní hranice trestní sazby stanovená ve zvláštní části nepřevyšuje pět let“²⁰⁹.

Vyjma omezení okruhu deliktů, jež lze trestem domácího vězení postihnout, neuvádí STZ oproti ustanovení § 60 odst. 1 TrZ žádné podmínky, za nichž je možné tento trest uložit. V první řadě mám na mysli neuvedení podmínek vztahujících se k přiměřenosti trestu domácího vězení vzhledem k povaze a závažnosti činu a také k

²⁰⁷ Blíže viz MADLIAK, Jozef, FICO, Miroslav, PUCHALLA, Martin. Rekodifikácia slovenského trestného práva. *Trestní právo*. 2006, roč. 11, č. 7-8, s. 76-78.

²⁰⁸ Blíže viz IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo hmotné : Všeobecná časť*. 1. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 356.

²⁰⁹ BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR Juraj et al. *Trestný zákon. Komentár, 1. Diel, § 1-143*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 398.

osobě a poměrům pachatele, avšak zásadnější rozdíl spočívá v absenci obligatorního souhlasu pachatele s uložením trestu domácího vězení, který je dle TrZ vyžadován ve formě písemného slibu [(§ 60 odst. 1 písm. b)]. Nutno říci, že ač není v tomto ohledu česká právní úprava zcela bezproblémová, tak na rozdíl od slovenské právní úpravy se nevyhýbá střetu mezi ochranou domovní svobody a trestem domácího vězení, ale snaží se jej řešit.

Rozdílně od české právní úpravy je dle STZ vyloučeno postihnout trestem domácího vězení mladistvého pachatele, neboť tento trest absentuje v taxativním výčtu trestů, jimiž lze mladistvé pachatele sankcionovat (§109)²¹⁰.

Jestliže se podrobněji zaměříme na obsah trestu domácího vězení, tak zjistíme, že v rámci obou právních úprav není řešeno vymezení doby, po kterou musí odsouzený setrávat v určeném obydlí, přesněji řečeno, nastavení časového harmonogramu je ponecháno zcela na úvaze soudu, který má povinnost jej v rozsudku přesně vymezit (§ 53 odst. 2 STZ, § 60 odst. 3 TrZ). Slovenský zákonodárce byl však v daném ohledu ještě benevolentnější než jeho český kolega, neboť i když oba veškerou odpovědnost za určení průběhu trestu domácího vězení přesunuli na soudy, tak ze strany českého zákonodárce bylo soudům poskytnuto alespoň elementární vodítko, podle kterého mohou postupovat (srov. § 60 odst. 3, odst. 4 TrZ). Naopak v otázce prostor, ve kterých se může odsouzený pohybovat, je STZ přesnější, kdy na rozdíl od TrZ, který tuto problematiku rozvíjí minimálně a řešení je třeba dovozovat, stanoví, že odsouzený je povinen zdržovat se ve svém obydlí včetně k němu přináležejících venkovních prostor (§ 53 odst. 2 STZ).

K výhodám slovenské právní úpravy lze řadit i povinnost odsouzeného vést po dobu trestu domácího vězení řádný život, k nevýhodám naopak absenci možnosti využít v rámci tohoto trestu přiměřené povinnosti a omezení, které by v některých případech mohly zvýšit jeho resocializační účinek²¹¹ (srov. § 60 odst. 4 TrZ).

²¹⁰ I po rekodifikaci nedošlo ve slovenské právní úpravě k vyčlenění problematiky trestání mladistvých do samostatného zákona, jako je tomu v úpravě české (viz z. č. 218/2003 Sb.), nýbrž i nadále zůstala hmotněprávní úprava uvedené oblasti součástí STZ a procesněprávní úprava součástí STP.

²¹¹ Blíže viz BURDA, Eduard, ČENTĚŠ, Jozef, KOLESÁR Juraj et al. *Trestný zákon. Komentár, 1. Diel, § 1-143*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 401.

Až do novely trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. existoval mezi slovenskou a českou právní úpravou také rozdíl spočívající v odlišných modelech postihu odsouzeného za maření výkonu tohoto trestu. Nyní je situace odlišná, neboť obě právní úpravy staví na principech přeměny trestu domácího vězení na trest odnětí svobody. Přesto není problematika přeměny řešena naprosto totožně, neboť slovenský trestný zákon obsahuje odlišný klíč přepočtu doby výkonu trestu domácího vězení na trest odnětí svobody než jaký používá trestní zákoník²¹². Osobně se domnívám, že vzhledem k charakteru trestu domácího vězení a nutnosti motivovat odsouzené, je česká úprava v tomto smyslu vhodnější.

Z hlediska procesní úpravy výkonu trestu domácího vězení obsažené v ustanovení § 435 STP je nejzajímavější odstavec třetí tohoto ustanovení. Podle něj může odsouzený k trestu domácího vězení požádat po výkonu poloviny tohoto trestu o upuštění od výkonu jeho zbytku; soud poté musí o jeho žádosti rozhodnout usnesením nejpozději do 30 dnů²¹³. Jedná se o poměrně nestandardní model²¹⁴, který však může být pro českou úpravu inspirující vzhledem k maximální dvouleté výměře tohoto trestu, za předpokladu spojení jeho aplikace se stanovením zkušební doby.

Trest povinné práce (obdoba trestu obecně prospěšných prací)

Stejně jako trest domácího vězení byl i trest povinné práce (dále jen „TPP“) do slovenského trestního práva zařazen až v rámci rekodifikace, přičemž hmotněprávní úprava je zakotvena v STZ a procesní úprava v samostatném zákoně č. 528/2005 Z. z., o výkonu trestu povinnej práce. Procesní úprava TPP je velmi podobná české úpravě trestu OPP, a proto se této oblasti budu věnovat pouze okrajově.

Dle § 54 STZ může soud uložit TPP ve výměře 40 až 300 hodin, pokud jej ukládá za přečin, za který zákon umožňuje uložit trest odnětí svobody, jehož horní

²¹² Konkrétně § 53 odst. 4 STZ stanoví, že „súd trest premení na nepodmienečný trest odňatia slobody tak, že dva dni nevykonaného trestu sa rovnajú jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody“, kdežto § 61 TrZ stanoví, že „každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody“.

²¹³ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 336.

²¹⁴ Nestandardnost upuštění od výkonu zbytku trestu domácího vězení spočívá jednak v tom, že možnost upuštění od výkonu trestu bývá konstruována jako možnost podmíněná, a také v tom, že v STP nejsou stanovena žádná kritéria pro posouzení, kdy má být žádosti o upuštění od výkonu zbytku trestu domácího vězení vyhověno.

hranice trestní sazby nepřevyšuje pět let. Na rozdíl od české právní úpravy (§ 62 odst. 1 TrZ) jsou podmínky pro uložení TPP ve slovenské právní úpravě nastaveny tak, aby mohl být tento trest ukládán pouze při méně závažných přečinech, za které není třeba uložit trest odnětí svobody a uložení peněžitého trestu nestačí nebo není vhodné²¹⁵. Rozpětí výměry tohoto trestu je téměř shodné jako v trestním zákoníku, přičemž vymezenou výměru lze dále modifikovat dle § 38 a § 39 STZ.

Nejdůležitější rozdíl mezi oběma právními úpravami spočívá v existenci třetí podmínky pro uložení TPP, a to souhlasu pachatele podmiňujícího uložení tohoto trestu, na rozdíl od stanoviska, jež je vyžadováno v právní úpravě české. K této problematice jsem se vyjádřil již v kapitole 8.2.

Další rozdíl nastal v okamžiku účinnosti novely TrZ č. 330/2011 Sb., která narušila stávající shodu v oblasti maximální doby výkonu tohoto trestu, neboť lhůta jednoho roku, jež byla společná oběma právním úpravám, byla v rámci trestního zákoníku prodloužena až na dva roky. Rozdílnost nalezneme i v otázce ukládání TPP vedle ostatních druhů trestů, kdy z ustanovení § 34 odst. 7 STZ vyplývá, že tento trest nelze kombinovat pouze s trestem odnětí svobody (včetně podmíněného odsouzení)²¹⁶, a proto, na rozdíl od úpravy obsažené v ustanovení § 53 odst. 1 TrZ, se zde otevírá možnost pro kombinaci s trestem domácího vězení.

Rozdílnost vykazuje i oblast zabývající se povinností spolupráce soudů s úředníky PMS před ukládáním TPP. Do rekodifikované české právní úpravy byla tato spolupráce začleněna pro případy, kdy soudy zvažují možnost uložit trest OPP formou trestního příkazu (§ 314e odst. 3 TrZ). Slovenský trestný zákon uvedenou povinnost nestanoví, i když na základě českých zkušeností je třeba říci, že by se popsáním krokem nepochybně zvýšila úspěšnost výkonu TPP.

Podstatné rozdíly panují rovněž v oblasti postihu odsouzeného za maření výkonu tohoto trestu, tj. v oblasti přeměny TPP na trest odnětí svobody. Soud realizuje přeměnu v okamžiku, kdy zjistí, že odsouzený v době výkonu TPP nevedl řádný život, nebo

²¹⁵ IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo hmotné : Všeobecná časť*. 1. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 377.

²¹⁶ BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR Juraj et al. *Trestný zákon. Komentár, 1. Diel, § 1-143*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 410.

nevykonat práce v určeném rozsahu, nebo nesplnil uložené povinnosti nebo omezení (§ 55 odst. 4 STZ). Klíč přeměny je nastaven tak, že celý trest, popř. jeho nevykonaný zbytek, je přeměněn na trest odnětí svobody v poměru dvě hodiny nevykonané práce se rovnají jednomu dni trestu odnětí svobody. V tomto ohledu se slovenská právní úprava dosti odlišuje od současné právní úpravy české, která vycházejíc z dřívějších negativních zkušeností, zakotvila klíč přeměny přísněji v poměru jedna ku jedné a zároveň podrobněji rozvedla důvody pro přeměnu s tím, že ve výjimečných případech je možno ponechat trest OPP v platnosti, a dále v rámci provedené novelizace umožnila realizovat přeměnu trestu OPP na trest domácího vězení (blíže viz kapitola 8.2.).

Jak jsem již uvedl, výkon TPP je upraven samostatným zákonem č. 528/2005 Z. z., který povětšinou vykazuje obdobné parametry jako procesní úprava výkonu trestu OPP obsažená v trestním řádu. Hlavní rozdíl spočívá ve stanovení hodinového rozsahu trestu, který musí odsouzený vykonat v rámci jednoho kalendářního měsíce. Konkrétně se jedná o 20 hodin, přičemž uvedenému pravidlu by se měl přizpůsobit i soud při stanovení lhůty pro vykonání TPP. Jako další rozdíl lze uvést poněkud „dezorientovanou“ úpravu institutu upuštění od výkonu TPP, kdy tento institut je upraven jak hmotněprávně (§ 55 odst. 5 STZ), tak i procesně (§ 7 odst. 1 z. č. 528/2005 Z. z.), přičemž každá z úprav je v určitém ohledu svébytná a dohromady vytváří nepochopitelně složitý celek.

Peněžitý trest

Peněžitý trest může být uložen ve výměře od 160 do 331 930 eur pachateli, který se dopustil úmyslného trestného činu, jímž získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, nebo se dopustil přečinu a vzhledem k povaze tohoto přečinu a možnosti nápravy pachatele soud trest odnětí svobody neukládá (§ 56 odst. 1, odst. 2 STZ). V porovnání s českou právní úpravou zde chybí třetí možnost uložení peněžitého trestu, a to za trestné činy, u nichž je tento druh trestu uveden ve zvláštní části STZ, což je dáno rozdílnými podmínkami pro ukládání trestů odlišných od trestu odnětí svobody, jejichž úprava je obsažena pouze v obecné části STZ.

Pokud bychom chtěli porovnat výměry peněžitého trestu, tak při aktuálním přepočtu dosahuje maximální výměra dle slovenské právní úpravy méně než jedné čtvrtiny výměry dle trestního zákoníku, přičemž v rámci tohoto srovnání je třeba dále upozornit na otázku ukládaného náhradního trestu odnětí svobody, jenž může naopak dosáhnout až pěti let, což je úroveň o rok přesahující úroveň stanovenou českým trestním právem. Podmínky pro ukládání náhradního trestu jsou obdobné. Z mého pohledu se proto česká právní úprava v tomto ohledu jeví vyváženěji.

Podstatnějším rozdílem ve vyměřování peněžitého trestu je však absence systému denních sazeb. Slovenský soudce vyměřuje peněžitý trest tzv. postaru, kdy sice musí zohledňovat jak závažnost spáchaného činu (v rámci obecných kritérií pro ukládání trestu vyplývajících z § 34 odst. 4 STZ), tak i osobní a majetkové poměry pachatele (§ 57 odst. 1 STZ), avšak obě hlavní kritéria nejsou navenek nijak vyjádřena²¹⁷.

S důležitým omezením pro ukládání peněžitého trestu přichází ustanovení § 56 odst. 5 STZ, neboť svým obsahem zakládá překážku pro uložení peněžitého trestu za situace, pokud by tím došlo ke zmaření možnosti náhrady škody způsobené trestným činem. I české trestní právo obsahuje pojednání o zmíněném institutu, avšak nikoli na úrovni hmotněprávní, nýbrž až v rámci výkonu již uloženého trestu, tj. na úrovni procesní (§ 343 odst. 2 TrŘ).

Slovenská procesní úprava výkonu peněžitého trestu je obsažena v STP (§ 429 - § 432), přičemž obsahově vykazuje pouze drobné rozdíly oproti úpravě, již obsahuje TrŘ (§ 341 - § 345), a proto se jí na tomto místě nebudu dále věnovat.

I když je oblast trestání mladistvých delikventů včleněna do slovenské právní úpravy rozdílným způsobem než je tomu v právní úpravě české (viz výše), tak i zde lze nalézt vzájemnou podobnost, o níž svědčí i specifčnost institutu peněžitého trestu (opatření), jehož výkon byl podmíněně odložen. Má slova potvrzují ustanovení § 115 až § 117 STZ, jež jsou z převážné části totožná s úpravou obsaženou v § 28 až § 30 ZSM. Rozdíly lze spatřovat pouze v té části ustanovení, podle nichž se rozhoduje o

²¹⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 266-267.

skutečnosti, zda se mladistvý v rámci zkušební doby osvědčil či zda bude uložený trest vykonán. Na rozdíl od úpravy obsažené v § 30 ZSM, slovenská právní úprava v celé šíři odkazuje na odpovídající ustanovení týkající se podmíněného odsouzení dospělých pachatelů (§ 50 odst. 4 – odst. 8 STZ), z čehož vyplývají určité odlišnosti, kdy stěžejní patří v možnosti ponechání podmíněného odkladu výkonu peněžitého trestu v platnosti, i za situace, kdy mladistvý svým chováním ve zkušební době zavinil příčinu k nařízení výkonu peněžitého trestu (§ 50 odst. 4 STZ, srov. kapitola 8.4.1). Naznačenou možnost ZSM nezná, což jej však dle mého názoru nediskvalifikuje, neboť nabízí mladistvému kompenzaci v podobě nahrazení již nařízeného výkonu peněžitého opatření možnostmi vykonat obecně prospěšnou činnost nebo společensky prospěšnou činnost v rámci výchovné povinnosti zakotvené v ustanovení § 27 odst. 5 ZSM.

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Na úvod je třeba říci, že v případě trestu, jehož výkon byl podmíněně odložen popř. podmíněně odložen s dohledem, se dle mého názoru nejvíce uplatňuje historická souvztažnost mezi slovenskou a českou právní úpravou. Důvodem mého tvrzení je skutečnost, že ani STZ neuvádí podmíněné odsouzení ve výčtu samostatných druhů trestu (§ 32) a zároveň rozlišuje i obě shora uvedené rovnocenné varianty (§ 49 a § 50). Další podobnost je třeba vidět v řešení stejných problémů, jež vyvstávají v rámci slovenské právní úpravy v souvislosti s otázkou právní povahy podmíněného odsouzení. Dle J. Ivora je „*právní povaha podmíněného odkladu trestu odnětí svobody u odborné veřejnosti sporná, především pokud jde o způsob ukládání trestu a jeho výkon. Převládá však názor, že podmíněné odsouzení je zvláštním druhem trestu*“²¹⁸.

Z pohledu možnosti uplatnění podmíněného odsouzení nalezneme mezi oběma úpravami tři základní rozdíly. První rozdíl spočívá v rozsahu výměry trestu odnětí svobody, který lze podmíněně odložit, neboť slovenská úprava umožňuje odložit trest odnětí svobody o výměře nepřesahující dva roky a odložit s dohledem trest odnětí svobody o výměře nepřesahující tři roky (§ 49 odst. 1, § 51 odst. 1 STZ). V tomto

²¹⁸ IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo hmotné : Všeobecná časť*. 1. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 367.

směru je česká právní úprava přísnější, neboť v rámci rekodifikace byla maximální výměra trestu odnětí svobody, který lze podmíněně odložit, sjednocena na úrovni 3 let (§ 81 odst. 1, § 84 TrZ). Další rozdíl lze vidět v ponechání možnosti poskytnutí záruky určité osoby za nápravu pachatele v situaci, kdy soud nazná, že tato osoba má na odsouzeného značný výchovný vliv, jenž umožňuje ponechat odsouzeného na svobodě a výkon uloženého trestu podmíněně odložit. Poslední rozdíl v této oblasti vychází z ustanovení § 49 odst. 2 STZ a spočívá v povinnosti soudu neuložit podmíněné odsouzení za situace, kdy odsuzuje pachatele za úmyslný trestný čin spáchaný ve zkušební době podmíněného odsouzení anebo podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (pro podmíněné odsouzení s dohledem dle § 51 odst. 1 STZ). V české úpravě shodné ustanovení nenalezneme, určitou podobnost lze spatřovat v ustanovení § 62 odst. 2 TrZ spadající do oblasti trestu OPP. Dle mého názoru se ve slovenském podání jedná o velmi propracované ustanovení, jež na jedné straně logicky omezuje odložení výkonu trestu při spáchání (nového) úmyslného trestného činu, ale na straně druhé nezakazuje stejného pachatele postihnout (za nový úmyslný trestný čin) jiným alternativním trestem, i když i zde nalezneme pojistku v podobě povinnosti uložit ve stanovených případech trest odnětí svobody (§ 34 odst. 6 STZ).

Na určité rozdíly mezi slovenskou a českou právní úpravou lze poukázat i v souvislosti s přiměřenými omezeními a povinnostmi, jež je podmíněně odsouzený povinen strpět. Výčet těchto omezení a povinností, který je obsažen v ustanovení § 51 odst. 3, odst. 4 STZ, obsahuje několik velmi zajímavých povinností, jež v trestním zákoníku obsaženy nejsou. Jedná se např. o povinnost nepřibližovat se k poškozenému na vzdálenost menší než pět metrů a nezdržovat se v blízkosti obydlí poškozeného, povinnost vystěhovat se z domu či bytu, ve kterém se pachatel neoprávněně zdržuje, nebo který protiprávně obsadil apod. Další rozdíl je třeba vidět v ustanovení § 51 odst. 2, kterým slovenský zákonodárce v rámci ukládání podmíněného odsouzení s dohledem přímo zavazuje soud k uložení některých omezení nebo povinností, neboť tato jsou chápána jako součást probačního dohledu.

Částečné odlišnosti panují i co do vzniku fikce osvědčení se (§ 50 odst. 5, odst. 6 STZ). První situace, jež může nastat, je shodná s českou právní úpravou a spočívá v nastolení fikce po jednom roce od uplynutí zkušební doby za předpokladu, že

podmíněně odsouzený neměl vinu na tom, že soud v daném období žádné rozhodnutí neučinil. Odlišná situace však nastane, pokud se proti podmíněně odsouzenému vede ve zkušební době stíhání pro jiný trestný čin, neboť v tomto případě nastane fikce osvědčení se až po uplynutí dvou let od konce zkušební doby²¹⁹.

V neposlední řadě bych se chtěl zmínit o jednom rozdílu, který se týká výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody. Slovenská právní úprava výkonu podmíněného odsouzení, jež je obsažena v § 418 a násl. STP, stanoví, že kontrolu chování podmíněně odsouzeného v průběhu zkušební doby bude provádět ve všech případech úředník Probační a mediační služby (§ 420). Tato varianta je dle mého názoru vysoce účinná, a proto by se mohla stát vzorem pro případnou změnu v právní úpravě české (srov. kapitolu. 8.4.).

²¹⁹ Blíže viz BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR Juraj et al. *Trestný zákon. Komentár, 1. Diel, § 1-143*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 368-370.

Závěr

Trestní právo v České republice prodělalo od vzniku samostatného státu progresivní vývoj směrem k modernímu právnímu odvětví, přičemž na své cestě postupně zapracovávalo moderní prvky, které do něj pronikaly především v rámci evropského prostoru v souvislosti s výměnou informací a zkušeností se systémy plně etablovanými na poli trestně právním. V návaznosti na historické zkušenosti je třeba zdůraznit, že již od počátku svobodného rozhodování se česká společnost stavěla proti trestní justici, která byla vybudována na principu represe, a podrobovala ji velké kritice, neboť panovala (a stále panuje) velká nedůvěra v nápravu pachatele trestného činu prostřednictvím trestu odnětí svobody. Bylo proto pouze otázkou času, kdy monopol této tzv. retributivní justice zanikne a začnou se postupně uplatňovat prvky tzv. justice restorativní, která s sebou přináší změnu koncepce trestání, jejímž základním axiomem již není odplata v podobě potrestání pachatele, ale obnova trestným činem narušených vztahů a náhrada škody poškozenému.

V područí tohoto vlivu došlo k postupnému vytvoření nové a poměrně rozsáhlé oblasti trestního práva, jež preferuje alternativní řešení trestních věcí, tj. jiné možnosti potrestání pachatele odlišné od trestu odnětí svobody, kdy jednu ze základních možností představují alternativní tresty. Klasická trestní justice v tomto ohledu ztratila své výsadní postavení, avšak dle mého názoru ji zcela zavrhnout nelze, neboť ve vztahu k určitému okruhu pachatelů se uplatňování přísnějších sankcí a restriktivních přístupů jeví jako nevyhnutelné.

Postupné zavádění nových trestněprávních institutů však přinášelo i stinnou stránku v podobě mnoha novelizací, které se po delší dobu pouze „nabalovaly“ na původní trestní zákon bez potřebných hlubších koncepčních změn, často reagujíc pouze na aktuální potřeby vyvolané nuancemi růstu kriminality, kdy vyústěním vzniklé situace byl trestní zákon, který dle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku byl jen těžko schopen reagovat na měnící se společenskou realitu, nedostatečně zajišťoval ochranu svobod a jen v omezené míře přispíval ke stabilitě společnosti.

S příchodem roku 2010 se situace změnila, neboť nabyl účinnosti nový trestní zákoník, předpis, jenž je výsledkem dlouholeté práce mnoha trestněprávních odborníků a který ve větší míře reaguje na polistopadový vývoj a potřeby trestní politiky. Důležitou informací je, že došlo k dalšímu rozšíření škály alternativních trestů, což

umožňuje větší individualizaci postihu pachatele, kdy je možno uložit trest, který se jeví jako nejvhodnější ve vztahu k jeho osobnosti a sociálnímu statutu a který bude v duchu individuální a generální prevence zaměřen především na nápravu a resocializaci pachatele.

Ve své rigorózní práci na téma *Alternativní tresty* jsem se v rámci devíti kapitol pokusil přiblížit strukturu alternativních trestů, jež obsahuje české trestní právo, včetně vysvětlení samotného pojmu a účelu trestu, nastínění koncepce restorativní justice jakožto myšlenkového zdroje pro tuto oblast sankčního systému, včetně pojednání o činnosti Probační a mediační služby, jež prosazuje ony myšlenky v praxi a vyjádření se k jednotlivým formám alternativního řešení trestních věcí v ČR, dále uchopit více než 160 letý historický vývoj a ústřední mezinárodní vlivy, jimiž byly tyto tresty v průběhu doby formovány a v neposlední řadě dostát svého základního cíle, který jsem si vytyčil v úvodu mé práce, a sice zmapovat aktuální situaci v oblasti alternativních trestů se zaměřením na problematiku alternativních trestů v tzv. užším pojetí včetně upozornění na hlavní změny, které proběhly v návaznosti na přijetí nového trestního zákoníku v jejich struktuře a obsahu a rovněž přinést náměty *de lege ferenda*, které jsem načerpal nejen ze studia odborné literatury, ale i bližším nahlédnutím do slovenské právní úpravy, jež se vypořádává s určitými problematickými body právní úpravy.

Je potřebné dodat, že i když jsem byl od počátku veden snahou pojmout vytyčenou problematiku jako celek, tak z důvodu značné rozsáhlosti zkoumané materie jsem se v průběhu své stati zaměřil převážně na oblast alternativního trestání vztahující se k dospělým pachatelům a oblasti týkající se mladistvých delikventů jsem se až na výjimky věnoval pouze okrajově.

V kontextu se shora uvedeným považuji za stěžejní část mé rigorózní práce kapitolu osmou, již jsem pro přehlednost rozdělil do čtyř podkapitol, ve kterých jsem se postupně podrobně zabýval trestem domácího vězení, trestem obecně prospěšných prací, peněžitým trestem včetně peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu a podmíněným odsouzením k trestu odnětí svobody včetně podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Trest domácího vězení představuje zcela nový institut v rámci českého trestního práva, neboť k jeho začlenění došlo až v souvislosti s přijetím nového trestního kodexu. Je třeba poznamenat, že se v tomto případě jedná o klasickou ukázkou značně

nezodpovědné činnosti českého zákonodárce, který tento trest uzákonil nedbaje obvyklého postupu spočívajícího v předchozím prověření každého nového institutu v pilotním programu, v jehož rámci by bylo možné odstranit tzv. dětské nemoci, čímž bychom se vyhnuli nastalé situaci, kdy již po necelých dvou letech byla oblast domácího vězení zbytečně novelizována za účelem odstranění projevených nedostatků. I po provedené novelizaci lze k nedostatkům úpravy řadit např. příliš strohé vymezení pojmu „obydlí“, nedořešení otázky souhlasu spolužijících osob s prováděním kontroly probačního úředníka či absolutní volnost soudu při specifikaci doby výkonu tohoto trestu. Zásadním nedostatkem, který brání většímu využití potenciálu trestu domácího vězení je dosud nevytvořený systém elektronického monitoringu domácích vězňů.

Trest obecně prospěšných prací doznal několika dílčích změn pramenících z praktických zkušeností načerpaných v průběhu dosavadního fungování tohoto institutu, kdy pozitivně lze hodnotit snížení maximální výměry a prodloužení zákonné doby výkonu tohoto trestu za současného zpřísnění přeměny jeho nevykonané části, rozšíření okruhu prací, jež lze v rámci trestu obecně prospěšných prací vykonávat či nutnost ukládání tohoto trestu formou trestního příkazu podmíněné předjednáním na půdě Probační a mediační služby. Prostor pro zlepšení vidím v zúžení okruhu postižitelných trestných činů, v podmínění uložení trestu obecně prospěšných prací souhlasem pachatele, v možnosti kombinace s trestem domácího vězení, kdy pro oba případy lze nalézt inspiraci ve slovenské právní úpravě, nebo ve vytvoření centrálního registru mapujícího výkon uložených trestů.

K hlavním změnám, které nastaly v rámci peněžitého trestu, patří skokové zvýšení a zavedení individuálnějšího způsobu stanovení výměry tohoto trestu spočívající v zavedení systému tzv. denních sazeb, kdy jejich výše se odvíjí od multiplikace povahy a závažnosti spáchaného trestného činu a majetkových poměrů pachatele. Je otázkou, jakým způsobem je možno hodnotit zakotvení možnosti vymáhání peněžitého trestu formou civilního či exekučního řízení. S odkazem na slovenskou právní úpravu je třeba uvažovat o uzákonění nového hmotněprávního kritéria zavazujícího soud k přednostnímu zkoumání finančních závazků pachatele vůči třetím osobám. Prostor pro zlepšení nacházím i v možnosti ukládat náhradní trest ve formě trestu obecně prospěšných prací.

Ve vztahu k peněžitému opatření s podmíněným odkladem výkonu lze říci jen tolik, že se jedná o samostatný trest, resp. trestní opatření, které bylo do právního řadu zaneseno s účinností zákona č. 218/2003 Sb., a proto se těžiště jeho působnosti nachází v oblasti mladistvých delikventů. Zákonná ustanovení týkající se tohoto institutu nedoznala od svého vzniku žádných změn, což svědčí o spokojenosti s právní úpravou.

V souvislosti s podmíněným odsouzením k trestu odnětí svobody je nutné ujasnit si právní povahu tohoto institutu, přičemž osobně se kloním k názoru, že se jedná o samostatný druh trestu. Aktuálně mohu pouze spekulovat, zda hlavní změna spočívající ve srovnání výměr trestů, jež lze podmíněně odložit či podmíněně odložit s dohledem, bude mít zákonodárcem zamýšlený efekt. V rámci větší efektivity jsem zastáncem myšlenky svěřit veškerý výkon kontroly nad chováním podmíněně odsouzeného v rámci zkušební doby, a to nejen v případě podmíněného odsouzení s dohledem, úředníkům Probační a mediační služby. Zároveň také podporuji přednostní využívání trestu domácího vězení a trestu obecně prospěšných prací u trestných činů spáchaných recidivisty.

Do své rigorózní práce jsem rovněž zapracoval dvě novely trestního zákoníku, a sice novelu č. 181/2011 Sb., která do oblasti alternativních trestů přinesla rozšíření okruhu následků spáchaného trestného činu, které může soud uložit pachateli k nápravě, a novelu č. 330/2011 Sb., která dále zpřísňuje možnost ukládání trestu odnětí svobody v oblasti méně závažných trestných činů a zároveň přináší několik změn týkajících se trestu domácího vězení a trestu obecně prospěšných prací.

Na závěr bych chtěl dodat, že poznatky, které jsem v průběhu studia nashromážděných materiálů získal, a závěry, které jsem na jejich základě učinil, jsou v určitých ohledech zkreslené v závislosti na příliš krátkém časovém odstupu od přijetí nového trestního zákoníku a s tím souvisejícími nedostatečnými statistickými výstupy, které jsem měl k dispozici, a proto dle mého názoru teprve střednědobá budoucnost ukáže, zda nové instituty a změny, které nový předpis do oblasti alternativních trestů přinesl, budou mít očekávané účinky v rovině trestní politikou očekávaných efektů.

Summary

The goal of my thesis was to map the current situation in the area of alternative punishment after January 1st 2010 when the new Criminal Code came into effect, focusing on alternative punishment in the narrow sense of the term, as well as pointing out the main changes in their structure and substance as compared to the previous law and presenting possible *de lege ferenda* ideas.

In the opening section I endeavored to explain the groundwork for dealing with the subject, which I consider to be the clarification of the term “punishment“, its meaning, sense and purpose, while mentioning the most important theories that can be recognized throughout the history. To understand the broader perspective, I also devoted my attention to the principle of restorative justice, as it is a thought movement whose elementary principles provide significant practical advantages stemming from an outlook on the very basis of the crime that is very different from the traditional retributive justice, one that puts great weight on the cooperation between a criminal and a victim throughout the entire criminal proceeding with the goal of negating the consequences of the social conflict that arose between them. Alternative punishments represent one of the most visible applications of the elements of restorative justice in practice. I also commented on the concept of alternative approach to criminal matters in the Czech Republic, where it is possible to distinguish between alternatives within the criminal law and alternatives to criminal law, i.e. two levels that together form a singular complex of options of alternate solutions replacing prison sentence that are applied in the country. The next part of my work is devoted to the description of historical development of punishments distinctive from the prison sentence in the region starting in late 18th century and continuing up until the current Criminal Code. Alternative punishments are a global phenomenon, therefore their development is influenced by various bodies with international outreach, and the documents adopted by those bodies contribute to their development. Certain international organizations approach the matter actively, chiefly the United Nations and the Council of Europe. Steadily increasing activity can be observed within the European Union as well.

The issue of the workings of the Probation and Mediation Service has been incorporated into the thesis as well, as it is this organization that was tasked with putting the restorative principles into criminal law practice, this generally means a diligent

application of probationary and mediational procedures with the intention of integrating the perpetrator, involving the victim and protecting the society. The specific tasks of officers performing probation and mediation as well as changes that took place with the adoption of the new Criminal Code are elaborated further on.

In accordance with the goal of my thesis, the main section is devoted to the alternative punishments regulated by the Czech criminal law. First there is a description of a system of punishments in general and its possible classification. Immediately afterwards follows an explanation of the difference between broad and narrow definition of alternative punishment, whereas the following chapters are, with one exception, devoted to alternative punishments in the narrow sense of the term that are regulated by the Criminal Code. Specifically, they are house arrest, community service, fine, and suspended prison sentence (probation) including suspended prison sentence with supervision. The one exception is represented by the specific instrument of suspended fine, which is applicable in case of juvenile delinquents and is regulated by the law no. 218/2003 Coll.

House arrest represents a new, modern type of punishment that contains all the benefits of alternative punishment. There is an effort for its application as a punishment for less serious crimes as a cheaper alternative to prison sentence, one that would also alleviate the load on overcrowded prisons. Even after nearly two years of application, the nonexistence of an electronic monitoring system of arrestees remains the main issue.

Community service represents a type of legal “forced” labor that is not legally prohibited. It may be ordered when the criminal committed a less serious crime and there is no need for prison sentence, while at the same time it is necessary to retain an educational influence on him, which is provided in this case by public opinion. The lack of proportion between the length of the service that can be ordered and the length of the prison sentence which it replaces remains the greatest issue.

Fine represents one of the earliest and most time-proven alternatives used to especially to punish less serious property crimes, but is also used as an appropriate complement to prison sentence for more serious property crimes. The only time when fine is applied as an alternative punishment in the narrow sense of the word takes place when a first-time offender is sentenced to a fine and prison sentence is not necessary.

The point of suspended prison sentence (probation) is that the court passes the guilty verdict and hands out a prison sentence while suspending the sentence pending the convict's good behavior and adherence to the set conditions. Suspended sentence is not connected to any category of crimes regarding their general seriousness, therefore it functions as a sort of a universal warning or caution, particularly for first time offenders, against consequences of continuing with crime. Providing it is necessary to intensify the educational influence on the convict, he is to be given a suspended prison sentence with supervision of a probation officer.

Suspended fine represents a special sanction applied against juvenile delinquents, which, like certain other criminal sanctions regulated by the law no. 218/2003 Coll., matches all the attributes required for alternative punishment in narrow sense of the term, but unlike those others has no equivalent in any punishment regulated by the Criminal Code. The sanction works similarly to suspended prison sentence, with the exception that prison sentence is replaced by fine.

The last section is devoted to the comparison of the regulation of alternative punishment in Slovak and Czech criminal law because both systems are very similar as they both stem from the same historical basis. Therefore some of the distinct elements of the Slovak system could serve as a *de lege ferenda* inspiration for the Czech law.

Seznam zkratek

ECOSOC	Hospodářská a sociální rada Organizace spojených národů
ESD	Evropský soudní dvůr
LZPS	usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
OPP	Obecně prospěšné práce
PMS	Probační a mediační služba
ř. z.	Říšský zákoník
Sb. rozh. tr.	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení státu československého
Soubor	Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu
STP	zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů
STZ	zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů
TPP	trest povinné práce
TrŘ	zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, platný do 31.12.2009, ve znění pozdějších předpisů
ÚOHS	Úřad pro ochranu hospodářské soutěže.
ZSM	zákon č. 182/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
Z. z.	Zbierka zákonov Slovenskej republiky

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie a další publikace:

- BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR Juraj et al. *Trestný zákon. Komentár, 1. Diel, § 1-143*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
- DOUBRAVOVÁ, Dagmar, et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001. 180 s. ISBN 80-902998-0-6.
- INCIARDI, A. James. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994. 795 s. ISBN 80-85605-30-9.
- IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo hmotné: Všeobecná část*. 1. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2006. 530 s. ISBN 80-8078-099-4.
- CHMELÍK, Jan, IVOR, Jaroslav, PORADA, Viktor. *Trestní právo hmotné*. Praha: Linde, 2007. 279 s. ISBN 978-80-7201-652-5.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní : Podle novelizované právní úpravy k 1.1.2010*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy související*. 26. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. 1135 s. ISBN 978-80-72017-31-7.
- JESCHECK, H. Hans, WEIGEND, Thomas. *Lehrbuch des Strafrechts : allgemeiner Teil*. 5. Auflage. Berlin: Duncer&Humblot, 1996. 1029 s. ISBN 3-428-08348-2.
- KALLAB, Jaroslav. *Zločin a trest : úvahy o základech trestního práva*. Praha: J. Vilímek, 1916. 36 s.
- KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.

- KARABEC, Zdeněk a kol. *Krátkodobé tresty odnětí svobody : závěrečná studie z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 105 s. ISBN 80-86008-76-2.
- KMEC, Jiří. *Evropské trestní právo : Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. 217 s. ISBN 80-7179-535-6.
- KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 797 s. ISBN 978-80-7400-042-3.
- KUČTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vydání, Praha: LexisNexis CZ, 2007. 114 s. ISBN 978-80-86920-24-5.
- LORTIE, Serge et al. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice (...)*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. 319 s.
- NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné : obecná část*. 6. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 583 s. ISBN 978-80-7357-509-0.
- POTOČNÝ, Michal, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. dopl. a roz. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. 511 s. ISBN 80-7179-536-4.
- PŘESLIČKOVÁ, Hana, GAJDOŠ, Radek, KRUTINA, Miroslav. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Český helsinský výbor, 2003. 72 s. ISBN 80-86436-14-4.
- SOLNAŘ, Vladimír et al. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. Část III, Tresty a ochranná opatření, 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9.
- SOTOLÁŘ, Alexander, PÚRY, František, ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
- SOTOLÁŘ, Alexander et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Díl první. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. 607 s.

- ŠÁMAL, Pavel, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 1582 s. ISBN 80-7179-624-7.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1-139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1303 s. ISBN 978-80-7400-109-3.
- ŠÁMAL, Pavel et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 1199 s. ISBN 978-80-7179-375-5.
- ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.
- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka (ed.), DOUBRAVOVÁ, Dagmar (ed.). *Probace a mediace : možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
- TICHÝ, Luboš, ARNOLD, Rainer. *Evropské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. 869 s. ISBN 80-7179-449-X.
- TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie : jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. 214 s. ISBN 978-80-247-2982-4.
- TOMÁŠEK, Michal. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. 459 s. ISBN 97880-7201-737-9.
- UGLJESA, Zvekič, ROBERT, Harris, *Probace : poznatky ze zahraničí (...)*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 127 s. ISBN 80-7338-005-6.
- VĚTROVEC, Vladislav et al. *Zákon o probaci a mediaci. Komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. ISBN 80-86432-32-7.
- VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 66 s. ISBN 80-210-3506-4.
- VŮJTĚCH, Jan et al. *Výzkum institutu obecně prospěšných prací*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998, 155 s. ISBN 80-86008-48-7.
- ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

Články a příspěvky ve sbornících

- BARBOŘÍK, Michal. Trest obecně prospěšných prací - aktuální problémy a jejich řešení. *Trestní právo*. 2006, roč. 11, č. 5, s. 4-12.
- CORMIER, B. Robert. Restorativní justice : Směřování a zásady – vývoj v Kanadě. In KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restorativní justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 108-118.
- FENYK, Jaroslav, SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk et al. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. *Trestní právo*. 2001, roč. 6, č. 5, s. 18-24.
- FRYŠTÁK, Marek, ŽATECKÁ, Eva. Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku. In KANDALEC, Pavel a kol. (ed.). *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 649-661. Dostupné také z WWW <http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/Souhrn_Final.pdf>
- FRYŠTÁK, Marek, ŽATECKÁ, Eva. Trest obecně prospěšných prací z pohledu nového trestního zákoníku a případných změn dalších souvisejících předpisů. *Trestní právo*. 2007, roč. 12, č. 9, s. 5-8.
- HÁKOVÁ Lucie, KOTULAN, Petr, ROZUM, Jan. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*. 2005, roč. 10, č. 4, s. 9-14.
- HANÁK, Václav. Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody. *Právní praxe*. 1998, roč. XLVI, č. 4, s. 231-236.
- HOŘÁK, Jaromír. Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených, *Trestní právo*. 2005, roč. 10, č. 12, s. 7-12.
- HRUBEŠ, Jan, KROFTOVÁ, Andrea. Práce probační a mediační služby v rámci parole. In *Mezi vězením a komunitou (...)*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 56-59.
- JABLONICKÝ, Tomáš. Jaroslav Kallab – právník a filozof (rekonstrukce modelů myšlení). *Právník*. 2011, roč. CL, č. 9, s. 910-929.
- KALVODOVÁ, Věra. Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody? In KANDALEC, Pavel et al. (ed.). *Dny veřejného práva*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 678-684. Dostupné také z WWW <http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/Souhrn_Final.pdf>

- KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed.). *Restorativní justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5-20.
- KARABEC, Zdeněk. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. *Bulletin advokacie*. 1997, roč. 27, č. 4, s. 34-37.
- KRAHL, Matthias. Elektronicky hlídané domácí vězení. *Právní rozhledy*. 1998, roč. 6, č. 5, s. 229-233.
- KRÁL, Vladimír. Domácí vězení – další alternativní trest? *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 7, č. 8, s. 235-238.
- KREJČÍŘÍKOVÁ, Kateřina. Aktuální problematika trestu domácího vězení. In SEHNÁLEK, David a kol. (ed.). *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 960-964. Dostupné také z WWW
<http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/novy_trest/Krejcirikova_Katerina_1233.pdf>.
- KUČTA, Josef. Trest obecně prospěšných prací – přítomnost a budoucnost. In KANDALEC, Pavel a kol. (ed.). *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 741-751. Dostupné také z WWW
<http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/Souhrn_Final.pdf>
- LATA, Jan. Účel trestu a jeho spravedlnost. *Trestní právo*. 2001, roč. 6, č. 2, s. 22-24.
- MADLIAK, Jozef, FICO, Miroslav, PUCHALLA, Martin. Rekodifikácia slovenského trestného práva. *Trestní právo*. 2006, roč. 11, č. 7-8, s. 76-80.
- NAVRÁTILOVÁ, Jana. Trest domácího vězení. *Bulletin advokacie*. 2009, roč. 39, č. 10, s. 93-97.
- NOVOTNÁ, Jaroslava, KRESSLOVÁ, Lucie, ŠVARC, Michael. Stockholmský program pro otevřenou a bezpečnou Evropu a jeho význam z pohledu trestního práva a justiční spolupráce v trestních věcech. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 6, s. 192-199.
- NOVOTNÝ, Oto. Alternativy uvěznění (k problematice reformy trestněprávních sankcí). *Právní praxe*. 1993, roč. XLI, č. 2, s. 66-74.
- SOTOLÁŘ, Alexander, VÁLKOVÁ Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*. 2005, roč. 4, č. 3, s. 64-70.

- SOUKUP, Pavel. Peněžitý trest. *Trestní právo*. 2007, roč. 12, č. 9, s. 24-32.
- ŠČERBA, Filip. Metody činnosti probační a mediační služby. *Trestní právo*. 2002, roč. 7, č. 7-8, s. 12-16.
- ŠČERBA, Filip. Nová podoba trestu obecně prospěšných prací. In VYHNÁNEK, Leoš (ed.). *ACTA Universitatis Palackianae Olomucensis*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, str. 281-288.
- ŠČERBA, Filip. Probace a její projevy v českém trestním právu. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 10, s. 300-305.
- URBÁNEK, Jindřich. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. *Trestněprávní revue*. 2003, roč. 2, č. 7, s. 200-204.
- VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice – trestní politika pro 21. Století. *Trestní právo*. 2000, roč. 2, č. 1, s. 200-206.
- VANDUCHOVÁ, Marie. K novému trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*. 1996, roč. XLIV, č. 7, s. 397-401.
- VANDUCHOVÁ, Marie. Peněžitý trest - praxí nedoceněná alternativa trestu odnětí svobody? In VANDUCHOVÁ, Marie, GRIVNA, Tomáš (ed). *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008, s. 421-432.
- VANTUCH, Pavel. Tresty v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*. 2009, roč. 17, č. 11, s. I-XII.

Internetové prameny

- ANDRLE, Pavel. Trest domácího vězení : „Tvrdość“ trestu a jeho ekonomický přínos. In *COFOLA 2010 : the Conference Proceedings*. 1. Edition [online]. Brno: Masaryk Univerzity, 2010 [cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW <http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sankce/Andrle_Pavel_1701_.pdf>.
- Arno Anzenbacher. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 17.4.2006, last modified on 6.8.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://cs.wikipedia.org/wiki/Arno_Anzenbacher>.
- Cesare Beccaria. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 7.5. 2006, last modified on 8.6.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://cs.wikipedia.org/wiki/Cesare_Beccaria>.

- Department of justice Canada. *Restorative justice. Fact sheets* [online]. justice.gc.ca, 31. Dezember 2010 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW <<http://www.justice.gc.ca/eng/pi/pcvi-cpcv/res-rep.html>>.
- ECOSOC. *Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters* [online]. un. org, 24. July 2002 [cit. 2010-06-20]. Dostupné z WWW <<http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>>.
- Evropský soud pro lidská práva. *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* [online]. echr.coe.int, červen 2010 [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf>.
- Evropská Rada. Haagský program (...). *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 3. března 2005, C 53 [cit. 2010-10-25]. Dostupné z WWW <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:CS:PDF>>.
- Evropská Rada. Stockholmský program (...). *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 4. května 2010, C 115 [cit. 2010-10-30]. Dostupné z WWW <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:CS:PDF>>.
- Evropský soudní dvůr. *Rozhodnutí ve věci C-440/05 : Komise v. Rada* [online]. curia.europa.eu, 23. října 2007 [cit. 2010-11-05]. Dostupné z WWW <<http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=C-440/05&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>>.
- Franz von Liszt. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 11.9.2009, last modified on 2.2.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://en.wikipedia.org/wiki/Franz_von_Liszt>.
- GABLE, K. Ralph, GABLE, S. Robert. Electronic monitoring : positive intervention strategies. *Federal Probation* [online]. June 2005, vol. 69, no. 1 [cit. 2011-01-22]. Dostupné z WWW <<http://host4.uscourts.gov/fedprob/jun2005/intervention.html>>.

- KALMTHOUT, M. Anton. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí [online]. Tilburg: Univerzita Tilburg, prosinec 1995 [cit. 2010-07-26]. Dostupné z WWW <<http://www.spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>>.
- LIEBMANN, Marian. *Restorative justice : How it works* [online]. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007 [cit. 2010-06-10]. Dostupné z WWW <<http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10196776>>.
- MEIER, D. Bernd, *Strafrechtliche Sanktionen*. 3. Auflage. Berlin; Heidelberg: Springer-Verlag, 2009 [cit. 2011-04-15]. Dostupné z WWW <http://books.google.com/books?id=GtPAn4no9RwC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.
- Ministerstvo spravedlnosti. *Statistická ročenka kriminality za rok 2010* [online]. cslav.justice.cz, [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW <<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html;jsessionid=e00ec928441a2042781024e5f058>>.
- Ministerstvo spravedlnosti. *Vláda ČR schválila projekt ministerstva spravedlnosti – Trest domácího vězení* [online]. epravo.cz, 29. října 2009 [cit. 2011-02-06]. Dostupné z WWW <<http://www.epravo.cz/top/clanky/vlada-cr-schvalila-projekt-ministerstva-spravedlnosti-trest-domaciho-vezeni-58814.html>>.
- National Institute of Justice. *Working Definitions of Restorative Justice* [online]. ojp.usdoj.gov, 3. Dezember 2007 [cit. 2010-05-14]. Dostupné z WWW <<http://www.ojp.usdoj.gov/nij/topics/courts/restorative-justice/definitions1.html>>.
- Okresní soud v Přerově. Žádost dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím [e-mail]. email.seznam.cz, 25. listopadu 2011 [cit. 2011-12-05]. Dostupné z <v.lichnovsky@seznam.cz>.
- Organizace spojených národů. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech [online]. osn.cz, 19. prosince 1966 [cit. 2011-03-08]. Dostupné z WWW <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>>.
- Paul Johann Anselm von Feuerbach. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 24.5.2003, last modified on 11.5.2011 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW <http://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Johann_Anselm_von_Feuerbach>.

- Rada Evropské Unie. Rámcové rozhodnutí 2005/667/SVV. *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 30. září 2005, L 255 [cit. 2010-11-02]. Dostupné z WWW <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:CS:PDF>>
- Rada Evropy. *Doporučení Výboru ministrů č. R (1992)16 o Evropských pravidlech alternativních sankcí a opatření* [online]. radaevropy.cz, 18. března 2009 [cit. 2011-03-25]. Dostupné z WWW <http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=13&Itemid=97>.
- Ředitelství PMS ČR. Žádost dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím [e-mail]. email.seznam.cz, 13. prosince 2011 [cit. 2011-12-15]. Dostupné z <v.lichnovsky@seznam.cz>.
- SUCHÁ, Veronika. *Domáci vězení nabírá další skluz : Tendr letos nezačne* [online]. aktualne.centrum.cz, 15. listopadu 2010 [cit. 2011-02-06]. Dostupné z WWW <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-vcesku/clanek.phtml?id=682628>>.
- SUCHÁ, Veronika. *Nejvyšší trest pro domácího vězně* [online]. aktualne.cz, 29. prosince 2010 [cit. 2011-02-01]. Dostupné z WWW <http://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?Strana=2>.
- Vláda ČR. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 290/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony [online]. beck-online.cz, 22. září 1993 [cit. 2011-07-20]. Dostupné z WWW <<http://www.beck-online.cz/legalis/search-results.seam?conversationId=1614114#selected-node>>.
- Vláda ČR. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 152/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony [online]. beck-online.cz, 8. března 1995 [cit. 2011-07-28]. Dostupné z WWW <<http://www.beck-online.cz/legalis/search-results.seam?conversationId=1615111#selected-node>>.
- Vláda ČR. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů [online]. beck-online.cz, 12.

- června 1997 [cit. 2011-07-31]. Dostupné z WWW <<http://www.beck-online.cz/legalis/search-results.seam?conversationId=1615279#selected-node>>.
- Vláda ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník [online]. beck-online.cz, 19. prosince 2007 [cit. 2011-10-31]. Dostupné z WWW <<http://www.beck-online.cz/legalis/search-results.seam?conversationId=1729418#selected-node>>.
 - Vláda ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 330/2011 Sb., kterým se mění trestní zákoník a zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů [online]. psp.cz, [cit. 2011-12-01]. Dostupné z WWW <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=297&CT1=0>>.
 - *Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky za rok 2006* [online]. vscr.cz, 1. března 2007 [cit. 2011-02-15]. Dostupné z WWW <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/annualreport2006cz.pdf>.

Judikatura

- Rozhodnutí NS ČSR sp. zn. 1 Tz 103/57 Sb. rozh. tr. č. 70/1957.
- Rozhodnutí NS ČSSR sp. zn. 7 Tz 20/64 Sb. rozh. tr. č. 32/1964-I.
- Rozhodnutí NS ČSSR sp. zn. 7 Tz 20/64 Sb. rozh. tr. č. 32/1964-II.
- Rozhodnutí pléna NS ČSSR sp. zn. Pls 8/66 Sb. rozh. tr. č. I/1967.
- Rozsudek NS ČSSR sp. zn. 7 Tz 50/68 Sb. rozh. tr. č. 22/1969-II.
- Rozhodnutie NS SSR sp. zn. 2 Tz 41/71 Sb. rozh. tr. č. 69/1971-I.
- Rozhodnutí NS ČSR sp. zn. 4 Tz 62/72 Sb. rozh. tr. č. 41/1973.
- Stanovisko trestního kolegia NS ČSR č. j. Tpj 2/73 Sb. rozh. tr. č. 5/1974.
- Rozsudek NS ČSSR sp. zn. 2 Tzf 3/76 Sb. rozh. tr. č. 22/1977-II.
- Zpráva trestního kolegia NS ČSSR č. j. Tpjf 33/79 Sb. rozh. tr. č. 1/1980.
- Rozsudek NS ČSR sp. zn. 4 Tz 2/86 Sb. rozh. tr. č. 7/1987.
- Stanovisko trestního kolegia NS ČSR č. j. Tpj 21/87 Sb. rozh. tr. č. 4/1988.
- Rozsudek NS ČSR sp. zn. 1 Tz 23/87 Sb. rozh. tr. č. 51/1988-I.
- Rozsudek vojenského kolegia NS ČSSR sp. zn. Tzv 29/87 Sb. rozh. tr. č. 36/1988.
- Rozsudok NS SSR sp. zn. 8 Tz 79/88 Sb. rozh. tr. č. 57/1990.
- Rozsudek NS ČR sp. zn. 6 To 49/92 Sb. rozh. tr. č. 16/1993-II.
- Stanovisko trestního kolegia NS ČR sp. zn. Stn 1/96 Sb. rozh. tr. č. 36/1996.
- Usnesení NS ČR sp. zn. 2 Tzn 13/97 Sb. rozh. tr. č. 56/1997.

- Usnesení NS ČR sp. zn. 7 Tz 138/98 Sb. rozh. tr. č. 50/1999-I.
- Usnesení NS ČR sp. zn. 7 Tz 138/98 Sb. rozh. tr. č. 50/1999-IV.
- Usnesení VS v Praze sp. zn. 11 To 86/99 Sb. rozh. tr. č. 25/2000-II.
- Usnesení NS ČR sp. zn. 11 Tz 129/2001 Sb. rozh. tr. č. 41/2002-II.
- Rozsudek NS ČR sp. zn. 4 Tz 16/2003 Sb. rozh. tr. č. 2/2005-II.
- Rozsudek NS ČR sp. zn. 7 Tz 22/2001, Soubor sv. 3: T74.
- Usnesení NS ČR sp. zn. 8 Tdo 1417/2005, Soubor sv. 22: T 856.

Právní předpisy

- Česko. Ústavní zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústava České republiky. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 1-16.
- Česko. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 160/1998 Sb. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 17- 23.
- Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-462.
- Česko. Zákon č. 41 ze dne 8. ledna 2009 o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 12, s 456-504.
- Česko. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052.
- Česko. Zákon č. 257 ze dne 14. července 2000 o Probační a mediační službě a o změně dalších zákonů (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 74, s. 3616-3621.
- Česko. Zákon č. 189 ze dne 27. září 1994 o vyšších soudních úřednících. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1994, částka 61, s. 1986-1989.
- Česko. Zákon č. 6 ze dne 17. prosince 1992 o České národní bance. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 3, s. 36-42.

- Československo. Zákon č. 140 ze dne 29. listopadu 1961 trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSSR*. 1961, částka 65, s. 465-511.
- Československo. Zákon č. 141 ze dne 29. Listopadu 1961 o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSSR*. 1961, částka 66, s. 513-575.
- Československo. Zákon č. 86 ze dne 12. července 1950 trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSR*. 1950, částka 39, s. 48-263.
- Československo. Zákon č. 63 ze dne 19. prosince 1956, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. In *Sbírka zákonů ČSR*. 1956, částka 33, s. 187-199.
- Československo. Zákon č. 56 ze dne 17. června 1965, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSSR*. 1965, částka 30, s. 317-318.
- Československo. Zákon č. 148 ze dne 18. prosince 1969, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSSR*. 1969, částka 46, s. 477-478.
- Československo. Zákon č. 175 ze dne 2. května 1990, kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSFR*. 1990, částka 31, s. 706-724.
- Česko. Zákon č. 290 ze dne 10. listopadu 1993, kterým se mění a doplňuje trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a zákon o přestupcích. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 73, s. 1547-1555.
- Česko. Zákon č. 294 ze dne 10. listopadu 1993, kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 74, s. 1585-1592.
- Česko. Zákon č. 152 ze dne 29. června 1995, kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 40, s. 1970-1981.
- Česko. Zákon č. 253 ze dne 24. září 1997, kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1997, částka 85, s. 4831-4835.

- Česko. Zákon č. 265 ze dne 29. června 2001, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 102, s. 6366-6428.
- Česko. Zákon č. 181 ze dne 8. června 2011, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 66, s. 1850-1856.
- Česko. Vyhláška č. 456 ze dne 11. prosince 2009 o kontrole výkonu trestu domácího vězení. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 145, s. 7451-7452.
- Česko. Vyhláška č. 458 ze dne 11. prosince 2009, kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a způsob úhrady. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 145. s. 7454-7455.
- Česko. Zákon trestní č. 117 ze dne 27. května 1852 o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1.1.1927. In *Říšský zákoník*. 1852. Dostupný také z databáze ASPI.
- Slovensko. Zákon č. 300 zo dňa 20. mája 2005 trestný zákon, v znení neskorších predpisov. In *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, čiastka 129, s. 3002-3091. Dostupný také z WWW
<<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?Text=300%2f2005>>.
- Slovensko. Zákon č. 301 zo dňa 24. mája 2005 trestný poriadok, v znení neskorších predpisov. In *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, čiastka 130, s. 3098-3219. Dostupný také z WWW
<<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?Text=301%2f2005>>.
- Slovensko. Zákon č. 528 zo dňa 28. októbra 2005 o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (zákon o výkone trestu povinnej práce). In *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, čiastka 215, s. 4849-4852. Dostupný také z WWW
<<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?Text=528%2f2005>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Statistika jednotlivých druhů trestů uložených v letech 1972-2010²²⁰

Příloha č. 2 – Grafy podílu a počtu jednotlivých druhů trestů uložených v roce 2010²²¹

Příloha č. 3 – Graf počtu jednotlivých druhů trestů uložených v roce 2010 na Okresním soudě v Přerově²²²

²²⁰ Ministerstvo spravedlnosti. *Statistická ročenka kriminality za rok 2010* [online]. cslav.justice.cz, [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW <<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html;jsessionid=e00ec928441a2042781024e5f058>>.

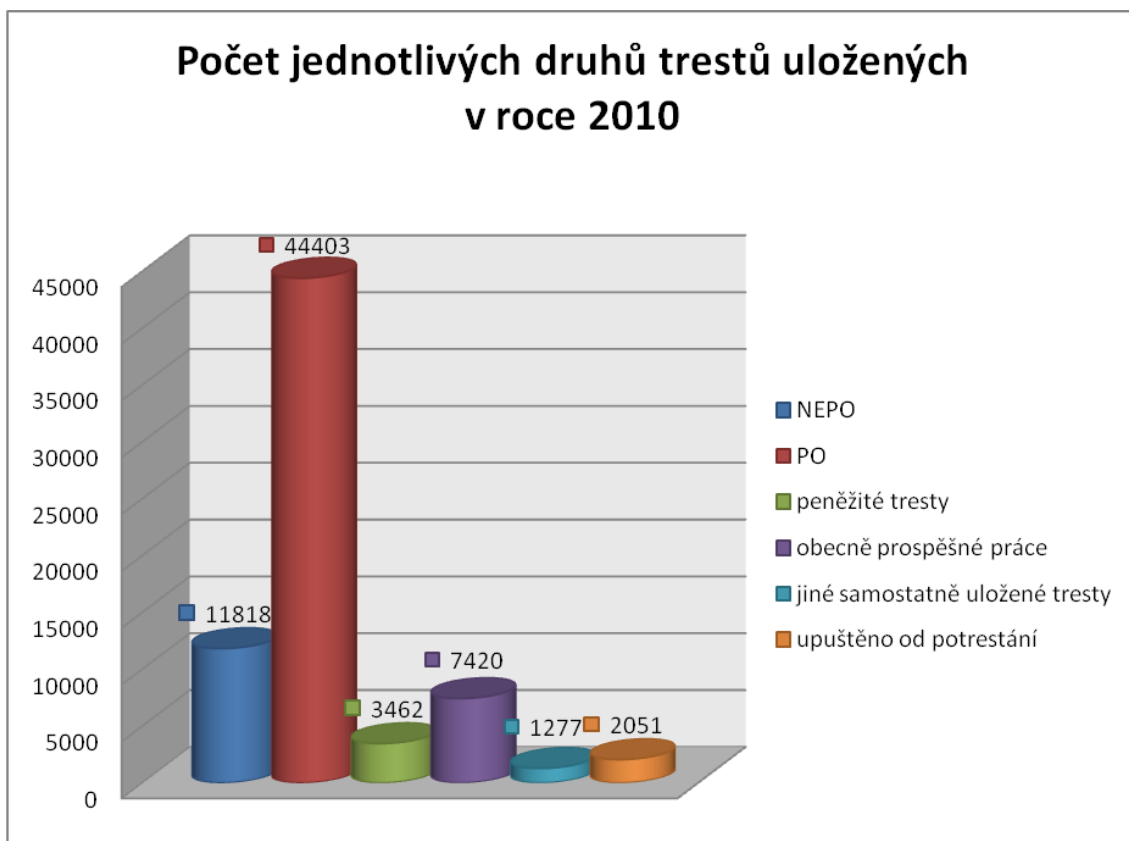
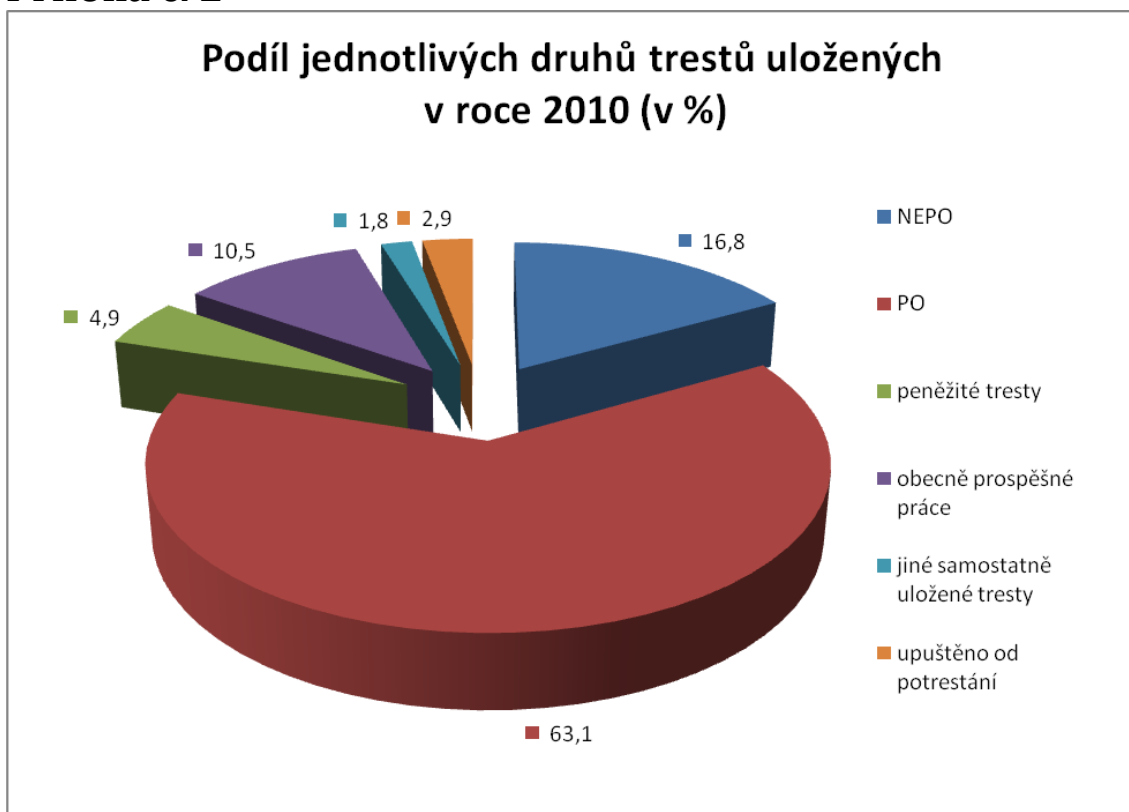
²²¹ Ibid.

²²² Okresní soud v Přerově. Žádost dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím [e-mail]. email.seznam.cz, 25. listopadu 2011 [cit. 2011-12-05]. Dostupné z <v.lichnovsky@seznam.cz>.

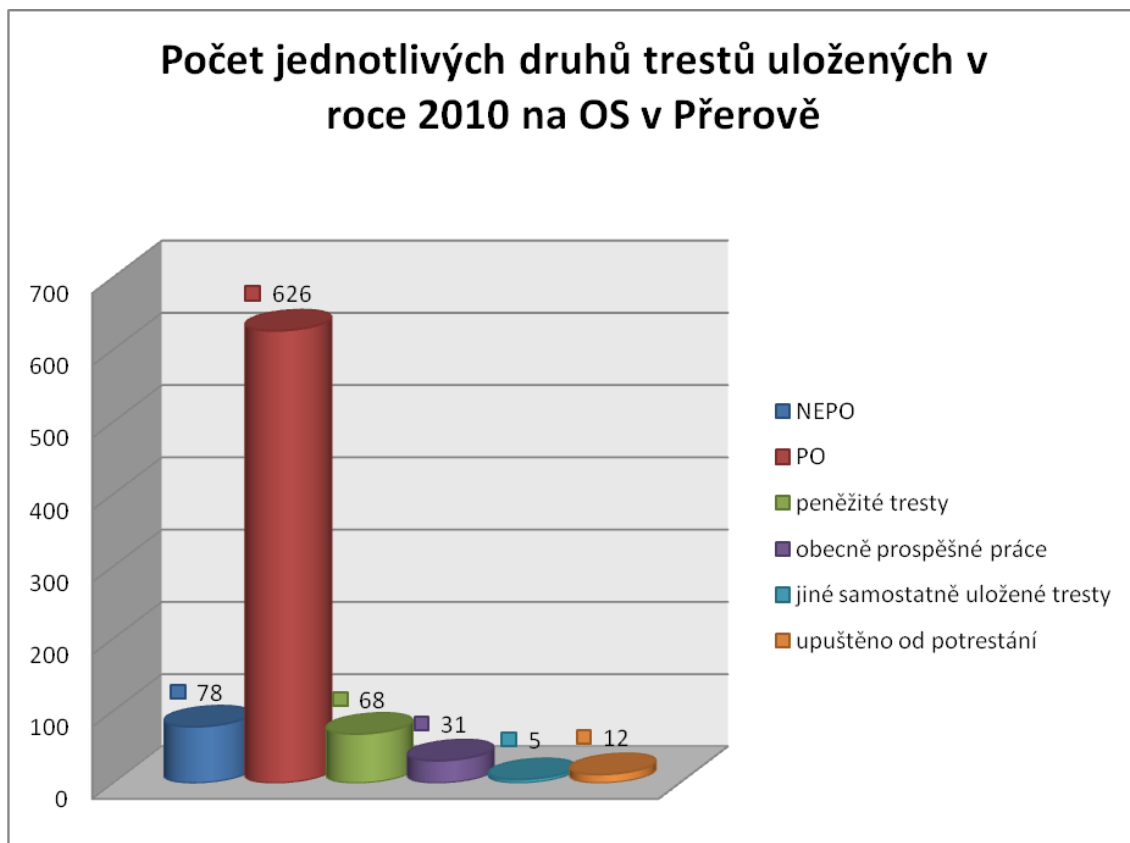
Příloha č. 1

Rok	NEPO	%	PO	%	peněžité tresty	%	obecně prospěšné práce	%	jiné samost. uložené	%	upuštěno od potrestání	%
1972	30429	32,8	38117	41,0	6047	6,5	-	-	1179	1,3	2382	2,6
1973	24641	31,1	34574	43,7	4522	5,7	-	-	963	1,2	1530	1,9
1974	26472	31,1	36341	42,6	5932	7,0	-	-	675	0,80	1643	1,9
1975	26848	36,9	29232	40,2	4570	6,3	-	-	445	0,60	1170	1,6
1976	25503	31,5	34595	42,7	6014	7,4	-	-	577	0,70	1476	1,8
1977	24439	32,1	30365	39,9	6262	8,2	-	-	486	0,60	1356	1,8
1978	25221	34,0	25481	34,3	5774	7,8	-	-	502	0,70	1273	1,7
1979	24000	34,5	21405	30,8	5349	7,7	-	-	378	0,50	1118	1,6
1980	24222	39,8	17223	28,3	4415	7,3	-	-	243	0,40	817	1,3
1981	26240	36,6	21062	29,4	5721	8,0	-	-	248	0,30	1055	1,5
1982	28028	36,7	22307	29,2	7658	10,0	-	-	255	0,30	1209	1,6
1983	27767	34,7	23752	29,7	9210	11,5	-	-	322	0,40	1201	1,5
1984	28474	34,0	24572	29,3	10610	12,7	-	-	407	0,50	1282	1,5
1985	25993	38,3	19565	28,8	8468	12,5	-	-	251	0,40	865	1,3
1986	26331	33,8	22718	29,2	11202	14,4	-	-	321	0,40	1041	1,3
1987	25773	32,7	22085	28,0	12084	15,3	-	-	311	0,40	1183	1,5
1988	23288	33,7	19064	27,6	10428	15,1	-	-	342	0,50	1100	1,6
1989	18284	31,7	17194	29,8	8992	15,5	-	-	330	0,60	879	1,5
1990	5687	30,1	7828	41,5	3153	16,7	-	-	114	0,60	572	3,0
1991	8261	29,5	15106	54,0	3369	12,0	-	-	223	0,80	1005	3,6
1992	7430	23,9	18446	59,4	3551	11,4	-	-	259	0,80	1346	4,3
1993	8244	23,4	20201	57,5	4591	13,1	-	-	339	1,00	1782	5,1
1994	11126	21,4	33554	64,6	5648	10,9	-	-	427	0,80	1176	2,3
1995	12552	22,8	35724	65,0	4978	9,1	-	-	471	0,90	1232	2,2
1996	13375	23,1	37020	63,9	4734	8,2	725	1,3	427	0,70	1693	2,9
1997	13933	23,3	37190	62,2	4703	7,9	1600	2,7	488	0,80	1863	3,1
1998	14656	27,1	33059	61,1	2634	4,9	1776	3,3	372	0,70	1586	2,9
1999	15340	24,5	38188	61,0	3370	5,4	3215	5,1	707	1,1	1774	2,8
2000	14114	22,3	35617	56,3	3571	5,6	7084	11,2	754	1,2	2071	3,3
2001	12533	20,8	32817	54,5	3324	5,5	8835	14,7	589	1,00	2084	3,5
2002	9659	14,8	34942	53,7	3500	5,4	13424	20,6	1165	1,8	2408	3,7
2003	9797	14,8	35676	53,9	2941	4,4	13592	20,6	1590	2,4	2535	3,8
2004	10192	14,9	36162	52,8	2913	4,3	13031	19,0	1622	2,4	2817	4,1
2005	10078	14,9	36006	53,3	2663	3,9	11990	17,7	1763	2,6	2891	4,3
2006	9997	14,4	38657	55,7	2678	3,9	11787	17,0	1386	2,0	2723	3,9
2007	9871	13,0	42242	55,8	4552	6,0	11921	15,7	1206	1,6	2868	3,8
2008	10255	13,5	42157	55,6	5307	7,0	11193	14,8	993	1,3	2684	3,5
2009	10687	14,5	41686	56,5	5280	7,2	11804	16,0	1766	2,4	2494	3,4
2010	11818	16,8	44403	63,1	3462	4,9	7420	10,5	1277	1,8	2051	2,9

Příloha č. 2

Příloha č. 3

Abstrakt

Rigorózní práce je rozčleněna do devíti kapitol, v jejichž rámci je mapována struktura alternativních trestů, které jsou aktuálně obsaženy v českém trestním právu. Počátek příspěvku je spjat se zpracováním východiska této práce, spočívajícím v objasnění samotného pojmu a účelu trestu. Následuje nastínění koncepce restorativní justice, která představuje myšlenkový základ pro oblast alternativ k trestu odnětí svobody, neboť s sebou přináší významné výhody pramenící z odlišného náhledu na samotnou podstatu trestného činu, přičemž důležitou roli při prosazování principů restorativní justice hraje Probační a mediační služba, kdy je rozvedena konkrétní náplň práce úředníků v rámci probace a mediace a změny, k nimž došlo s účinností nového trestního zákoníku. Další části jsou věnovány jednak historickému vývoji alternativních trestů na našem území v období od přijetí Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech Josefa II. až po současný trestní zákoník a dále působení mezinárodních subjektů na rozvoj popisované oblasti trestního práva, konkrétně vlivu Organizace spojených národů, Rady Evropy a částečně i Evropské unie. Na závěr je provedeno srovnání právních úprav alternativních trestů obsažených ve slovenském a v českém trestním právu, se zdůrazněním vzájemných rozdílů, kdy některé z nich mohou sloužit *de lege ferenda* jako inspirace pro úpravu českou.

Jádro rigorózní práce je obsaženo v kapitole osmé, ve které je postupně pojednáváno o jednotlivých alternativních trestech v tzv. užším pojetí, konkrétně trestu domácího vězení, trestu obecně prospěšných prací, peněžitém trestu včetně peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu a podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody včetně podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, se současným upozorněním na hlavní změny, jež nastaly s účinností nového trestního zákoníku v jejich struktuře a obsahu, s uvedením možných námětů *de lege ferenda*, které se vypořádávají s určitými problematickými body právní úpravy.

Abstract

The thesis is divided into nine chapters mapping the structure of alternative punishments currently existing in the Czech criminal law. The beginning of the paper covers the groundwork of the thesis, i.e. the explanation of the concept of punishment and its purpose. Immediately afterwards follows the outline of the concept of restorative justice, which represents an ideological foundation for the alternatives to the prison sentence, as it carries significant benefits that stem from the different outlook on the very essence of crime. An important role in advancing the principles of restorative justice is played by Probation and Mediation Service. The chapter details specific tasks of probation officers with regard to probation and mediation as well as changes that took place as the new Criminal Code came into effect. Following chapters are devoted to the history of alternative punishments in the country, starting with the adoption of The General Code on Crime and Punishment by Joseph II and ending with the current Criminal Code, as well as to the influence of international bodies on the development of this branch of criminal law, specifically the United Nations, the Council of Europe and partially the European Union. The last section contains the comparison of the regulation of alternative punishment in Slovak and Czech criminal law, underlining the differences, with some of them potentially serving as a *de lege ferenda* inspiration for the Czech legislation.

The core of the thesis is contained in Chapter Eight, which deals with each type of alternative punishment one by one, specifically they are house arrest, community service, fine including suspended fine, suspended prison sentence (probation) including suspended prison sentence with supervision, noting the major changes in structure and substance that took place as the new Criminal Code came into effect, while presenting possible *de lege ferenda* ideas that deal with certain problematic points of the law.

Seznam klíčových slov

Klíčová slova:

- Alternativní tresty
- Domácí vězení
- Restorativní justice

Keywords:

- Alternative punishments
- House arrest
- Restorative justice